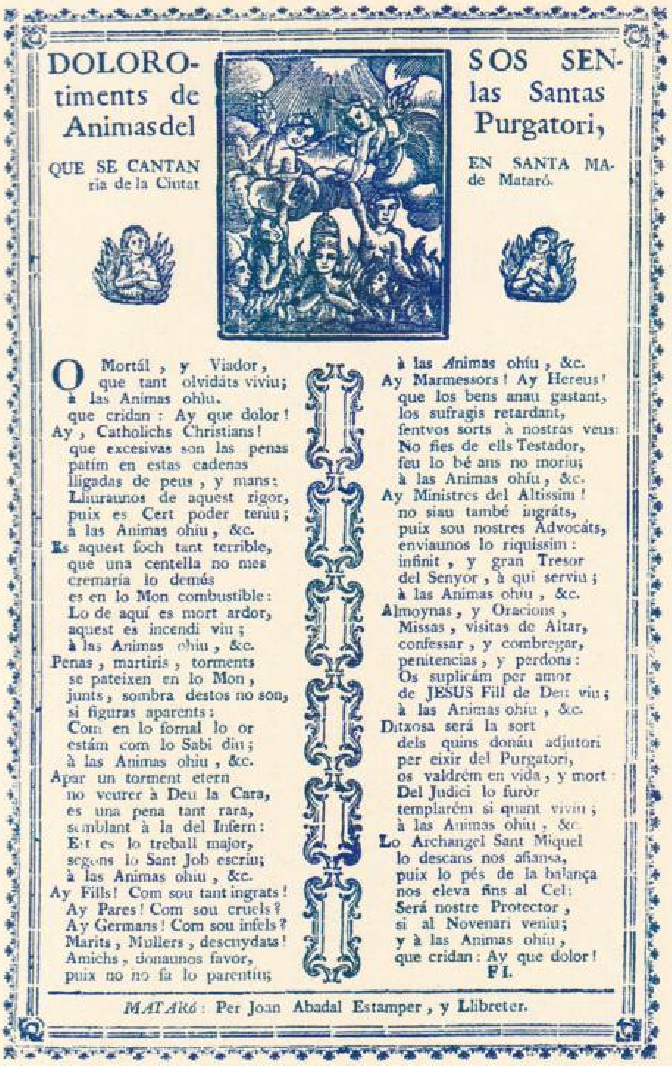

DOLORO- SOS SEN-
timents de las Santas
Animasdel Purgatori,
QUE SE CANTAN EN SANTA MA-
ria de la Ciutat de Mataró.

O Mortál, y Viador,
que tant olvidáts viviu;
à las Animas ohiu.
que cridan: Ay que dolor!
Ay, Catholichs Christians!
que excesivas son las penas
patím en estas cadenas
lligadas de peus, y mans:
Lliuraunos de aquest rigor,
puix es Cert poder teniu;
à las Animas ohiu, &c.
Es aquest foch tant terrible,
que una centella no mes
cremaría lo demés
es en lo Mon combustible:
Lo de aquí es mort ardor,
aquest es incendi viu;
à las Animas ohiu, &c.
Penas, martiris, torments
se pateixen en lo Mon,
junts, sombra destos no son,
si figuras aparents:
Com en lo fornal lo or
estám com lo Sabi diu;
à las Animas ohiu, &c.
Apar un torment etern
no veurer à Deu la Cara,
es una pena tant rara,
semblant à la del Infern:
Est es lo treball major,
segons lo Sant Job escriu;
à las Animas ohiu, &c.
Ay Fills! Com sou tant ingrats!
Ay Pares! Com sou cruels?
Ay Germans! Com sou infels?
Marits, Mullers, descuydats!
Amichs, donaunos favor,
puix no no fa lo parentiu;
à las *Animas* ohíu, &c.
Ay Marmessors! Ay Hereus!
que los bens anau gastant,
los sufragis retardant,
fentvos sorts à nostras veus:
No fies de ells Testador,
feu lo bé ans no moriu;
à las Animas ohíu, &c.
Ay Ministres del Altissim!
no siau també ingráts,
puix sou nostres Advocáts,
enviaunos lo riquissim:
infinit, y gran Tresor
del Senyor, à qui serviu;
à las Animas ohiu, &c.
Almoynas, y Oracions,
Missas, visitas de Altar,
confessar, y combregar,
penitencias, y perdons:
Os suplicám per amor
de JESUS Fill de Deu viu;
à las Animas ohiu, &c.
Ditxosa será la sort
dels quins donáu adjutori
per eixir del Purgatori,
os valdrém en vida, y mort:
Del Judici lo furòr
templarém si quant viviu;
à las Animas ohiu, &c.
Lo Archangel Sant Miquel
lo descans nos afiansa,
puix lo pés de la balança
nos eleva fins al Cel:
Será nostre Protector,
si al Novenari veniu;
y à las Animas ohiu,
que cridan: Ay que dolor!
FI.

MATARÓ: Per Joan Abadal Estamper, y Llibreter.

ESTUDIS

NICOLAU GUANYABENS I CALVET
XAVIER ALARCÓN I CAMPDEPADRÓS
El retaule de l'església de Sant Miquel de Mata

MANEL SALICRÚ I PUIG
La Confraria de Santa Anna, la Confraria dels bracers i comparets, establerta en l'església de Santa Maria de Mataró

MANEL CUSACHS I CORREDOR
Silví Thós i Codina (Mataró, 16 de maig de 1843 - Barcelona, 15 de juliol de 1911)

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/106

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 2013

FULLS/106
del Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró, abril 2013

TAULA

● **EDITORIAL** 1

● **ACTUALITAT** 2

● **ESTUDIS**

EL RETAULE DE L'ESGLÉSIA DE SANT MIQUEL DE MATA
Nicolau Guanyabens i Calvet
Xavier Alarcón i Campdepadrós 6

LA CONFRARIA DE SANTA ANNA, LA CONFRARIA DELS BRACERS I COMPARETS, ESTABLERTA EN L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DE MATARÓ
Manel Salicrú i Puig 25

SILVÍ THÓS I CODINA
(MATARÓ, 16 DE MAIG DE 1843-BARCELONA, 15 DE JULIOL DE 1911)
Manuel Cusachs i Corredor 33

● **DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA**

Portada: Goigs dedicats a les Ànimes del Purgatori.
(finals del segle XVII), editats a Mataró,
a ca l'Abadal.
Arxiu de goigs. MASMM.

Prohibida la reproducció dels textos i de les il·lustracions sense esmentar la procedència.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró
Beata Maria, 3. 08301 Mataró
Tel. 93 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
www.masmm.org

Director: Nicolau Guanyabens i Calvet

Consell de redacció: Nicolau Guanyabens i Calvet
Manel Salicrú i Puig
Joan Castellà i Oliva

Composició i impressió:
Impremta Copyrap. Tetuan, 34 - 08302 MATARÓ

Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col·laboració de
Ajuntament de Mataró
Regidoria de Cultura

Amb el suport de
INSTITUT RAMON MUNTANER

EDITORIAL

ELS GOIGS, TRESOR DEL PATRIMONI DOCUMENTAL

Els goigs són composicions poètiques cantades, generalment en llaor de la Mare de Déu, del Crist o dels sants. Per extensió, la paraula goigs també designa el full on hi ha impresos aquests versos que solen acabar amb sol·licitud de favors. Els goigs són producte de la religiositat popular i conformen una síntesi artística molt singular. Són poesia (literatura) cantada (música), il·lustrada (dibuix, gravat o fotografia), amb elements ornamentals (decoració) i un determinat tractament tipogràfic (arts gràfiques).

Cantar els goigs de la Mare de Déu era una pràctica habitual en la poesia medieval. La llengua provençal era la pròpia d´aquestes composicions i se´n troben exemples entre els segles XIII i XIV. A partir del segle XV, en el moment en que apareixien els primers goigs en català, el gènere va anar ampliant el seu ventall d'advocacions cap a Jesucrist i els sants. Des del segle XVII, els goigs són impresos en fulls solts, tal com els coneixem avui, amb una imatge del Crist, de la Mare de Déu o del sant. Es propagaven per confraries, esglésies, santuaris i ermites de tots els Països Catalans, en actes de culte, processons, aplecs... Esdevingueren molt populars perquè cada comunitat, de la més gran a la més petita, en creava per garantir que la devoció dels protectors locals arrelés.

Entre els segles XVI i XVIII, els goigs foren un important instrument de conreu i de conservació de la llengua. Al segle XIX, els homes de la Renaixença promogueren el col·leccionisme, factor que els va popularitzà encara més. I avui, associacions i col·leccionistes continuen la labor de conservació i dignificació dels goigs. Poetes com Verdaguer, Maragall, Costa i Llobera, etc, i també músics de renom, han contribuït a la pervivència dels goigs.

L'equip del Museu Arxiu de Santa Maria conserva una ingent col·lecció de goigs d'arreu de Catalunya, suma de diverses donacions de particulars que al llarg de les darreres dècades han anat arribant. S'està treballant en la integració de col·leccions, l'ordenació, la classificació i la descripció dels milers d'exemplars, i es preveu que pel juliol de 2013 s'inauguri al nostre estatge social una exposició de goigs de Mataró.

Els goigs són un fenòmen de segles, amalgama de religiositat popular, síntesi artística, pervivència de la llengua, tradició i col·leccionisme. Des del Museu Arxiu en volem promoure la seva conservació, el seu estudi i la seva difusió.

ACTUALITAT

INAUGURACIÓ DE LA RESTAURACIÓ I DEL NOU EMPLAÇAMENT DE LA LAUDA SEPULCRAL

La senyora Àngels Solé, directora del Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya, en el moment del seu parlament.

Fotografia Lluís Rugama i Espasa.

El dissabte 2 de febrer, en el marc de les festes de la Candelera, va tenir lloc l'acte de presentació de la lauda sepulcral paleocristiana de Santa Maria recentment restaurada. Aquesta destacada peça del catàleg del Museu Arxiu, després de passar per una complexa intervenció al Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya, ha quedat exposada de forma permanent a l'antic baptisteri, un emplaçament accessible i amb unes condicions ambientals favorables.

L'acte va ser molt concorregut. Van prendre la paraula el rector de la parròquia de Santa Maria, mossèn Segimon Garcia, l'alcalde de la ciutat, Joan Mora, la directora del CRBMC, Àngels Solé, i el president-director del Museu Arxiu, Nicolau Guanyabens. Culminava així el llarg procés que ha permès de recuperar i consolidar una de les peces més singulars del panorama arqueològic català i peninsular.

VISITES AL CAMPANAR I L'ORGUE PER LA CANDELERA

També el dia 2 de febrer al matí es van organitzar visites guiades al campanar i a l'orgue. L'Oficina de Turisme de Mataró es va encarregar de realitzar les inscripcions anticipades. Es van formar cinc grups de vint persones. Dalt del campanar van rebre les explicacions del Grup de Campaners, i l'organista Raül Prieto els va ensenyar el funcionament de l'orgue monumental, a banda de fer una demostració musical amb l'execució de peces breus.

Grup de persones, esperant torn per començar la visita al campanar i l'orgue de Santa Maria el dia de La Candelera.

Fotografia Nicolau Guanyabens i Calvet. MASMM.

ENRIC GRAUPERA I IGLÉSIAS

El passat 25 de març va morir el mestre neuler Enric Graupera i Iglésias. Veí, amic i col·laborador del Museu Arxiu, ha estat un investigador incansable que sempre recordarem. Historiador, humanista, filatèlic, ha deixat diversos articles publicats i en especial ha indagat sobre l'origen i la història de la neula. Com a productor artesanal i com a estudiós, ha treballat perquè l'ofici de neuler no es perdi en l'oblit.

ACTE DE PRESENTACIÓ DELS *FULLS/105* I CONFERÈNCIA DE CARME SOLÀ

El dia 5 d'abril, a l'estatge del Museu Arxiu, es va dur a terme l'acte de presentació del número 105 de la revista *Fulls del Museu Arxiu*. Manel Salicrú presentà els continguts de la publicació comentant els cinc articles, tots dedicats a hostals, menjars i mercats del Mataró llunyà en el temps.

A continuació, Carme Solà i Monserrat oferí una conferència titulada *El que menjàvem a casa meva quan jo era petita*, una amena xerrada sobre la cuina i els menjars dels anys quaranta i cinquanta de les famílies mataronines de classe mitjana. Aquesta xerrada complementà el que ella mateixa havia deixat escrit a l'article homònim de la revista.

Públic assistent a l'acte de presentació dels *Fulls/105* i posterior conferència de Carme Solà.
Fotografies Joan Castellà i Oliva. MASMM.

ES CONSTITUEIX LA FUNDACIÓ ILURO

El 19 d'abril es va fer oficial la transformació de l'antiga Caixa Laietana en Fundació Iluro i es va constituir el patronat que la regirà i gestionarà. La seva finalitat és administrar els fons per a obra social de l'anterior entitat, adequant-los a les noves circumstàncies, fomentant i divulgant activitats benèfico-socials, culturals, artístiques i científiques. A banda d'un representant de l'Ajuntament de Mataró i de persones de reconegut prestigi, el patronat està format per membres de cinc entitats de la ciutat, una de les quals és el Museu Arxiu. El president de la nova fundació és Rafael Montserrat i Bartra, i Roser Salicrú i Lluch, representant de la nostra institució, és la vice-presidenta.

ADQUISICIONS

En aquestes darreres setmanes, el Museu Arxiu ha adquirit dos documents interessants i singulars.

D’una banda, un imprès que informa dels exàmens de finals de curs de l’escola de Juan Bautista Viza, datat al juliol de 1857. Aquesta escola tenia certa rellevància a l’època. Quan en un moment determinat va ampliar-se, les aules es van traslladar a l’actual edifici del Cor de Maria. De fet, les monges s’hi van instal·lar quan l’escola del senyor Viza va desaparèixer. Es llegeix que els exàmens estaven programats per a les tardes dels dies 23, 24 i 25 de juliol, i que l’últim dia hi havia distribució de premis, cantada d’un himne per part dels alumnes interns i una exposició de treballs.

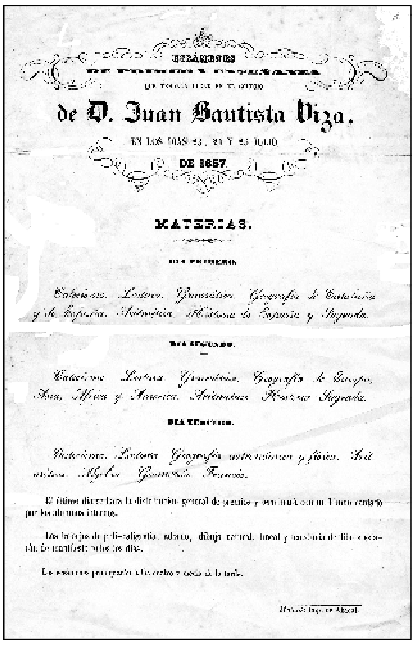

de D. Juan Bautista Viza.

DE 1857.

MATERIAS.

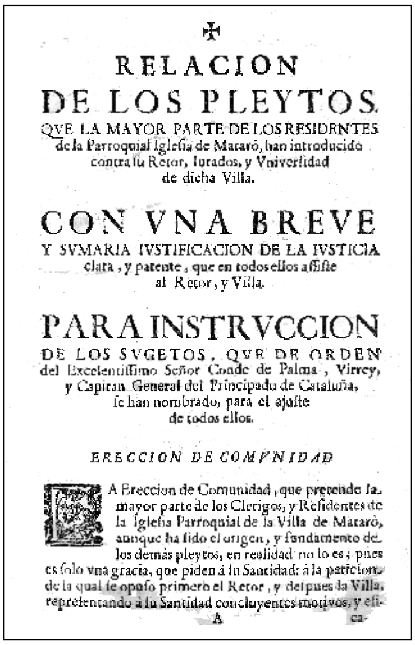

RELACION
DE LOS PLEYTOS
QVE LA MAYOR PARTE DE LOS RESIDENTES
de la Parroquial Igleſia de Mataró, han introducido
contra ſu Retor, Iurados, y Vniverſidad
de dicha Villa.

CON VNA BREVE
Y SVMARIA IVSTIFICACION DE LA IVSTICIA
clara, y patente, que en todos ellos aſsiſte
al Retor, y Villa.

PARA INSTRVCCION
DE LOS SVGETOS, QVE DE ORDEN
del Excelentiſsimo Señor Conde de Palma, Virrey,
y Capitan General del Principado de Cataluña,
ſe han nombrado, para el ajuſte
de todos ellos.

ERECCION DE COMVNIDAD

LA Ereccion de Comunidad, que pretende la mayor parte de los Clerigos, y Reſidentes de la Igleſia Parroquial de la Villa de Mataró, aunque ha ſido el origen, y fundamento de los demás pleytos, en realidad no lo es; pues es ſolo vna gracia, que piden á ſu Santidad: á la peticion de la qual ſe opuſo primero el Retor, y deſpues la Villa, repreſentando á ſu Santidad concluyentes motivos, y efica-

A ca-

El segon document és un lligall de quinze pàgines impreses, signat a Barcelona el dia 11 de maig de 1701. Es titula *Relacion de los pleytos que la major parte de los residentes de la Parroquial Iglesia de Mataró, han introducido contra su Rector, Jurados y Universidad de dicha villa*. Es tracta dels arguments que el doctor en lleis Francisco Bach redacta en defensa del rector i la universitat de la vila, en vistes a la instrucció judicial que s’havia de seguir per respondre a diverses acusacions de la Comunitat de preveres residents de Santa Maria. S’hi detallen conflictes d’interessos ja coneguts, però que en aquest document queden compendiats.

CONVOCATÒRIA DE LA *XXX SESSIÓ D’ESTUDIS MATARONINS*

El Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d’Estudis Locals de Mataró, prepara la XXX SESSIÓ D’ESTUDIS MATARONINS prevista per al dissabte 23 de novembre de 2013.

Per això convoca els estudiosos en qualsevol àrea d’investigació, perquè puguin presentar comunicacions escrites. Hauran de ser inèdites i el seu àmbit geogràfic es limitarà al Maresme. En cas que el nombre total de comunicacions sigui elevat, a criteri de l’organització, es podrà limitar a una sola per participant.

S’hauran de presentar mecanitzades, a doble espai, sobre fulls DIN A4 (30 línies per 70 espais), deixant un marge a l’esquerra d’uns 2 cm, amb una extensió màxima de 15 pàgines. En qualsevol cas, atès que és molt difícil establir el límit en format DIN A4, es considerarà que amb el text, imatges i quadres, no podrà superar les 15 pàgines del format final. Es presentarà també un resum de com a màxim 3 fulls, per ser llegit a la sessió. S’adjuntarà suport informàtic.

En l’acte de la sessió es llegiran els resums presentats i es facilitarà el diàleg-col·loqui. L’exposició dels treballs podrà anar acompanyada de material audiovisual; caldrà, però, especificar-ho en el moment de la tramesa.

El termini de presentació de les comunicacions finalitzarà el dia 9 de novembre de 2013. Podran ser trameses per correu postal al MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA, c. Beata Maria, 3, 08301 Mataró; per correu electrònic (enricsubina@yahoo.es), o bé lliurades personalment al Museu Arxiu (divendres i dissabtes de 6 a 2/4 de 9 h).

El Museu Arxiu de Santa Maria, amb la col·laboració de la Direcció de Cultura de l’Ajuntament de Mataró, editarà el conjunt de les comunicacions.

NOTÍCIA DE DONATIUS RECENTS

Durant els darrers temps el Museu Arxiu ha ingressat diversos materials d’hemeroteca i biblioteca. Ho fem constar.

Josep Maria Pous i Layret ha fet donació d’una col·lecció de més de tres-cents cinquanta exemplars de la revista *Serra d’Or*, d’entre 1958 i 2004.

Rafael Buscà i Colell, la col·lecció completa de la revista de pensament *El Ciervo*, des del número 1 (1951) als actuals.

Fortunato Frías González i M.Pilar Ruiz-Olalla, els exemplars de la revista *Miscellanea Barcinonensia*, del num. 1 al 49 (de 1962 a 1978).

Maria Font i Subirana, enciclopèdies i diccionaris diversos.

Fèlix Esquerra i Ribas, el volum de 1886 de *La lustración artística*.

Ramona Espasa, llibres i revistes d’història local.

Pere Anglas ha lliurat la versió digitalitzada del llibre *L’ouvre de Puig i Cadafalch architecte (1896-1904)*, de M. Parera, Editeur, impresa a Barcelona l’any 1904.

Eudald Serra i Cot ha fet donació d’un conjunt d’impresos i programes d’activitats culturals i de tradicions populars organitzades a Mataró.

Maria Rosa Pegueroles i Jubany ha donat al Museu Arxiu divuit ventalls de les Santes de diferents anys, vint-i-cinc diplomes, majoritàriament escolars, però també de la Falange, de naixement, catecisme, comunió, etc., tots d’entre 1892 i 1949.

Jordi Roca i Marimon ha lliurat opuscles, exemplars antics de diaris locals i cinc fotografies. Cal destacar que entre els periòdics antics hi ha un exemplar de *La Hoja Mataronesa*, de 14 de novembre de 1869. Es tenia notícia que aquesta capçalera havia existit, però no s’havia localitzat físicament cap exemplar.

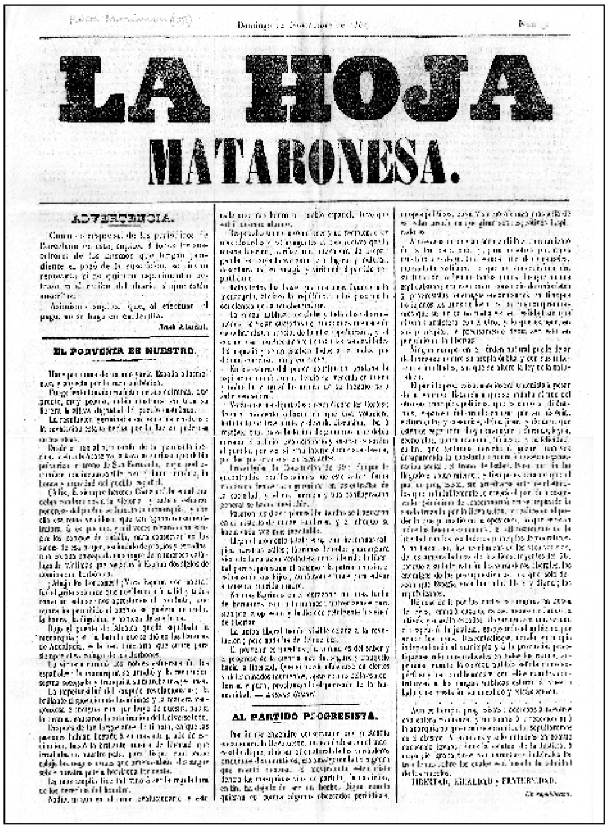

LA HOJA MATARONESA.

ADVERTENCIA.

EL PORVENIR ES NUESTRO.

AL PARTIDO PROGRESISTA.

LIBERTAD, IGUALDAD Y FRATERNIDAD.

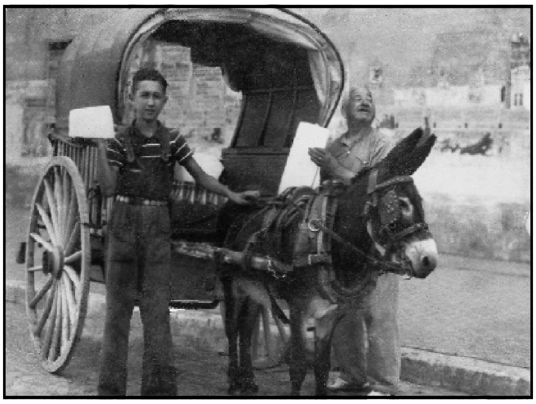

PRECISIÓ SOBRE UNA FOTOGRAFIA PUBLICADA ALS *FULLS/105*

En l'article «El que menjàvem a casa meva quan jo era petita» de la nostra col·laboradora Carme Solà i Monserrat, pàg. 27, hi figurava una fotografia del repartiment del gel.

El peu de la fotografia era erroni.

Hauria de dir «Ramon Codina i Bosomba, repartint gel. c.1932».

ESTUDIS

El retaule de Sant Miquel de Mata, dedicat a Sant Miquel i Sant Martí, obrat escultòricament al segle XVI en estil renaixentista, va presidir durant més de tres-cents seixanta anys el presbiteri de l'església gòtica de Mata, com a punt central de les mirades de moltes generacions de famílies del veïnat.

Els autors d'aquest estudi, membres del Museu Arxiu, escriuen sobre la datació del temple, analitzen els contractes per a la realització escultòrica i pictòrica del retaule, un dels quals és inèdit, i amb l'ajuda de documents i fotografies d'època contemporània, determinen la seva iconografia. A més, documenten la trajectòria artística de Gabriel de Brussel·les i de Ramon Puig, imaginaire i pintor, respectivament, de l'obra.

EL RETAULE DE L'ESGLÉSIA DE SANT MIQUEL DE MATA

EL TERME I LA PARRÒQUIA DE MATA

El veïnat de Mata, situat als primers i suaus contraforts de la serralada Litoral, entre Llavaneres i la riera de Valldeix, és integrat al terme de Mataró. Però l'indret, de paisatge verd i muntanya oberta al mar, va tenir entitat pròpia i definida des dels primers temps medievals fins al segle XIV. Trobem documentat per primera vegada el terme de Mata l'any 963. Es tracta d'una venda feta pel comte Mir al veguer Bonfill de terres i vinyes, cases i corts, horts, pomers, conreats o erms «in pago Barch., et in Maritima, in terminio de Mata...».[1]

Mata apareix ja com a vil·la l'any 989 en un document del comte Borrell II[2]. Al segle X, el mot «vil·la» tant podia representar una agrupació de masos aglutinats per una propietat més gran i pròspera, com masos conjuntats al voltant d'una fortificació o una església que els oferien protecció i cohesió. En tot cas, sempre denotava establiment poblacional i activitat agrícola. Venim del segle IX, l'època de la repoblació del territori després de la presa de Barcelona als àrabs per Lluís el Pietós. Doncs bé, a la vil·la de Mata, s'hi originà la parròquia de Sant Martí de Mata, subjecta al sistema feudal encapçalat pel senyor del castell de Mataró, i de la qual tenim la primera referència l'any 1096[3]. El centre de culte d'aquesta entitat parroquial estava situat a l'actual ermita de Sant Martí, la planta i el basament de la qual són del segle IX, tot i que l'edificació que avui coneixem és posterior, probablement del segle XV.

Al segle XIV la parròquia de Mata va esdevenir sufragània de la parròquia de Santa Maria, és a dir, va passar a dependre jurisdiccionalment de la parròquia de la vila de Mataró, que progressivament havia anat adquirint la capitalitat i la centralitat de l'àrea maresmenca. El document generat a la visita

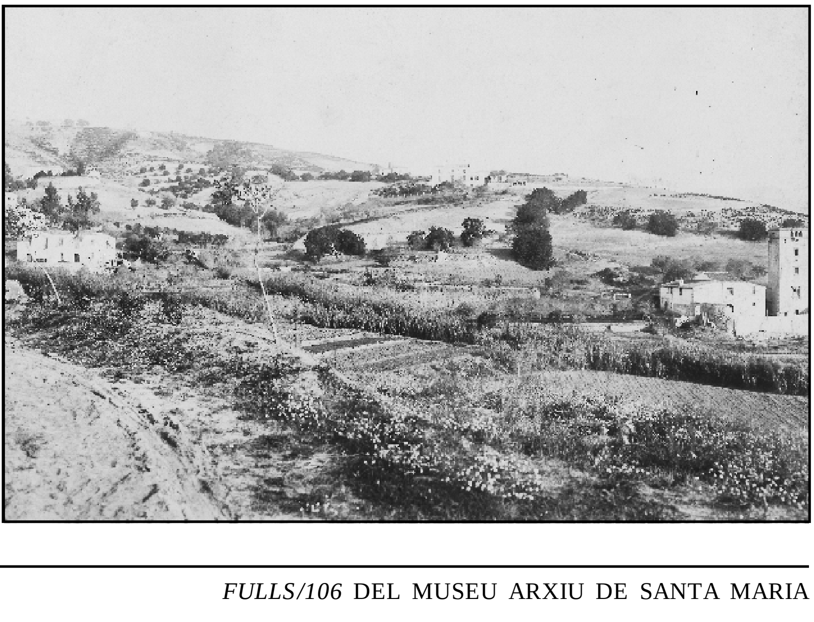

El veïnat de Mata, l'abril de 1902. S'observa el perfil de l'ermita de Sant Miquel a la part central de la suau carena.

Fotografia d'autor desconegut. Col·lecció família Guanyabens.

pastoral de 1379 ho deixa clar: «... reperitur visitata subtitulo Ecclesia Sti. Martini de Mata Suffraganea praedictae Ecclesiae, Ste. Mariae de matarone».[4]

UN SEGON TEMPLE. SANT MIQUEL DE MATA

Al segle XV es construí una nova esglesiola al terme de Mata, un nou centre de culte en una quintana a mig vessant, més proper al nucli de les masies més importants del veïnat. Es tracta de l'església de Sant Miquel, una edificació d'estil gòtic tardà, d'una sola nau coberta amb voltes de creueria, nervis, i tres claus de volta. Probablement, el veïnat necessitava un nou temple en relació a l'augment demogràfic. La vila i el terme de Mataró es projectaven amb empenta de manera que l'any 1480, com sabem, es va constituir definitivament la universitat per gestionar els afers del comú.

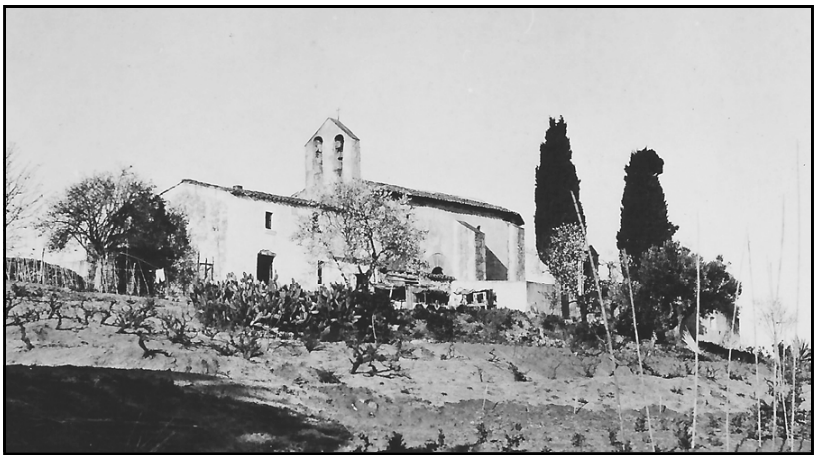

La quintana i l'església de Sant Miquel de Mata, en la dècada dels anys quaranta del segle XX.

Fotografia Nicolau Guanyabens i Bonamusa.
Col·lecció família Guanyabens.

El nou temple gòtic es va dedicar a Sant Miquel Arcàngel i a Sant Martí. Aquesta és una nota curiosa. Tot i que des de fa dècades anomenem aquesta ermita com a església de Sant Miquel, en els documents antics sempre figuren les dues advocacions Sant Miquel i Sant Martí. Tal com veurem més endavant, en aquest punt la iconografia del retaule del segle XVI és prou explícita; els dos sants comparteixen la predel·la central. Per tant, des del segle XV, el veïnat comptà amb dos temples, ambdós dependents de Santa Maria de Mataró, ambdós com a elements d'una mateixa unitat eclesial que fins ben entrat el segle XIX va mantenir el seu caràcter de parròquia rural. Un, dedicat a Sant Martí, i l'altre, a Sant Miquel i Sant Martí.

Inicialment, la fàbrica de l'església de Sant Miquel era encara més senzilla i austera que la que coneixem avui. Ens l'hem d'imaginar sense la masoveria de cal Monjo, adossada a la paret de ponent possiblement al segle XVI, sense l'afegit de la capella de Sant Isidre al mur nord, construïda als segles XVII o XVIII, i sense el cementiri construït a la cara de llevant a principis del segle XIX.

LA DATACIÓ DE L'ESGLÉSIA DE SANT MIQUEL

Lluís Ferrer i Clariana, estudiós del patrimoni eclesiàstic, creia que ja al segle XIV existia una primitiva capella a la quintana on més tard, al primer terç del segle XVI, s'hi construí l'església gòtica, i que aquesta ermita anterior hauria estat suplantada per la nova construcció també dedicada a Sant Miquel. L'any 1970, Ferrer va deixar escrits els seus arguments:

> «De l'estudi de l'actual temple sembla deduir-se que aquella primitiva capella de Sant Miquel fou acoplada a la nova construcció gòtica del primer terç del segle XVI. Ho fan creure les grosses pedres dels brancals de la mateixa, aprofitades d'antigues construccions, i inclús una és un sector de làpida romana de marbre i la primitiva clau de volta amb el relleu de Sant Miquel, que fou treta de la mateixa al ésser aquella reconstruïda per altar de Sant Isidre al segle XVIII»[5].

I encara més. Un document del Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona estudiat per Xavier Alarcón, un dels autors d'aquest article, denota l'existència ja al segle XI de la fundació d'una església dedicada a Sant Miquel a Mata. Es tracta d'un document de 1065 en el qual es llegeix que Bernat Ermengol «concedeix per a la dedicació de sant Miquel de Mata el seu blat i el seu vi que en aquell indret tingui»[6]. Per tant, tot apunta a l'existència d'un temple primitiu dedicat a l'arcàngel des dels primers temps medievals.

Roser Salicrú, tot estudiant els efectes del terratrèmol que patí Mataró l'any 1448, esvaeix els possibles dubtes pel que fa a la datació de la fàbrica del temple gòtic, perquè dóna a conèixer un document en què el bisbe de Barcelona comissiona el bisbe de Sulcis per a la consagració de la capella de Sant Martí i Sant Miquel i del seu cementiri on els parroquians volien fer traslladar els ossos de l'antic cementiri de la capella de Sant

Martí. El document és de 23 de febrer de 1448[7]. Tot estudiant les visites pastorals del segle XV, Salicrú s'adona que la primera menció de l'església de Sant Miquel data de setembre de 1446 i que, en canvi, en la visita anterior, la de de 1435, encara només es parlava de la capella de Sant Martí[8].

Enric Subiñà , als fons notarials de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, documenta dos testaments de la família Mascort, habitants a la casa coneguda ara com a can Pou de Mata, que corroboren aquesta aproximació cronològica. L'any 1441, l'esposa de Pere Mascort fa una deixa testamentària a la «capella Sancti Michaelis de Mata», amb la qual cosa l'església de Sant Miquel, o ja existia o estava en construcció[9].

D'altra banda, l'estudi arqueològic realitzat per Josep Antoni Cerdà i Joan Roldós sobre els materials ceràmics trobats l'any 1991 en els carcanyols de les voltes de l'església, confirma la datació aportada pels documents textuals[10]. Tot plegat, sense poder precisar la data exacta de la construcció de l'església gòtica de Sant Miquel, les investigacions d'aquests darrers anys ens remeten clarament als anys quaranta del segle XV.

CENT ANYS DESPRÉS, UN RETAULE

És probable que a partir de l'obra acabada de l'església es constituís la Junta d'Obra de Mata. No podem precisar-ne la data, però en tot cas la junta està documentada a començaments del segle XVI. Lluís Ferrer donà notícia d'un document de 1540 en que Gabriel Riera i Mateu Ferragut, obrers de la parròquia de Mata, constaven com a posseïdors de la casa i la quintana adjunta a l'església de Sant Miquel, per les quals pagaven un cens de 11 sous anuals a Joan Mataró, descendent dels senyors del castell de Mataró. En la mateixa escriptura, els dos obrers establien en emfiteusi a Pere de Farga la dita casa i terres, a canvi d'obligacions en el servei de sagristia, manteniment i guarda del temple[11].

La Junta d'Obra, formada per veïns de la parròquia, tenia cura de les obres i, conjuntament amb el rector de Santa Maria o el capellà delegat per als afers de Mata, s'encarregava dels actes de culte i de les festes. Als segles XVI i XVII els obrers eren tres. Un dedicat a l'obra pròpiament, altre com a administrador del culte a la Mare de Déu i el tercer era encarregat de la bacina de les Ànimes. El conjunt documental de llibres de l'obra de l'església de Sant Miquel i Sant Martí es troba al Museu Arxiu de Santa Maria, i el primer llibre conservat arrenca de 1626 amb Jaume Safont i Tria, Pau Gual i Antoni Pi com a membres de la junta. Això significa que no podem conèixer els detalls de l'activitat, els acords i els comptes de la Junta d'Obra anteriors a 1626. Però aquest buit documental es trencà quan Josep Maria Madurell i Marimon, en el treball guanyador del Premi Iluro de 1968, titulat *L'art antic al Maresme,* donà a conèixer el document contractual pel qual els obrers i els parroquians de Mata encarregaren la manufactura del marc arquitectònic i escultòric d'un retaule per al presbiteri de l'església de Sant Miquel.

Es tracta d'un contracte signat el 10 de desembre de 1553, que es conserva a la secció de «documents solts» del fons de protocols de Mataró de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i que Madurell analitza i transcriu en l'obra citada[12]. Els obrers Joan Pi i Bernat Flaquer, i els veïns Salvador Tria, Joan Mascort, Francesc Mathes, àlias Gual, Gabriel Riera, Joan Soley, Matheu Ferragut, Pere Pera, Joan Flaquer i Pere Janer, acorden els termes de l'encàrrec amb el mestre imaginaire barceloní Gabriel de Brussel·les. Per les àpoques que es conserven annexes al contracte, sabem que l'obra de dit retaule finalitzà en un any i mig.

Així doncs, passats uns cent anys després de l'acabament de la fàbrica del temple (anys quaranta del segle XV), el veïnat resol construir un retaule de bella factura i tècnica notable. El maig de 1555 quedà enllestit, i molt probablement, en dies o anys posteriors, es devia consagrar el nou altar incorporat a ell. Aquesta datació lligaria perfectament amb l'asseveració que ens ha arribat per tradició oral, en el sentit que l'església fou consagrada durant la visita que feren alguns bisbes catalans quan es dirigien o retornaven de Trento per assistir al concili que es celebrà entre 1545 i 1563. De fet, l'any 1857, el vicari Mariano del Sol deixà escrit un directori en el qual, advertint que mai no havia trobat documents de la consagració del temple, donava per certa aquesta versió dels fets.

«Se té per cert que és consagrada [l'església de Sant Miquel i Sant Martí], ya per las dotze creus posadas en las parets, detràs las cuals es regular hi age reliquias, ya perquè tots los añs, en lo dia 18 octubre, de temps immemorial, y en especial en virtut de decret de Santa Visita, donat per lo Ilm. d. Ildefonso de Sotomayor Bisbe de Barcelona, en fecha 9 Desembre de 1665, se celebra lo aniversari de dita dedicació, cantantse un ofici solemne. Se creu que lo Iltrim. D. Guillem de Cassador, que fou Bisbe de Barcelona, habent estat Rector de Mataró, regressant de la celebració del Concili de Trento, junt ab altres dos Bisbes, la *consagraren*»[13].

EL CONTRACTE AMB L'ESCULTOR

L'escultor Gabriel de Brussel·les va realitzar el retaule major de l'església de Sant Miquel entre desembre de 1553 i maig de 1555. Ell s'encarregà de tota l'estructura, amb els elements arquitectònics pertinents, i de totes les imatges escultòriques que l'embellien. El treball pictòric o d'encarnat de les figures seria executat per un altre artesà uns anys després, tal com veurem.

El redactat íntegre del contracte, conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, està publicat a l'apèndix de documents del treball *L'art antic al Maresme* de Josep Maria Madurell[14] i l'hem reproduït íntegre com a document núm. 1 a l'annex d'aquest article.

El contracte estipulava que el pedestal de l'assentament del retaule fós fet amb pedra de Montjuïc que, a més, havia de tenir dues portes d'entrada a la sagristia. El bancal, en el seu primer nivell, mostraria, a la part central, tres figures de tres pams d'alçària; Nostre Senyor, la Mare de Déu i Sant Joan, amb fornícules decorades amb la clàssica petxina, de manera que el conjunt quedés disposat com el sagrari de l'església del Far, al terme de Llinars. Fins a quatre vegades s'esmenta en el document alguna característica del retaule de Sant Andreu del Far, signe inequívoc que els obrers de Mata l'assenyalaven com a model de referència[15].

El bancal havia de quedar complementat amb quatre pilars amb les imatges esculpides de les quatre Virtuts, també de tres pams d'alçada. A la part alta i central del bancal, s'hi col·locaria una fornícula amb les dues figures corpòries dels sants Miquel i Martí, de cinc pams d'alçada. La de sant Miquel, amb una creu en una mà i a l'altra un escut, amb un drac abatut als seus peus. La de sant Martí es mostraria amb mitra al cap, alba, i capa com a bisbe. Al damunt, una nova i gran fornícula havia de coronar el retaule amb la imatge escultòrica de la Mare de Déu, amb Jesús als seus braços, envoltada de cornisa, fris i arquitrau. Com a remat final i central, s'hi havia de col·locar un crucifix, que fés de dos pams i mig a tres.

L'escriptura contractual segueix amb altres pactes i condicions, que aquí no detallarem. Però sí que és interessant parar atenció en els capítols dedicats als materials i al transport.

Gabriel de Brussel·les es comprometia a entallar de fusta de xiprer totes les figures, de fusta de melis vermell els frisos, i de fusta d'àlber els elements decoratius restants. Les despeses de transport dels materials, pedra de Montjuïc i fustes, fins que arribessin a la platja de Mataró, anirien a càrrec del contractista Gabriel de Brussel·les. En canvi, les despeses del trasllat de tot plegat, des de la platja al veïnat de Mata, serien assumides pels obrers contractants, els quals es comprometien, també, a portar a peu de l'obra tots els materials, calç, pedra, arena, rajola, guix, aigua, i el que fos necessari.

Pel que fa al preu, el contracte establia una quantitat global de 120 lliures barcelonines a satisfer en tres terminis, 40 en l'acte de signatura, 40 més en acabar el bancal de pla, i la resta a l'acabament del retaule, després d'obtenir el vist-i-plau de persones expertes en obres similars. L'escultor presentà com a avaladors seus el mestre de cases Francesc Mates i el fuster Bartomeu Masiques.

Pel maig de 1555 quedà enllestit el retaule, pel que fa a la seva estructura i les parts volumètriques, figures i ornaments esculturats. En gran part, els trets del retaule que queden definits en aquest contracte es corresponen amb la configuració del retaule que va perviure fins a l'any 1936.

Detalls del basament de pedra encara existent a l'ermita, obra de Gabriel de Brussel·les, del segle XVI. Fotografia Nicolau Guanyabens i Calvet. MASMM.

L'IMAGINAIRE GABRIEL DE BRUSSEL·LES[16]

D'aquest escultor i retauler no podem dir gaire més del que s'ha publicat fins ara, sobretot gràcies als esplèndids treballs de Joan Yegüas i Gassó i de Montserrat Martí i Anguera sobre la retaulística catalana del segle XVI. Esperem que posteriors investigacions en arxius catalans aportaran noves dades sobre aquest escultor. Gabriel era fill de Joan Troch, oriünd de Brussel·les, i de Caterina la seva muller, segons es desprèn del testament del propi Gabriel, signat l'any 1558. Amb el pas del temps, el topònim d'origen va esdevenir cognom familiar.

Joan de Brussel·les fou un retauler reconegut a principis del segle XVI, documentat entre 1509 i 1535. Féu la visura o inspecció de les obres del cor de la catedral de Barcelona i treballà en diversos retaules, destacant l'any 1526 el de la capella de Sant Fèlix, de l'església dels Sants Just i Pastor de Barcelona, retaule que encara es conserva i es pot contemplar.

El seu fill Gabriel també treballà en el món de l'escultura, emparat pel renom del seu pare, si bé mai no tingué la fama i la categoria d'aquest. Féu encàrrecs menors, com ara uns escuts per decorar els sepulcres del comte Ramon Berenguer I i la comtessa Almodis, l'any 1545, a la catedral de Barcelona, i també unes portes per al claustre de la mateixa catedral l'any 1554.

Tal com hem vist, entre 1553 i 1555, Gabriel de Brussel·les va realitzar l'escultura del retaule de l'ermita de Sant Miquel de Mata. També hem vist que en el contracte d'aquesta obra es feien contínues referències al retaule de Sant Andreu del Far com a model a seguir per a confeccionar el de Mata. No seria estrany que ell mateix, Gabriel de Brussel·les, fos l'autor d'aquest retaule model, però, d'això, no en tenim cap certesa documental.

Una dada inèdita, facilitada per l'amic Joaquim Aguilar, és la contractació de Gabriel de Brussel·les per realitzar l'escultura del retaule de Sant Esteve del Coll, al terme de Llinars del Vallès, contracte signat el 26 de juliol de 1556. Aquest retaule era d'unes dimensions superiors al retaule de Sant Miquel de Mata, però observant les fotografies que ens han arribat, aquesta obra denotava clarament el mateix estil. Ambdós retaules eren similars sobretot per la decoració del basament, feta a base d'elements florals i pagans, així com la distribució de figures en petites fornícules als peus de les columnes.

La pintura i el daurat del retaule de Sant Esteve del Coll fou encarregada al pintor Joan Arnau Moret l'any 1634. Sorprèn que entre la contractació de l'escultura i la realització de la pintura passessin gairebé vuitanta anys, però tenint en compte que la parròquia del Coll era rural i més aviat humil, s'entén que no poguessin destinar gaires esforços econòmics per a la finalització del retaule.

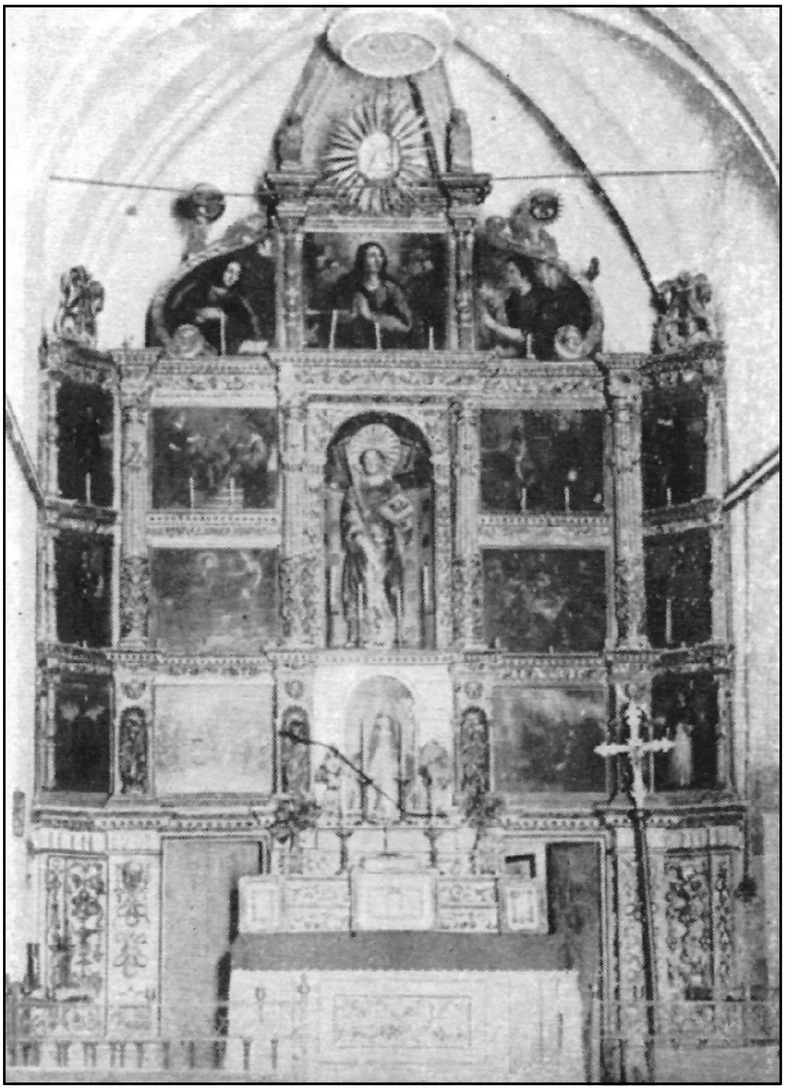

Retaule de Sant Esteve del Coll.

Fotografia extreta del llibre: *Del Mogent al Pla de la Calma*, d'ANTONI GALLARDO, editat pel Centre Excursionista de Catalunya, l'any 1938.

SETZE ANYS DESPRÉS. EL CONTRACTE PER PINTAR I DAURAR EL RETAULE

Hem deixat el retaule de Sant Miquel acabat al maig de 1555. Gabriel de Brussel·les el va enllestir en la seva estructura bàsica, però mancava policromar-lo al complet. Doncs bé, el retaule va restar cru i desencarnat més de setze anys. Els obrers de l’església de Mata, guiats per la prudència, devien esperar a tenir recaptades les lliures necessàries per poder fer front a la despesa que havia de suposar la contractació d’un artista pintor i daurador que rematés la feina.

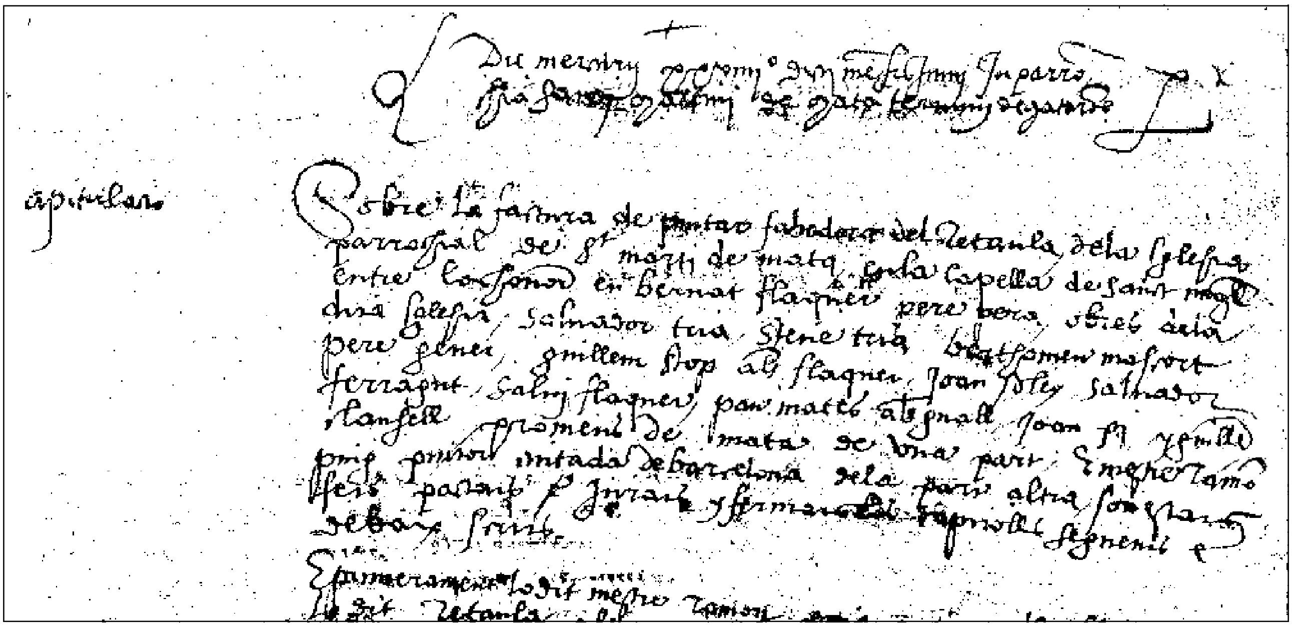

Fragment del contracte per pintar i daurar el retaule de Sant Miquel, signat entre els obrers de Mata i Ramon Puig. Arxiu de la Corona d'Aragó. Secció Protocols de Mataró. Série Mt 131. Dimecres 29 de juny de 1569.

Hem localitzat aquest nou contracte gràcies a la col·laboració de l’amic Joaquim Aguilar. És a la secció de Protocols de Mataró de l’Arxiu de la Corona d’Aragó, concretament a la sèrie Mt 131. Hem reproduït el seu redactat íntegre, inèdit fins ara, com a document núm. 2 a l’annex d'aquest article.

Els obrers de Mata, Bernat Flaquer i Pere Pera, conjuntament amb una desena de parroquians, signen un acord amb el mestre pintor barceloní Ramon Puig per a pintar i daurar el retaule. Ho fan el dia 29 de juny de 1569. Puig era aleshores un artista amb projecció que, gràcies a la seva vàlua i als importants encàrrecs que va rebre al llarg de la seva trajectòria, esdevindria un pintor de renom.

Ramon Puig es comprometia a pintar al tremp «ab les colors fines com són les colors del retaula de Arenys, y la talla or fi, y los campés de dita talla de atzur fi y los bultos dels marges encarnats conforme estan los del retaule de Arenys». Per tant, s’obliga a imitar la policromia i els daurats d’un retaule de la vila d’Arenys que correspon a l’actual poble d’Arenys de Munt. Una possibilitat seria que aquest retaule, pres com a model, fos el de Sant Martí, pintat per Pere Serafí dues dècades abans, algunes taules del qual es conserven avui al Museu Nacional d’Art de Catalunya. Una altra possibilitat seria que el retaule a imitar fos el de l’ermita de Sant Miquel, una edificació dels segles XV o XVI que havia existit en el terme d’Arenys de Munt, molt similar en dimensions a l’ermita de Mata, i que actualment està en ruïnes. Segons el Diccionari Ràfols, Ramon Puig fou contractat per pintar aquell retaule tot just l’any 1569. Per tant, si fos certa aquesta hipòtesi, o bé feia poc que havia enllestit el retaule d’Arenys de Munt o bé encara hi treballava.

Pel que fa a la iconografia, el contracte estipulava que s’havien de pintar les imatges de sant Pere i sant Pau a ambdues portes que donaven accés a la sagristia, i que a les predel·les laterals del nivell central s’havien d’il·lustrar dues escenes de la vida dels sants titulars, la de sant Miquel, «quant tiraren el toro», i la de sant Martí, «quant partí la capa al pobre». Al nivell superior calia representar l’anunciació de l’àngel Gabriel i al bancal inferior calia pintar imatges de la Passió. En el vessant pictòric, el text del contracte ens dóna les claus per entendre i interpretar la iconografia del retaule, un retaule que va perviure sense massa modificacions fins al primer terç del segle XX.

El contracte acabava detallant el preu total de l'obra pictòrica (95 lliures barceloneses), els terminis de pagament, les fermances i l'acostumada supervisió d'altres mestres experts. En el mateix document s'hi incloïa l'àpoca del primer pagament a Ramon Puig (30 lliures) realitzat el dia 1 de juliol de 1569.

EL PINTOR RAMON PUIG[17]

Del mestre Ramon Puig, el pintor i daurador del retaule de Sant Miquel de Mata, només ens podem permetre aquí fer-ne una breu cronologia, ja que l'espai i l'objectiu inicial d'aquest treball no ens permet de desglossar gaire la seva llarga trajectòria.

Era tractat com a ciutadà de Barcelona, i probablement nasqués en aquella ciutat durant la primera meitat del segle XVI. La primera referència documental d'aquest pintor, la trobem l'any 1557, quan va contraure matrimoni amb Àngela, filla del pintor Jaume Bernis. Aquest fet portà a alguns estudiosos a considerar la possibilitat que es formés en el taller del seu sogre.

Durant els seus primers anys féu treballs de daurat i policromia de retaules de petites dimensions, bàsicament en ermites i parròquies rurals de les comarques de Girona. L'any 1562 signà el contracte d'un retaule per al monestir de Sant Pere de Rodes. L'any 1563 fou contractat per a un retaule a la parròquia de Sant Esteve de Vinyoles, i també per a un altre retaule a l'ermita de la Mare de Déu de Borgonya, a Torelló. L'any 1564 realitzà la pintura del retaule de la parròquia de Sant Esteve de Múnter.

El mes de novembre de 1564, els obrers parroquials de l'església de Sant Pere de Terrassa, van contractar Ramon Puig per a la pintura d'un retaule al tremp sota l'advocació de Sant Roc, retaule que encara es conserva, i que permet analitzar la qualitat artística d'aquest autor. L'any 1565 Ramon Puig rebia l'encàrrec de daurar el retaule major de la parròquia de Sant Iscle i Santa Victòria de Dosrius, policromat pel pintor portuguès Joan Baptista de Lisboa. L'any 1568 obrava en el daurat i la pintura del retaule de Santa Eulàlia de l'Hospitalet, la seva primera gran obra. L'any 1569 obrava el retaule de l'ermita de Sant Miquel, dins el terme d'Arenys de Munt, i gairebé simultàniament feia la decoració del retaule de Sant Miquel de Mata, objecte d'aquest article.

L'any 1570 traslladà part de la seva activitat a Barcelona, quan rebé l'encàrrec de pintar el retaule de Santa Margarida, de la Casa dels Masells, l'hospital dels leprosos. L'any 1572 treballava en un retaule de Santa Agnès de Malanyanes, iniciat per Jaume Forner. A l'església parroquial d'aquesta mateixa població, va realitzar-hi també la pintura dels guardapols i unes cortines per a l'altar major.

L'any 1572 Ramon Puig finalitzava la pintura i el daurat del retaule major de l'església dels Sants Just i Pastor de Barcelona, obra que havia començat el pintor Pere Serafí i que va continuar l'any 1570 Guiot Aumont. Aquí va ser on es relacionà per primer cop amb els grans noms de la pintura catalana del segle XVI. A partir d'aquest moment, la importància de Ramon Puig aniria creixent de mica en mica. L'any 1573, juntament amb Nicolau de Credença, pintà el retaule de la Mare de Déu del Roser de l'església de Sant Feliu de Sabadell. L'any 1574 consta que va contractar el pintar i el daurar del retaule del Roser, de la parròquia de Santa Maria de Verdú.

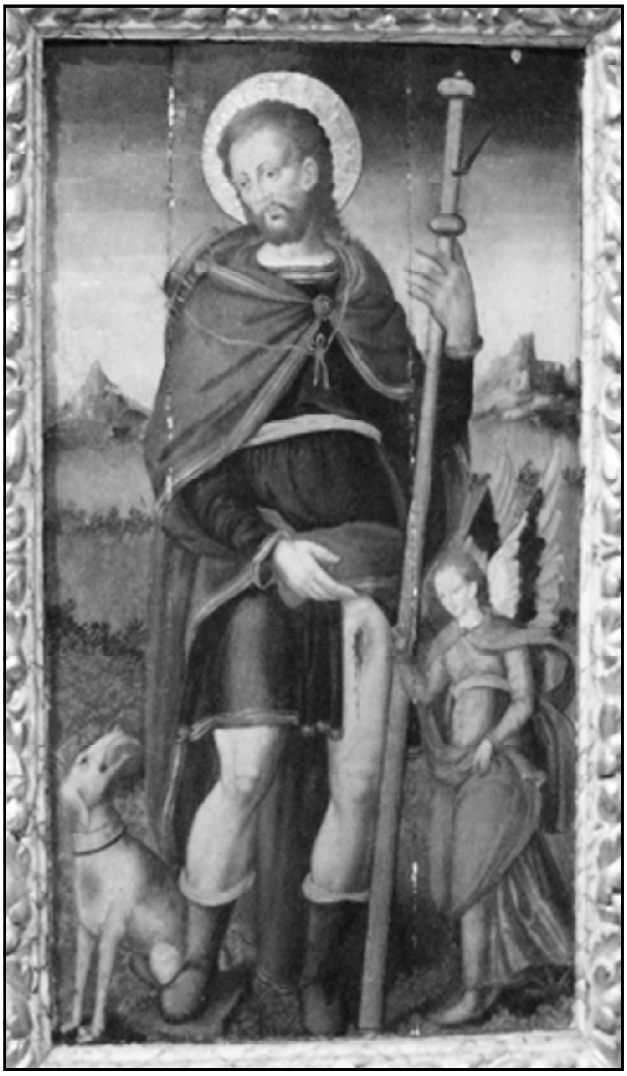

Quadre amb la imatge de Sant Roc, del retaule de Sant Roc de Sant Pere de Terrassa, obra de Ramon Puig.

Va ser l'any 1577 quan Ramon Puig va fer un salt qualitatiu i es relacionà amb un dels projectes més prestigiosos del moment, ja que reemplaçà Jaume Fontanet en el càrrec de pintor de l'obra de la Generalitat. Aquesta actuació es perllongà en el temps, des de 1577 a 1591, i en ella trobem documentada una nova faceta de l'artista, ja que no només realitzà treballs de pintura i daurat, sinó que també va fer decoració de vitralls. Entre 1587 i 1588 va realitzar una vidriera heràldica, amb un fris de colors, amb *grotescos* i serafins, per a la capella del palau, amb sanefes penjant i dues figures, al centre de les quals hi havia l'escut de la Generalitat. També dissenyà un fris amb *grotescos* i altres decoracions per al sòcol del Saló Daurat del Palau de la Generalitat, i en daurà i policromà el sostre, treball pel qual cobrà 200 lliures. Va treballar en la decoració de la capella del Palau reial, i daurà les voltes de les seves arcades, així com també va daurar els marcs dels retrats dels Comtes i Reis d'Aragó, realitzats pel pintor Filippo Ariosto, i els retolà amb el nom del corresponent monarca. Tota la seva obra fou visurada l'any 1588 pels mestre Benet Sanxes Galindo i pel referit Filippo Ariosto. Mentre es desenvolupaven els treballs per a la Generalitat, Ramon Puig faria alguna obra menor, com per exemple l'any 1581, va pintar i daurar la reixa i la capella del bisbe fra Benet de Tocco, a l'abadia de Montserrat.

La seva projecció el va dur a formar part de molts jurats, alhora de valorar i validar les obres d'altres companys de professió. L'any 1582, juntament amb Isaac Hermes, Ramon Puig visurà la pintura de la bandera de Santa Eulàlia, realitzada per Antoni Toreno per a la Casa de la Ciutat de Barcelona. També l'any 1595, juntament amb Gabriel Robuster i Jacomo Filippo Papiano, milanès, formà part del tribunal que va triar Antoni Toreno per realitzar la policromia del retaule de Sant Andreu de Llavaneres.

Per últim, l'any 1596 Ramon Puig esdevingué una de les figures rellevants dels que demanaren la fundació de la Confraria de Sant Lluc, que havia d'englobar en una sola administració gremial tots els oficis menestrals relacionats amb l'art de la pintura (retaulers, cortiners, dauradors...) que fins aleshores funcionaven com a gremis independents. En el document d'aprovació de la confraria, autoritzat pel duc de Maqueda, hi figura Ramon Puig. Faltava que l'autoritat eclesiàstica admetés la fundació de la confraria i per això, el 9 de novembre de 1597, comparegueren els pintors Ramon Puig i Jaume Martí davant del bisbe de Barcelona Joan Dimas Loris, i de part dels seus companys de professió presentaren la súplica per a poder posar la confraria sota invocació de sant Lluc i erigir-la en l'altar major de l'església de Sant Miquel de Barcelona, amb facultat de tenir bacina per recaptar. Ramon Puig va ser el primer cònsol de la Confraria de Sant Lluc, de 1596 a 1598, juntament amb Francesc Jornet.

DOCUMENTS PER A UNA ICONOGRAFIA COMPLETA

El retaule de Sant Miquel, obrat escultòricament per Gabriel de Brussel·les i pictòricament per Ramon Puig, de marcat estil renaixentista, va ser més de 360 anys al presbiteri de l'església gòtica de Mata, com a element catequètic, mostrador de les figures de culte religiós, punt central de les mirades de moltes generacions de famílies del veïnat. El juliol de 1936, amb l'aixecament militar i la revolta conseqüent, el retaule no va ser una excepció i va patir la destrucció total. Només el basament de pedra es va salvar.

Com era aquest retaule? Quins elements componien el conjunt? Podem posar en clar si les directrius artístiques i iconogràfiques que emanen dels contractes de 1553 i de 1569 es van seguir de cap a cap?

Ens podem endinsar en la iconografia del retaule de Mata sense por d'equivocar-nos. Són escasses les llacunes que queden i en aquests pocs casos recollim, en les línies que segueixen, els dubtes i les possibles interpretacions. Partim, és clar, de les clàusules dels contractes del segle XVI per comprovar que les línies marcades es van executar majorment. La plena identificació iconogràfica ha estat possible gràcies a l'anàlisi en detall dels documents textuals, icònics i fotogràfics següents:

- El directori que Mariano del Sol, vicari de Santa Maria, va escriure l'any 1857 sobre el terme, les esglésies de Mata i les obligacions que el rector de la parroquial tenia vers els feligresos del veïnat. Es titula *Directori de la Yglesia de Mata, compost per lo Rnt. Mariano del Sol Pbre. vicari de Mataró.* Es conserva al Museu Arxiu de Santa Maria amb la signatura ESG.10 Mata 2. El text íntegre està publicat a la revista *Fulls del Museu Arxiu* núm. 7 corresponent a l'abril de 1980. Al document núm. 3 de l'annex d'aquest article hem transcrit la part en què el vicari descriu fil per randa el retaule de Sant Miquel de Mata.

- La fotografia del retaule, realitzada per Lluís Bonet i Garí l'any 1914, l'original de la qual es conserva a l'Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya amb la signatura AFCEC_EMC_X_5400. Es tracta d'una magnífica imatge del retaule. La fotografia no recull el coronament on hi havia una creu, ni el relleu central del primer bancal que queda ocult darrera d'un canelobre i d'una figura d'una Mare de Déu afegida.

- La fotografia del retaule, realitzada per l'arqueòleg Marià Ribas i Bertran als anys trenta del segle XX. Com que és una imatge realitzada des del cor de l'esglesiola, captura gairebé la totalitat de l'obra. S'hi aprecien també molts detalls. L'original és a la col·lecció documental de la família Ribas.

- El dibuix de l'altar major i el retaule, obrat per Marià Ribas i Bertran cap als anys trenta del segle XX. Pel que fa a aquest treball iconogràfic, una de les hipòtesis és que Ribas el fes un cop destruït el retaule, basant-se en les fotografies de què disposava. Ribas va publicar aquest dibuix a la revista *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria,* núm. 29 corresponent al juliol de 1987, pàgina 42, dins l'article titulat «Valors històrics que ha perdut el terme de Mataró».

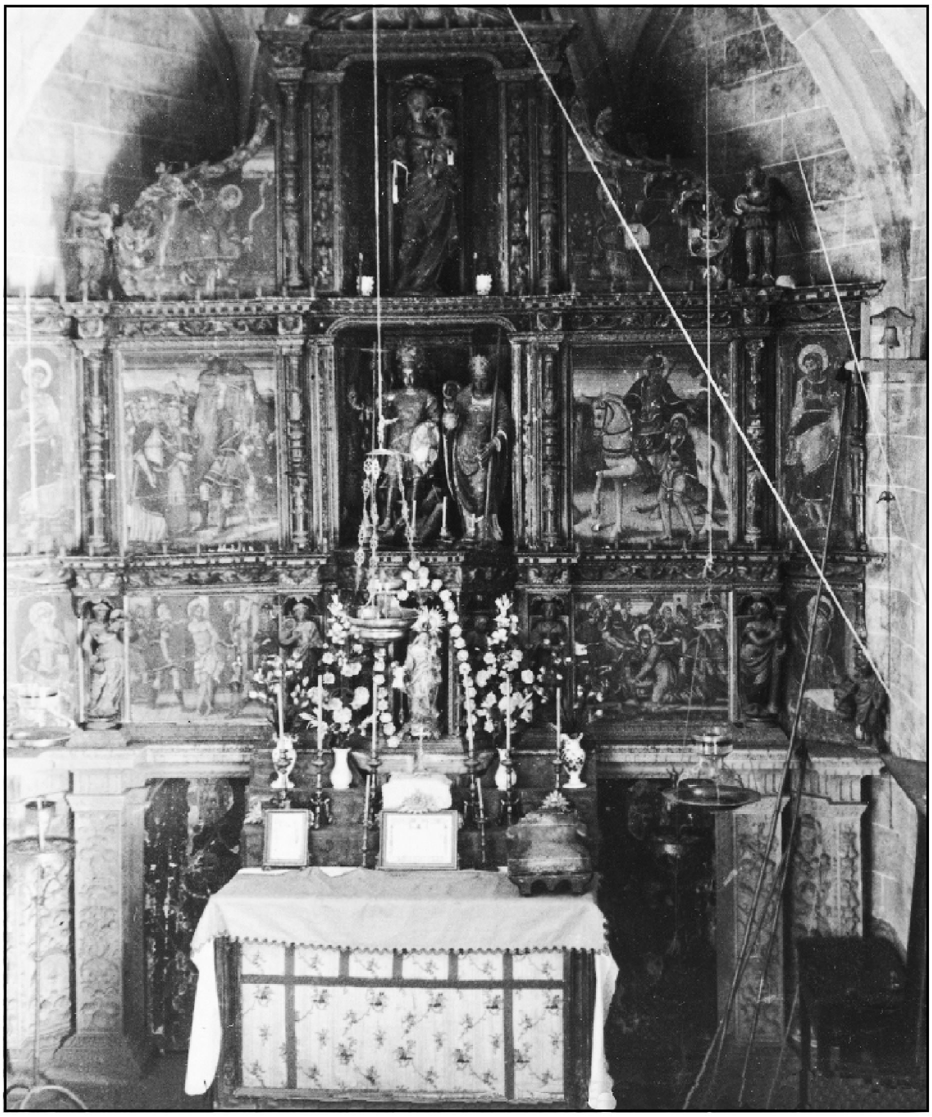

El retaule de Sant Miquel de Mata, l'any 1914.

Fotografia Lluís Bonet i Garí. Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya, AFCEC_EM_X_5400.

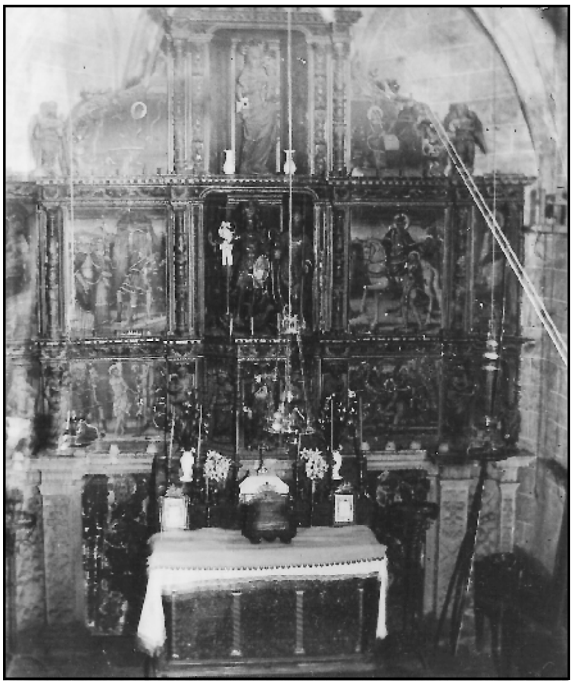

El retaule de Sant Miquel de Mata, als anys trenta del segle XX.

Fotografia Marià Ribas i Bertran. Col·lecció família Ribas.

- L'escrit de Marià Ribas i Bertran en què descriu els elements del retaule en l'article que hem citat publicat a la revista *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria,* núm. 29. L'any 1987 Ribas va fer un exercici de memòria amb l'ajuda dels dibuixos i les fotografies que havia fet cinquanta anys abans.

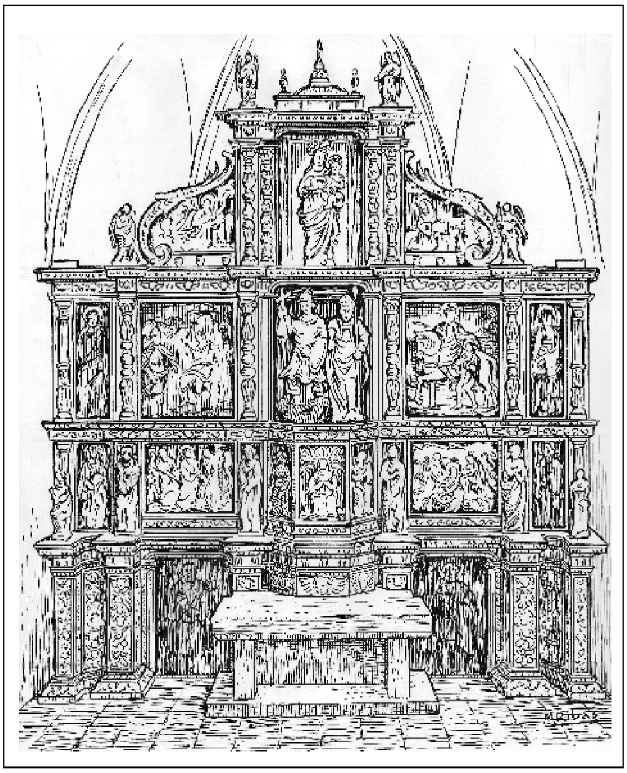

Dibuix de com era el retaule de Sant Miquel de Mata abans de la crema de 1936.

Marià Ribas i Bertran. Col·lecció família Ribas.

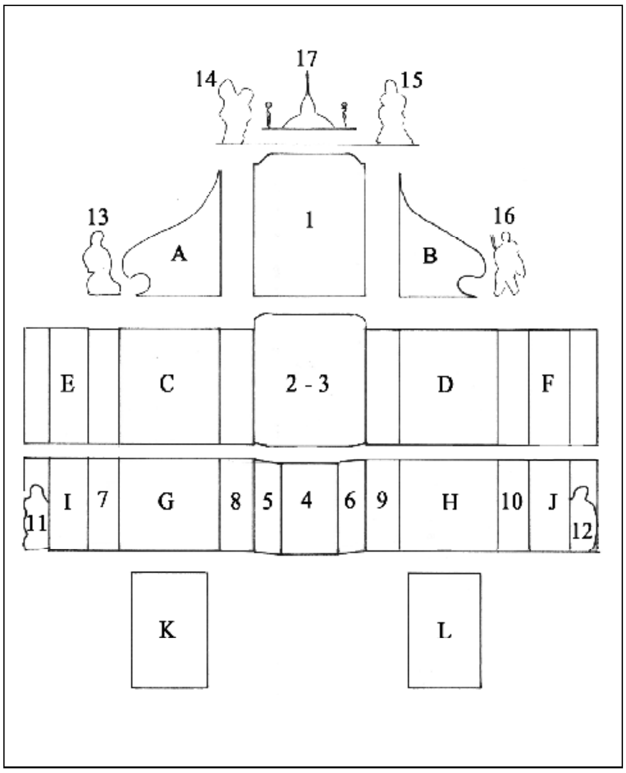

Croquis del retaule de Sant Miquel de Mata amb els elements iconogràfics marcats. Les peces escultòriques, amb números i les pintures, amb lletres.

ICONOGRAFIA DEL RETAULE DE SANT MIQUEL DE MATA

La refosa d'aquests materials documentals, com dèiem, ens ha permès la identificació a la menuda dels elements artístics del retaule major de Sant Miquel de Mata. Seguint l'esquema del croquis adjunt, passem a descriure'ls atenent que els números indiquen obres escultòriques, talles amb volum o amb cert relleu, mentre que les lletres assenyalen obra pictòrica sobre taula.

1.- Mare de Déu amb el nen Jesús als braços

Figura feta d'alabastre policromat, marbre blanc, segons Ribas, de la qual el mateix Mariano del Sol reconeixia que «may he pogut averiguar baix quin títol deu ser venerada». Seguia el vicari, «Yo opino que antiguament portaria rosaris y seria venerada ab lo títol del Roser, y per això segurament en lo dia de S. Miquel de Maig, en la tarde, és fa festa del Roser; però ab lo temps tal vegada caigueren los rosaris, y habent adquirit la imatge petita, però millor probablement va quedar olvidada la antigua». El capellà es referia a la Verge del Roser que en un moment indeterminat s'afegí al retaule i que es situà a la fornícula del centre, al primer nivell, ben a prop de l'altar. Vegeu l'element núm. 4.

Des de 1906 va ser batejada com a Mare de Déu d'Alarona, per ocurrència de mossèn Francesc Girbau, capellà de Mata. Explicarem aquest afer en capítol a part. L'any 1936, l'escultura de la Mare de Déu va desaparèixer. Marià Ribas escrivia que tenia l'esperança de trobar-la entre les cendres del retaule, però no va tenir aquesta sort.

2.- Sant Miquel

Compartia la fornícula principal i la titularitat amb Sant Martí. Portava creu i escut, i trepitjava el dimoni, tal com s'estipulava al contracte de 1553: «E la figura de sanct Miquel ha de tenir ab la creu en la una mà, e estar armat en blanch, e en l'altra mà, un escut, e lo drach en los peus».

3.- Sant Martí

Compartia la fornícula principal i la titularitat amb Sant Miquel. Era la representació de sant Martí com a bisbe, tal com establia el contracte de 1553: «E la figura de sanct Martí ha de estar ab mitra en lo cap, càmis e capa com a bisbe».

4.- Verge del Roser / Figura de Nostre Senyor més antigament.

En les fotografies del retaule fetes per Lluís Bonet i per Marià Ribas s'aprecia que, a la posició núm. 4 de l'esquema, hi havia col·locada una imatge de la Mare de Déu del Roser. Ja al 1857 el vicari Mariano del Sol indicava que aquest lloc estava ocupat normalment per «una imatge hermosa y pintada de nou de la Verge del Roser». I deixava ben clar que era una figura afegida que substituïa una imatge anterior per a ell desconeguda, «aquesta imatge no és feta per dita capella, y no se sab antes quin sant hi habia».

Si atenem el que llegim al contracte de 1553 per a aquestes tres predel·les, que sobresortien cap endavant a la manera d'un sagrari (elements núms. 5, 4 i 6 en el nostre esquema), ens adonem que era previst col·locar al mig una figura de Nostre Senyor i als costats les imatges de la Verge i de sant Joan. Creiem que el retaule originari devia tenir aquestes tres representacions, però, en un moment que desconeixem, la figura central de Nostre Senyor va ser substituida per una Verge del Roser, no adherida de forma permanent al retaule; al contrari, tal com comentava Mariano del Sol, «desde Nadal als Reys se trau dita imatge y se hi posa un Niño Jesus, y en la octava de Pascua de Resurrecció, se hi posa un Jesus ressucitat».

5.- Mare de Déu

Atenent l'argumentació que hem exposat a l'element núm. 4, és molt probable que la figura femenina que s'entreveu a les fotografies en el lloc núm. 5, sigui la Verge que Gabriel de Brussel·les devia esculpir seguint les indicacions del contracte de 1553. Marià Ribas, desconeixedor del contracte esmentat, apuntava que la figura en relleu podia ser un àngel.

6.- Sant Joan

Atenent l'argumentació que hem exposat a l'element núm. 4, és molt probable que la figura que hi havia al lloc núm. 6 de l'esquema fos sant Joan, però, aquest extrem, no el podem confirmar ja que a les fotografies aquest relleu queda tapat pels elements de l'altar i el dibuix de Ribas tampoc dóna més pistes. Marià Ribas, igual que en l'anterior, apuntava que la figura en relleu podia ser un àngel.

7.- La Temperança

Virtut cardinal segons la tradició cristiana. Figura femenina amb dues gerres. El contracte de 1553 recollia la clàusula sobre les quatre Virtuts, «E en lo peu de dits pilars fer quatre Virtuts, çò és, en lo peu de un quiscun pilar una Virtut, las quals hagen a tenir quiscuna de ditas Virtuts tres palms de alsada».

8.- La Prudència

Virtut cardinal segons la tradició cristiana. Figura femenina amb un mirall.

9.- La Justícia

Virtut cardinal segons la tradició cristiana. Figura femenina amb unes balances.

10. La Fortalesa

Virtut cardinal segons la tradició cristiana. Figura femenina amb una columna trencada.

11 i 12. Sant Cosme i Sant Damià

El vicari Mariano del Sol suposa que les figures de mida petita que es troben als extrems del bancal són les dels sants metges i màrtirs Cosme i Damià, «Sobre dita base hi ha, sueltas, una en cada part, dos imatges petitas de sants que portan un llibre en una mà y en la altre res; tal vegada hi habian portat una palma y penso son S. Cosme y S. Damià». El contracte de 1553 no els esmentava. Per tant, aquesta interpretació queda oberta.

13, 14, 15 i 16.- Àngels

17.- Crucifix

Al contracte de 1553 s'estipulava, «...sobre la cornissa fer un Crucifix, de alsada de dos palms y mig fins en tres, segons la comoditat de la alsada restarà del retaula fins a la volta de dita yglésia». I a cada banda del Crucifix «una ymage de Nostra Senyora, e en l'altra part, altre figura de sanct Joan e quiscuna de alsada de dos palms e mig fins en tres palms». Això significa que el retaule devia està coronat per un petit calvari, del qual ja al 1857 només quedava el tronc vertical de la creu; hi faltaven el travesser i les figures de sant Joan i la Verge. Al dibuix de Marià Ribas es constata aquesta realitat.

A i B.- L'arcàngel Gabriel i Maria

Escena de l'Anunciació de l'àngel. El text del contracte de 1569 és, «... y de sobre la salutació de N[ost]ra Señora ab lo angell Sanct Gabriell, la qual pintura és obligat fer a cost y despesses sues».

C.- Escena de la vida de Sant Miquel

El contracte amb Ramon Puig (1569) deixava clar que en aquesta predel·la havia de representar-se «...la història de Sanct Miquel quant tiraren al toro». Es tracta de la coneguda aparició de l'arcàngel al monte Gargano (Itàlia), en que el sant va voler provar, amb un fet insòlit, que tot el que passava allà era per voluntat divina. Ho va fer mostrant com un toro, que havia fugit del seu ramat, tenia poders especials un cop situat davant d'una cova inaccessible i miraculosa.

D.- Escena de la vida de Sant Martí

Sant Martí quan, encara jove, corria per Itàlia i la Gàlia enrolat a l'exèrcit. Quan s'estava a la guarnició d'Amiens, en veure un pobre tremolós que demanava caritat, el sant tallà la seva capa de soldat en dues parts i li en donà una part per abrigar-lo.

E.- Sant Joan, evangelista

F.- Sant Mateu, evangelista

G.- La Passió de Crist

Escena de la flagel·lació. El contracte de 1569 recollia de forma genèrica aquesta temàtica: «Y també hage de pintar en lo banchall de dit retaula les històries de la Passió de N[ostre] S[eñor] al tempre».

H.- La Passió de Crist

Escena del camí del calvari.

I.- David

Mariano del Sol, vicari, escrivia: «En la part del evangeli, sobre dita base, hi ha un cuadro del assotament y en la part posterior, y formant àngul ab ell hi ha altre cuadro estret, en el cual hi ha pintat Davit». Marià Ribas i Josep Maria Madurell apuntaven la possibilitat que fossin els altres dos evangelistes, Marc i Lluc, però la corona apuntada de les dues figures ens situa suposadament davant de dos dels pares de l'església David i Moisès.

J.- Moisès

Mariano del Sol, vicari, escrivia: «Sobre dita base en la part de la epístola hi ha un cuadro del camí del calvari y en la part posterior de eix cuadro formant àngul ab ell, hi ha un cuadro estret en el cual hi ha Moysès».

K i L.- Sant Pere i Sant Pau

El contracte inicial per la pintura (1569) ja especificava que les portes d'accés a la sagristia havien de representar sant Pere i sant Pau, símbols de la fundació i sosteniment de l'Església, «... y se obliga y ha de pintar les dos portes de la sacristia també al tempre, ab dos imatges, çò és a la sinistra lo imatge de Sanct Pere y en laltra de Sanct Pau». Al segle XVI la sagristia era l'espai que quedava rera el retaule, entre el propi retaule i les parets de l'absis.

UNA MARE DE DÉU BATEJADA DE NOU

La Mare de Déu que presidia el retaule (element núm. 1) era una escultura feta d'alabastre policromat, d'estil gòtic tardà. Hem comentat anteriorment que l'any 1857 el propi Mariano del Sol, vicari, reconeixia que no havia mai pogut esbrinar sota quin títol havia estat venerada aquesta Verge, i que tenia indicis per pensar que devia haver estat venerada com a Mare de Déu del Roser. De fet, la Mare de Déu que li va robar el protagonisme, situada en un moment indeterminat sobre el bancal central, era la Verge del Roser tal com s'aprecia en les fotografies de Lluís Bonet i Marià Ribas.

Doncs bé, la Mare de Déu gòtica amb el nen als braços, originària de 1553, va ser batejada com a Mare de Déu d'Alarona, per ocurrència de mossèn Francesc Girbau, capellà delegat de les esglésies sufragànies de Mata. Aquest bateig va tenir lloc el 30 de setembre de 1906. En un escrit mecanografiat de to col·loquial, conservat al Museu Arxiu de Santa Maria, mossèn Girbau ho explica amb pèls i senyals:

«Buscant nom. Temps ha que'l meu cap barrinava per trobar un nom força escayent per a donar-lo a la festa, que ab més o menys èxit havia ensajat alguns anys, que la colònia estiuenca d'aquest vehinat de Mata havia celebrat en algun diumenge de setembre, y si val a dir la veritat, encara que sempre l'havia dedicat a la Mare de Déu, era ab un nom general, la qüestió era honrar a aquesta Verge y Mare Nostra.

Però en aquest any de 1906, me demanaren algunes jovenetes que fes una festa y jo, que sempre hi soch amatent a fer festes, no m'hi vaig pas negar. Però i el nom que donarem a la festa, quin serà?, vaig dir-me. La meva intenció era fer a Sant Miquel un aplech que tingués nom, o quan menys que hi vingués força gent, y em mancava un títol sujestiu y ab els companys el buscavam, tot bromejant, quan un d'ells, molt amic, per cert, de resucitar coses antigas, me diu: home, podrias donarli lo nom de la Mare de Déu de Alarona, que era el nom que tenia la ciutat de Mataró avans del feudalisme.

-Ja està dit , vaig dir-li, y ens vindrà molt bé, perquè hi ha a Mata una Mare de Déu, que ningú sap perqué hi és, ni quin nom té y la batejarem amb lo nom de Mare de Déu d'Alarona, y fet y dit, mans a la feyna, y el diumenge primer de setembre, ja vaig parlar amb alguns de la colònia estiuenca per a celebrar la festa baix lo títol de Aplech de la Mare de Déu d'Alarona»[18].

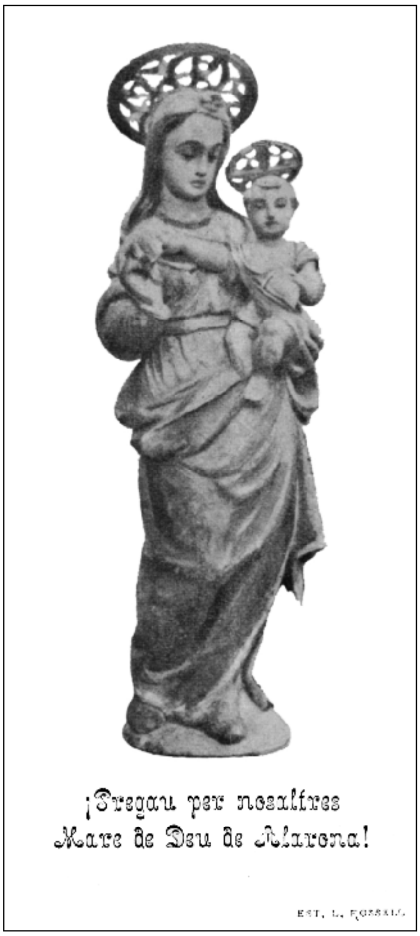

Estampa de la Mare de Déu d'Alarona, impresa a l'Estudi L.Rossell l'any 1906. MASMM. ESG 10, Mata 2.

Mossèn Girbau continua el relat exposant que ell mateix va escriure uns goigs per a la nova Mare de Déu i detalla tots el preparatius de la festa. A les 8 del matí va haver-hi missa i a les 10 ofici solemne, cantat per coristes de la capella de Santa Maria, acompanyats d'harmònium, i celebrat pel doctor Josep Roig, arxiprest i rector de Santa Maria. El sermó va estar dedicat a la història de Mataró, amb comentaris al llibre de Josep Pellicer i als articles de Carreras Candi.

En acabar la crònica de la festa, l'escrit de Francesc Girbau fa un punt i a part, i narra com va anar la festa de l'any següent, el 1907. Hi van passar uns incidents molt greus de conflicte obert entre els homes de la Junta d'Obra de Mata i el sector favorable al mossèn. Aquests fets desplaents podrien estar a la base del poc èxit que va tenir en anys posteriors el nou nom de la Mare de Déu.

Desapareguda la imatge l'any 1936, la Junta de Sant Miquel va encarregar a l'artista barceloní Emili Colom i Comerma (1924-2007) una nova escultura que recordés l'antiga Mare de Déu d'Alarona. La imatge és d'alabastre policromat i presideix actualment l'única capella lateral que té l'esglesiola de Sant Miquel.

LA DESTRUCCIÓ DEL RETAULE

Quan va esclatar la Guerra, Nicolau Guanyabens i Clavell tenia tot just 9 anys i estava passant l'època d'estiu a una casa del veïnat de Mata amb la seva família. En un paràgraf de les seves memòries, relata la crema de Sant Miquel, uns fets que va veure amb ulls de nen i que ha recordat tota la vida:

«Pocs dies més tard del 18 de juliol, va pujar un grup a Mata a incendiar i destruir Sant Miquel. Es veu que amb una corda van tirar a terra el retaule de l'altar major pel damunt de les taules i les cadires. Amb gasolina i un misto van destruir tots els elements religiosos. Quan els homes van haver marxat, el meu pare i jo vàrem anar a Sant Miquel i ens vàrem trobar amb un espectacle impressionant. A dins tot cremava i les portes de fusta que tancaven la capella també flamejaven. Amb una galleda que hi havia a la cisterna de cal Monjo, vam treure aigua ràpidament i anàvem mullant les portes. Crec que les vam mig salvar.

Varem trobar totes les tombes del cementiri obertes. El grup d'exaltats havia estat buscant l'anell del bisbe Dorda pensant que l'abat havia estat enterrat a Mata. Una imatge dantesca. Recordo haver passat molta por, especialment en veure tots els ossos de les tombes escampats pel terra».[19]

Marià Ribas i Lluís Ferrer pujaren a Mata dies després i es van trobar un panorama desolador. Tal com explica Ribas, només es va salvar el basament de pedra del retaule; la resta, tot cendres. Ni rastre de la imatge gòtica d'alabastre. Del masover de cal Monjo, que devia haver presenciat els fets de destrucció, no van arrencar cap paraula.

«Un cop foren passats els dies forts de la revolta del 1936, amb l'agradable companyia de l'amic Lluís Ferrer i Clariana, vàrem anar a Mata per tal d'informar-nos dels esdeveniments que havien passat al veïnat. Trobàrem l'església de Sant Miquel oberta de bat a bat i el seu interior amb les parets nues, encara que, com a cosa abandonada, romania al seu lloc la socolada de pedra que durant anys havia sostingut el retaule. Ens va rebre l'home que habitava cal Monjo, la masia adossada al temple, i ens va explicar que tot s'havia cremat a fora l'església, arran del cementiri. Així ho confirmaven les cendres que encara hi trobàrem, barrejades amb trossos d'escultura convertits en carbó, de tot el que en altre temps havien estat els altars i les imatges; en aquell moment ja no hi trobàrem res aprofitable. Preguntàrem amb molt d'interès per la imatge de la Verge, que essent de marbre no podia haver estat cremada, i de la qual no trobàrem cap tros entre les cendres. Però aquell bon home no sabia donar cap altra resposta a part que tot havia estat cremat. Però nosaltres vàrem coincidir a creure que havia desaparegut»[20].

Durant la postguerra, Lluís Ferrer i Clariana va animar la feligresia del veïnat a arranjar l'església i col·locar una nova imatge de sant Miquel per tal de recuperar el culte dominical. Una de les reformes afectà l'única part del retaule que es va salvar, tot i que parcialment. Sense els carrers amb escultures de fusta i sense els quadres del retaule, el basament de pedra quedà desangelat. Com que en la seva part central el citat basament quedava molt separat de la paret corbada de l'interior de l'absis, es resolgué desplaçar la pedra en els seus trams centrals, perquè quedés adherida a la paret. El basament, que originalment tenia una planta força rectilínia, actualment la té amb forma poligonal, adaptada a les parets de l'absis.

APUNT FINAL

El de Sant Miquel era un retaule d'estil renaixentista amb una distribució general semblant a la d'alguns retaules gòtics, amb una sèrie de plafons pintats d'un caràcter i una tècnica força notables. Els testimonis textuals i fotogràfics ens mostren una peça de categoria, de la qual desconeixem els detalls de la policromia. Obrat per Gabriel de Brussel·les entre 1553 i 1555 en la part estructural i escultural, pintat i daurat per Ramon Puig l'any 1569, va ser més de 360 anys al presbiteri de l'església gòtica de Mata. Una església dedicada, de forma singular, a dues figures de la cristianitat, Sant Miquel i Sant Martí. Avui només el basament de pedra queda com a testimoni d'un element artístic acolorit, esplendorós i ben inserit en la senzillesa de l'arquitectura, que malauradament forma part del passat.

Nicolau Guanyabens i Calvet
Xavier Alarcón i Campdepadrós

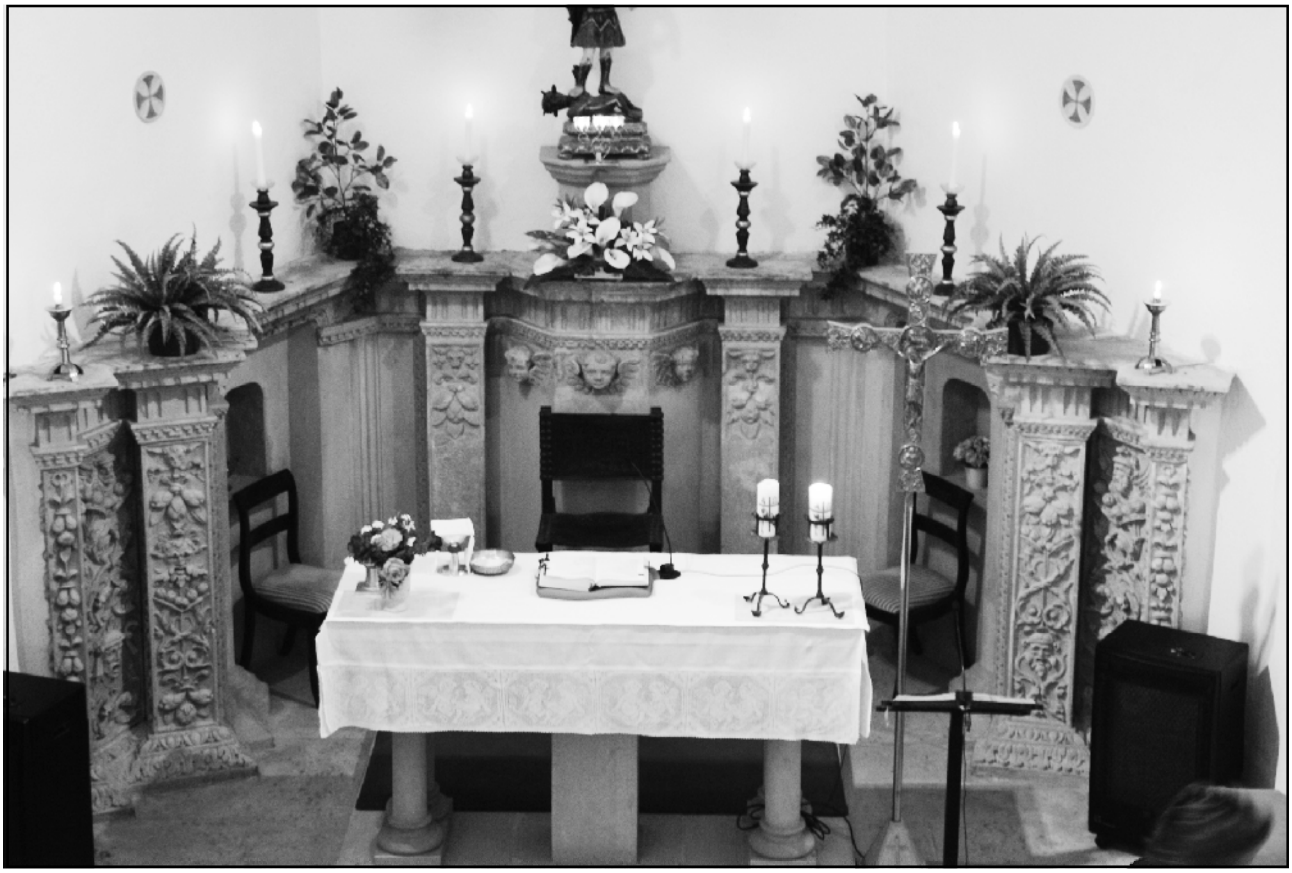

Actual altar de Sant Miquel de Mata, al març de 2013. S'observa la forma de semicercle de la planta del basament.
Fotografia Nicolau Guanyabens i Calvet. MASMM.

ANNEX

DOCUMENT NÚM. 1

Contracte per a la manufactura del retaule major de l'església de Sant Miquel de Mata, firmat per l'escultor Gabriel de Brussel·les. Mataró, 10 de desembre de 1553.

-Arxiu de la Corona d'Aragó (=ACA). Secció Protocols de Mataró (=SPM). Documents solts.

Transcripció manllevada de Josep Maria Madurell i Marimon. *L'art antic al Maresme. Del final del gòtic al barroc salomònic*, pp. 169-171. També Josep Maria Colomer i Panadero va publicar la transcripció de bona part del contracte al periòdic *Mataró,* del 3 d'abril de 1969.

«Die dominica decima mensis decembris anno Nativitate Domini millesimo quingentesimo tercio, in villa de Materone.

Sobre la factura de un retaula fahedor en la sglésia de Sanct Miquel de Matha, sots invocació de sancts Miquel e Martí, entre los honorables en Joan Pi, Bernat Flaquer, obrés de dita sglésia; Salvador Tria, Joan Mascort, Francesch Mathes, àlias Gual, Gabriel Riera, Joan Soley e Matheu Ferragut, Pere Pera, Joan Flaquer e Pere Janer, parroquians de dita sglésia, de una part; e mestre Gabriel Bruxelles, ymaginayre, ciutadà de Barchinona, de part altra, són estats fets, pactats, firmats e jurats los capítols e pactes següents:

E primerament, dit mestre Gabriel Bruxelles, convé e promet a dits obrés e parroquians, del die present en avant a un any y mig primer vinent, a totals despeses suas, fer e a tot punt acabar un retaula en dita sglésia de Sant Miquel de Matha, del modo següent, çò és, ab un pedestral, fer dos portals quiscú, ab sas portas de àlber, çò és, hu en quiscuna part del retaula, per entrar en la sacristia de dita sglésia, e dit dos portals fer de la matexa pedra de Montjohich e aquells a dit... al fer així ben obrats e assentats, en e del modo estan obrats, fets.... los de la sglésia de sancts Yscle e Victòria de Dosrius.

Et dit retaula en dita sglésia de sanct Miquel de Matha, fer tant ampla quant es dit... quan a dit retaula se pertanyerà, e aquell assentar... de la dita sglésia, çò és, en aquell lloch per dit retaula serà més convenient.

E en dit retaula fer un banchal, e en aquell fer tres figures quiscuna, de alsada tres pams, çò és, la del mig de Nostre Senyor, e en la una part, altra figura de Nostra Senyora; e en la altra part, altra figura de sanct Johan, e quiscuna figura ab sa pastera, e en quiscuna pastera una patxina demunt de quiscuna figura, e un pilar en quiscuna part de ditas pasteras entretallat, segons estan los del sacrari de la parroquia del Far.

E en dit banchal fer quatre pilars, los quals han de muntar tant alt quant dit retaula requer, e del modo estan fets e proporcionats los de la sglésia del Far, e ab las mateixas obras.

E en lo peu de dits pilars fer quatre Virtuts, çò és, en lo peu de un quiscun pilar una Virtut, las quals hagen a tenir quiscuna de ditas Virtuts tres palms de alsada, e en aprés fer sobre dit banchal las cornisas, frisa y arquitectura molt bé entretallada, y enriquir las molluras, axí com dita obra requer e en dita sglésia del Far està, e o en lo retaula de aquella stà fet.

E en aprés, sobre dit banchal fer dos plans, e entre los plans posar una pastera ab dos figuras, çò és, una de sanct Miquel, altra de sanct Martí, e quiscuna de aquellas hage de ésser de alsada de sinch palms. E la figura de sanct Miquel ha de tenir ab la creu en la una mà, e estar armat en blanch, e en l'altra mà, un escut, e lo drach en los peus.

E la figura de sanct Martí ha de estar ab mitra en lo cap, camis e capa com a bisbe, tot de fusta, e dita pastera ben enriquida, segons està la pastera en la qual està la invocació de sanct Andreu del Far, e un pilar en quiscun costat, entretallat del modo està en la dita sglésia del Far.

E en aprés, demunt las figuras de sancts Miquel e Martí, fer dos altres plans, fets del compte estan los de la dita església del Far. E en lo mig de dits dos plans, posar una pastera, la qual hage estar feta del mateix compte, estarà la dels sancts Miquel i Martí, e en aquell fer una figura de Mare de Déu ab lo Jesús en los brassos, la qual hage de ésser de alsada de sinch palms y mig. E en quiscuna part de dita pastera fer un pilar molt ben obrat, quals estaran fets los de la pastera de sanct Miquel e Martí.

E demunt la pastera, ahont estarà la figura de Nostra Senyora, fer una cornissa, frisa e arquitrava, e sobre la cornissa fer un Crucifix, de alsada de dos palms y mig fins en tres, segons la comoditat de la alsada restarà del retaula fins a la volta de dita yglésia. E fer en la una part dit Crucifix, una ymage de Nostra Senyora, e en l'altra part, altre figura de sanct Joan e quiscuna de alsada de dos palms e mig fins en tres palms.

En lo costat de dit retaula fer unas polseras, y a cada cap de polsera una coxeta. E de sobre la finició de la cornisa, allí hont tenia estar lo fontaspici, té a fer una patxina rodona, tota liza de derrera, y de sobre las figuras següents, que és de Nostre Senyor y la Verge Maria y sanct Joan e sancts de tot retaula, seguint la dita obra.

E demunt las polseras fer dos àngels, çò és, hu en quiscuna part e quiscú amb un canalobre a la mà, e quiscú de dits àngels hage de ésser de alsada de tres palms.

E més avant, convé e promet, dit mestre Gabriel Bruxelles, fer totas las damunt ditas figuras de fusta de ciprer, bo e qual se pertany, e tot lo restant de dit retaula de bona fusta de àlber, acceptades emperò les frisas las quals ha de fer de fusta de melis bo e vermell.

E de dalt de dit retaula, çò és, en lo costat .... delphins de melis vermell o de àlber, com a ell dit mestre Gabriel appare.

Que dit Bruxelles a totals despeses sues, hage de fer portar... la pedra de Montjohich, e fusta per fer dit retaula e figuras, en la platge... Materó. E de dita platge de Materó, dits obrés e parrochians a... despeses llurs pròprias de dita Obra, portar tot lo demunt dit en dita sglésia de sanct Miquel de Matha.

Item, dits obrés y parroquians, prometen, a dit mestre Bruxelles, donar a peu de obra tota la manobra, çò és, cals, pedra, arena, raiola e aygua, e totas las cosas necessàrias per dita obra, e guix que menester serà.

Item, dit mestre Gabriel Bruxelles, convé e promet, que ell farà una creu de fusta de àlber ab un Crucifix, que hage a tenir un palm de alsada, la qual hage ésser feta com la creu del Far està feta.

Prometent com demunt és dit, dit mestre Bruxelles, fer y a tot punt acabar, dins lo dit temps de un any y mig, e aprés a totas voluntats de dits hobrés i parroquians, presents e sdevenidors, los quals obrés e parroquians prometen donar y pagar, al dit mestre Gabriel Bruxelles, per lo dit retaula, en lo damunt dit modo, bé e qual se pertany acabat, cent y vint lliures barchinonines, pagadoras en lo modo e per las paguas següents, és a saber, coranta lliuras, de present; e altres coranta lliures, acabat lo banchal de pla; y, la restant quantitat, acabat lo dit retaula, bé y com de bon mestre se pertany perfet, e judicat, e aprés a totas voluntats del dir mestre Bruxelles y dels seus.

Los quals capítols e totas e senglas cosas en aquells contengudas, ditas parts, prometten attendre y cumplir, tenir e servar...

E dit mestre Bruxelles, a maior cauthela, dóna per fermansas los honorables en Francesch Mathes, mestre de casas, e mestre Barthomeu Massiques, fuster, los quals acceptant dita fermansa...

Testes firm. dictorum Joannis Pi et Bernardi Flaquer, operariorum; Salvatoris Tria, Joannis Mascort, Gabrielis Riera et Joannis Soley predictorum; et Gabrielis Bruxelles, Bartholomeu Massiques, fideiussori, qui firmarunt et jurarunt dicta die, in dicta villa de Materoni, sunt: Michael Cancho, presbiter et Anthonius Calvanyach, utriusque juris doctor, dicte ville de Materone, et Joannes Andreu Perich, piscator dicte ville.

Testes firm. dicto Francisci Mates, qui firmavit et juravit dicto die, in dicta villa, sunt: venerabilis Michael Cancho, presbiter, et Petrus Corçà, cultor ville de Matarone».

DOCUMENT NÚM. 2

Contracte per a la decoració pictòrica del retaule major de l'església de Sant Miquel de Mata, firmat pel mestre pintor Ramon Puig. Mataró, 29 de juny de 1569.

- ACA. S PM. Sèrie Mt 131.

«Die mercurii xxviiiiº dicte mensis junii in parrochia Sancti Martinii de Mata termini de Matarone

[Capitulació]

Sobre la factura de pintar fahedora del retaula de la iglesia parrochial de S[an]t Martí de Mata, en la capella de Sant Miquell entre los honor[ables] en Bernat Flaquer, Pere Pera, obrers de la dita iglesia, Salvador Tria, Steve Tria, Barthomeu Mascort, Pere Gener, Guillem Llop, àlies Flaquer, Joan Soley, Salvador Ferragut, Salvi Flaquer, Pau Mates, àlies Guall, Joan Pi y Guillem Clausell, promens de Mata de una part, e mestre Ramon Puig, pintor, ciutadà de Barcelona, de la part altra, són estats fets, pactats, jurats y fermats los capítols següents e debaix scrits.

E primerament lo dit mestre Ramon Puig promet e se obliga en pintar lo dit retaula al tempre, ab les colors fines com són les colors del retaula de Arenys, y la talla or fi, y los campés de dita talla de atzur fi, y los bultos dels marges encarnats conforme estan los del retaule de Arenys y se obliga y ha de pintar les dos portes de la sacristia, també al tempre, ab dos imatges, çò és a la sinistra lo imatge de Sanct Pere y en laltra de Sanct Pau. Ha de pintar çò és en la part de tramuntana, que és la part destra, la historia de Sanct Miquel, quant tiraren al toro, y en laltra part la historia de Sanct Martí, quant partí la capa al pobre y de sobre la salutació de N[ost]ra Señora ab lo angell Sanct Gabriell, la qual pintura és obligat fer a cost y despesses sues. Ha de ffer y assentar dit retaula per lo semblant a despesses sues y si fós que per desfer dit retaula y assentar aquell, alguna cosa se fos trencada, sie obligat en pagar dits danys. Y també hage de pintar en lo banchall de dit retaula les històries de la Passió de N[ostre] S[enyor], al tempre. Y lo dit retaula ha de donar bé y perfectament acabat de pintar com és dit, de assí a la festa de Sanct Miquell de setembre primer vinent, aconeguda de dos mestres pintors, eligidors un per cada una de les dites parts, pagadors aquells per aquells qui seran contractats. E dit retaula se hage de indicar, après que serà acabat de pintar, per los dits mestres des del die que serà pintat fins en la festa de Nadal primer vinent.

Item. los dits obrers y promens convenen y en bona fe prometen al dit mestre Puig que, per la pintura del dit retaula, li donaran y pagaran noranta y sinch lliures barc[elonenes] dient lxxxxv ll. s. en lo modo següent, çò és trenta lliures barc[eloneses] de present, aprés acabat de pintar y assentar com sie dit retaula, altres trenta lliures barc[eloneses], e les restants trenta y sinch lliures a compliment de les dites lxxxxv ll. s. barc[eloneses], essent judicat dit retaula per los dits mestres...

Item. lo dit mestre Ramon Puig per més seguretat de les dites coses los sie donats per fermansses, obligats lo senyer en Gaspar Sala, hostaler, y Joan Frexes, sabater, de la vila de Mataró, los quals fermants accepten dita fermansa y se obliguen en tot asò y quals en lo principall és obligat...

Et ideo nos dicte partie...

Testes firm. dictorum Bernardi Falquer, Petri Pera, Salvatoris Tria, Stephani Tria, Bartholomei Mascort, Petri Gener, Guillemi Llop, alies Flaquer, Joannis Soley, Salvatoris Ferragut, Salvii Flaquer, et Raimundi Puig, pictor, qui firm. dicto die in dicta parrochia de Mata sunt Joannes Mates de Tiana et Jacobus Alsina de Arenys, agricole habitatores en Mata.

Testes firm. dicti Joannis Pi, presenti firm. dicto die in dicta parrochia sunt, Narcissuss Pi et Anthonius Marcort.

Testes firm. dicti Gaspar Sala presenti firm. in villa de Materone, dicti primo mensis junii anni predicti sunt, Bernardus Carbonell, fusterius, et Joannes Aragay, imaginarius, vile de Matarone habitatores.

Testes firm. dicti Joannis Frexes presenti firm. in dicta villa, dicti tertio dicti mensis julii sunt, pradicti Carbonell et Aragay.

[Àpoca]

Die primo mensis julii, ano predicto, in dicta villa de Materone

Ego dictus Raymundus Puig, pictor, civis Barc. Gratis confiteor et recognosco vobis dictis operarius et prominibus parrochie de Mata, que pro manus dicti operorum dedistis et solvistis mihi realiter et de facto munerat in presentia notarium infrascriptum, triginta libras barc. pro primo julione, de pintar lo retaula de Sant Martii, et ideo renunciado premissionibus facio vobis presente apoca

Testes firm. Joannes Barceló, serrallerius, et Jacobus Ramon, alies Arnar, sutor, dicte ville de Materone».

DOCUMENT NÚM. 3

Directori de l'església de Mata, compost per lo reverent Mariano del Sol, prevere, vicari de Mataró, l'any 1857.

-Museu Arxiu de Santa Maria (=MASMM). ESG 10. Mata 2.

«Iglésia de S. Miquel y S. Martí

Lo retaule esta sostingut per cuatre pedestals de pedra tapats del devant, los dos del mitx per la mesa, en cuals pedestals hi ha esculpits caprichos hermosos y raros, encara que profans. Entre aquestos pedestals: això és, en cada part de mesa, hi ha un portalet per anar detras del altar, y en la porta de la part del evangeli hi ha pintat un S. Pere, y en la de la part de la epístola un S. Pau. Lo retaule es antich, pintat y dorat, y est sostingut per una base de pedra gravada, formant cornisa amb los pedestals.

Sobre aqueixa base, al mitx, hi ha un escaparate que avansa, e hi ha una capelleta al mitx y altre en cada costat; en la del mitx ordinariament hi ha una imatge hermosa, i pintada de nou, de la Verge del Roser, a la cual lo Exm. i Ilm. Dr. D. Gil Esteve, Bisbe de Tarragona, concedí 40 das de indulgencia per cada ave maria, o salve, o verset de la lletania lauretana, que se rèsia devant la mateixa imatge. Aquesta imatge no és feta per dita capella y no se sab antes quin sant hi habia. Desde Nadal als Reys se trau dita imatge y se hi posa un Niño Jesus, y en la octava de Pascua de Resurrecció se hi posa un Jesús ressucitat.

Sobre dita base en la part de la epístola, hi ha un cuadro del camí del Calvari y en la part posterior de eix cuadro, formant àngul ab ell, hi ha un cuadro estret en el cual hi ha Moysès. En la part del evangeli, sobre dita base, hi ha un cuadro del assotament y en la part posterior, y formant àngul ab ell, hi ha altre cuadro estret en el cual hi ha pintat Davit. Los dits cuadros del camí del Calvari y assotament tenen en los costats las cuatre virtuts cardinals, a saber, lo del camí del Calvari té en la part anterior la Justícia y en la posterior la Fortalesa, y lo assotament té en la part anterior la Prudència y en la posterior la Templansa. Sobre dita base hi ha sueltas, una en cada part, dos imatges petitas de sants, que portan un llibre en una mà y en la altre res; tal vegada hi habian portat una palma y penso són S. Cosme y S. Damià.

Sobre los cuadros y sants espressats hi ha altre ordre de sants. Al mitx hi ha una capella ample, en la cual estan colocadas las imatges dels sants titulars de la Iglésia, a la dreta S. Miquel, ab lo dimoni als peus, y a la esquerra S. Martí. Al costat de S. Miquel hi ha un cuadro de la sua aparició en el Monte Gargano y, en la part posterior de eix cuadro, altre estret amb lo evangelista S. Joan. Al costat de S. Martí hi ha un cuadro de cuant va partir la sua capa ab un pobre, y en la part posterior de eix cuadro, altre estret, del evangelista S. Mateu.

Sobre los espressats hi ha un tercer ordre de sants. Al mitx, en una capella una imatge de Nª Sª, a la part del evangeli, lo Arcàngel S. Gabriel (vestit amb roquet) anunciant á Maria, y en la de la epístola, Maria arrodillada, rebent la embaixada. Finalment sobre la capella de Nª Sª hi ha una creu (hi falta lo travesser) y als costats cuatre angels.

He dit que, al mitx del tercer ordre de sants, hi ha una imatge de Nª Sª. May he pogut averiguar baix quin títol deu ser venerada. Sols porta lo Niño Jesús en los brassos y ningun emblema. Yo opino que antiguament portaria rosaris y seria venerada ab lo titol del Roser, y per això, segurament, en lo dia de S. Miquel de Maig, en la tarde, es fa festa del Roser; però ab lo temps tal vegada caigueren los rosaris y habent adquirit la imatge petita, però millor, probablement va quedar olvidada la antigua. Si se li posan escapularis en la mà podrà ser venerada ab lo titol del Carme».

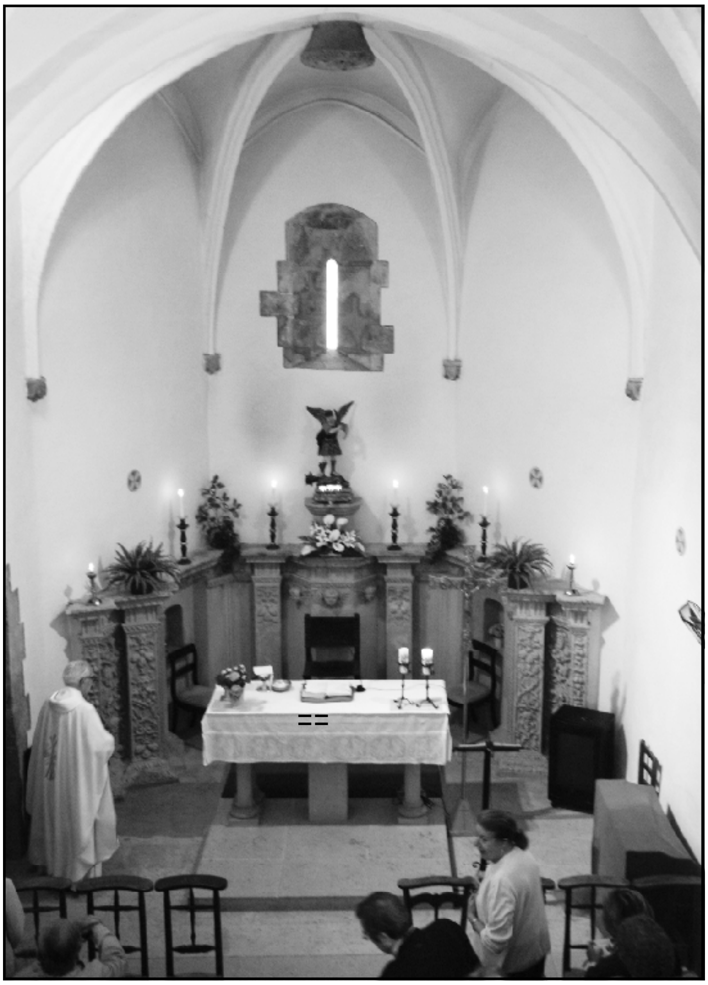

Actual presbiteri de Sant Miquel de Mata, març de 2013. S'observa la mida del basament en relació a l'espai que ocupava la part escultòrica i pictòrica del retaule ara inexistent.

Fotografia Nicolau Guanyabens i Calvet. MASMM.

NOTES

1.- ACA. Cartulari de Sant Cugat, foli 317, document 948, signat el 4 d'abril de 963. Publicat a ESTEVE ALBERT, *D'Iluro a Mataró. El Maresme del segle V al segle XIII*, Accèssit Premi Iluro 1970, Ed. Rafael Dalmau, (Mataró, 1973), p. 87.

2.- ACA. Document 48 del comte Borrell II. Publicat per FREDERIC UDINA I MARTORELL, *El archivo condal de Barcelona en los siglos IX-X*, (Barcelona, 1951).

3.- Arxiu de la Catedral de Barcelona (=ACB). *Libri Antiquitatum II*, doc. 434, fol. 147. Document donat a conèixer per LLUÍS FERRER I CLARIANA, *Santa Maria de Mataró*, Volum I, Edició del Museu i Arxiu Històric Arxiprestal i de l'Obra de Sant Francesc, (Mataró, 1968), p.100.

4.- ACB. *Speculum Officialatus*, fol. 38 i següents.

5.- LLUÍS FERRER I CLARIANA, *Dades històriques de Mata*. Article mecanografiat, datat el 16 de gener de 1970. MASMM, ESG. 10, Mata 2, p. 2.

6.- JOSEP BAUCELLS I REIG; ÀNGEL FÀBREGA I GRAU; MANUEL RIU I RIU; JOSEP HERNANDO I DELGADO; CARME BATLLE I GALLART, *Diplomatari de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona al segle XI*, document 1077. Fundació Noguera. (Barcelona, 2006).

7.- Arxiu Diocesà de Barcelona. *Gratiarum*, vol. 34, f.180 r. Publicat a l'apèndix documental de l'article de ROSER SALICRÚ I LLUCH, «Mataró 1453. Efectes i emmarcament del terratrèmol de 1448», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* num. 46. (Mataró, abril de 1993).

8.- SALICRÚ, «Mataró 1453. Efectes i emmarcament del terratrèmol de 1448», nota 47, p. 20.

9.- ENRIC SUBIÑÀ I COLL, . «Masies de Mata (2). Can Pou», dins *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 59 (Mataró, octubre de 1997), p. 43.

10.- JOSEP ANTONI CERDÀ I MELLADO; JOAN ROLDÓS I SANS, «Troballa de terrissa catalana a l'església de Sant Miquel de Mata», dins *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 52 (Mataró abril de 1995), pp. 27-32.

11.- FERRER I CLARIANA, *Dades històriques*, p. 2-3.

12.- JOSEP MARIA MADURELL I MARIMON, *L'art antic al Maresme. Del final del gòtic al barroc salomònic*. Premi Iluro 1968, Edició de Caixa Laietana, (Mataró, 1970). Estudi del document pp. 87-90; transcripció pp. 169-172.

13.- «Directori de la Yglesia de Mata, compost per lo Rnt. Mariano del Sol Pbre. vicari de Mataró,1857». MASMM, ESG 10, Mata 2. Vegeu com es recull la tradició oral en ple segle XX a MARIÀ RIBAS I BERTRAN, *Notes històriques de Mata*, Editorial La Hormiga de Oro S.A., (Barcelona, 1933). p. 49.

14.- MADURELL, *L'art antic*, document 36, p.169.

15.- No ens ha estat possible establir cap comparança amb el retaule de Sant Andreu del Far pel fet que aquest retaule devia desaparèixer en temps molt reculats. Consultat l'afer amb el rector de Dosrius, mossèn Joan Abril, amb l'arxivera del municipi, Neus Alsina i amb Josep Guinart, descendent de les moltes generacions que han viscut a la masia del costat de l'església, constatem que l'existència d'un retaule renaixentista és desconeguda. L'any 1936 es va haver de salvar de la crema únicament una Mare de Déu que presidia el presbiteri. No hi havia cap retaule aleshores.

16.- La informació sobre aquest subcapítol ha estat extreta del llibres relacionats a la bibliografia sobre Gabriel de Brussel·les.

17.- La informació sobre aquest subcapítol ha estat extreta del llibres relacionats a la bibliografia sobre Ramon Puig.

18.- FRANCESC GIRBAU, «Festes de la Mare de Déu d'Alarona (1906-1907)». Text mecanoscrit. MASMM, ESG. 10, Mata 2.

19.- NICOLAU GUANYABENS I CLAVELL, «Memòries I». Text mecanografiat inèdit.

20.- MARIÀ RIBAS, «Valors històrics que ha perdut el terme de Mataró». *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 29, (Mataró juliol de 1987), p. 43.

BIBLIOGRAFIA

SOBRE MATA I EL RETAULE DE SANT MIQUEL

Xavier Alarcón i Camdepadrós, «Els inicis de la parròquia de Santa Maria. Història de la *civitas fracta* fins a l'any 1008». *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria,* núm. 90, (Mataró, gener de 2008), p. 9-33.

Josep Antoni Cerdà i Mellado, Joan Roldós i Sans, «Troballa de terrissa catalana a l'església de Sant Miquel de Mata». *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria,* núm. 52, (Mataró, abril de 1995), p. 27-31.

Lluís Ferrer i Clariana, *Santa Maria de Mataró*. Volum I, Edició del Museu i Arxiu Històric Arxiprestal i de l'Obra de Sant Francesc, (Mataró, 1968).

Lluís Ferrer i Clariana, «Dades històriques de Mata». Article mecanografiat, datat el 16 de gener de 1970. MASMM, ESG. 10, Mata 2.

Josep Maria Madurell i Marimon, *L'art antic al Maresme. Del final del gòtic al barroc salomònic,* Premi Iluro 1968, Edició de Caixa Laietana, (Mataró, 1970).

Marià Ribas i Bertran, *Notes històriques de Mata,* La Hormiga de Oro, (Barcelona, 1933).

Marià Ribas i Bertran, «Valors històrics que ha perdut el terme de Mataró». *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria,* núm. 29, (Mataró, juliol de 1987), p. 38-49.

Roser Salicrú i Lluch, «Mataró 1453. Efectes i emmarcament del terratrèmol del 1448», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria,* núm. 46, (Mataró, abril de 1993), p. 3-21.

Manel Salicrú i Puig, «Notes sobre la propietat de l'església i cementiri de Sant Miquel de Mata», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria,* núm. 40, (Mataró, abril de 1991), p. 33-37.

Manel Salicrú i Puig, «Recopilació de dades de les dues parròquies antigues de Mataró, Santa Maria i Sant Martí de Mata. Del seu origen fins al segle XVI», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria,* núm. 7, (Mataró, abril de 1980).

Enric Subiñà i Coll, «Masies de Mata (2). Can Pou», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria,* núm. 59, (Mataró, octubre de 1997), p. 39-49.

SOBRE L'ESCULTOR GABRIEL DE BRUSSEL·LES

Montserrat Martí i Anguera, «L'aportació dels escultors alemanys a la producció catalana de retaules de finals del segle XV», *Locus Amoenus,* núm.9, Universitat de Barcelona, (Barcelona, 2007-2008).

Francesc Miralpeix i Vilamala, «Addenda a la biografia i l'obra del pintor Joan Arnau Moret (1603-1693)», *Butlletí de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi,* núm. XXII, (Barcelona, 2008), p. 21-44.

J.F. Ràfols, *Diccionario Biográfico de Artistas de Cataluña,* Editorial Millá, (Barcelona, 1951).

Immaculada Socias i Batet, «Joan Arnau Moret (1603-1693). Un pintor català retrobat»., *Butlletí de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi, núm.* XII, (Barcelona, 1999), p. 187-214.

Joan Yegüas i Gassó, *L'escultura a Catalunya entre 1490 i 1575. De la tradició medieval a la difusió i consolidació de les formes "a la romana"*, (Universitat de Barcelona, 2001).

SOBRE EL PINTOR RAMON PUIG

Joan Domenèch i Moner, «Artistes i artesans gironins (o vinculats a Girona) en els retaules de Lloret de Mar». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins,* vol. 49, (Girona, 2008), p. 162.

Joaquim Garriga, «Benet Sanxes Galindo, pintor i poeta del segle XVI a Catalunya», *Estudi general, núm.* 21, p. 101.

Joaquim Garriga, «El retaule major de Nostra Senyora del Socors i la formació del santuari cinccentista de la serra del Corredor», *Locus Amoenus,* núm. 6, Universitat de Barcelona, (Barceona, 2007-2008). (2002-2003), p. 210.

Joseph Gudiol i Cunill, «El col·legi de pintors de Barcelona a l'època del Renaixement», *Estudis universitaris catalans*, volum 2. Barcelona, Associació Catalana d'Estudiants, (Barcelona, 1908), p. 147-156 i 207-214.

Joseph Gudiol i Cunill, «Dels orígens de la pintura a l'oli», *La Veu de Catalunya,* Any 26, núm. 6622-6638, (Barcelona, 16-31 d'octbre de 1917).

Josep Maria Madurell i Marimon, «Pedro Nunyes y Enrique Fernandes pintores de retablos: notas para la historia de la pintura catalana de la primera mitad del siglo XVI», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, (Barcelona, 1944).

Josep Maria Madurell i Marimon, *L'art antic al Maresme. Del final del gòtic al barroc salomònic. Notes documentals,* (Mataró, 1970), p. 68.

Josep Puig i Cadafalch, J. Miret i Sans, «El palau de la Diputació General de Catalunya», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* III, (Barcelona, 1909-1910).

Isidre Puig i Sanchís, «El tresor de l'església parroquial de Verdú», *Urtx,* núm. 13, (Verdú, 2000), p. 102.

J.F. Ràfols, *Diccionario Biográfico de Artistas de Cataluña,* Editorial Millá, (Barcelona, 1951).

Santi Torras i Tilló, «D'Antoni Sabatera Baptista Palma. Obres i artistes del Renaixement a Terrassa (1546-1621)», *Terme,* núm. 14, (Terrassa, novembre de 1999), p. 64.

Santi Torras i Tilló, «El Retaule del Roser de l'església de Sant Feliu de Sabadell (1573): una imatge eventual de la Contrarreforma», *Arraona,* núm. 23, (Sabadell, 2000), p. 9-25.

Joan Yegüas i Gassó, «Sobre l'escultor Martí Díez de Liatzasolo (circa 1500-1583)», *Locus Amoenus,* núm. 5, Universitat de Barcelona, (Barcelona,,2000-2001), p. 184.

Els bracers, o jornalers, i els comparets, o pagesos de secà, formaven a Santa Maria de Mataró la Confraria de Santa Anna.

La documentació conservada al Museu Arxiu permet d'analitzar les activitats de la confraria entre el segle XVII i la seva extinció l'any 1936.

LA CONFRARIA DE SANTA ANNA, LA CONFRARIA DELS BRACERS I COMPARETS, ESTABLERTA EN L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DE MATARÓ

El Museu Arxiu de Santa Maria conserva documentació de la Confraria de Santa Anna, dels bracers o jornalers, i dels comparets, o pagesos de secà, de Mataró[1].

Una part, la més important, prové de la donació feta pel meu oncle Ramon Puig i Vinardell, descendent, com jo mateix, de Diego Puig de Samalús, administrador de la confraria al segle XVIII, i possiblement d'algun altre membre de la família Puig, també administrador de la confraria durant la meitat del segle XIX[2]. La resta de documentació conservada, pròpia de Santa Maria, només incorpora diversos folis i plecs dels segles XVIII i XIX, incloent les normes de la Germandat del segle XIX.

Per parlar de la Confraria durant el segle XVII podem seguir la pauta que marca el «Llibre d'Actes», de 1646 a 1713[3].

Abans de començar cal dir que no coneixem la data de la seva constitució. Una visita pastoral del 1586 indica que aquell any, a l'església gòtica de Santa Maria, l'última capella del costat dret del temple era dedicada a Santa Anna, i que tenia altar de pedra i consagrat. Altres visites pastorals indiquen que el 1592 no tenia retaule i que el 1593 la capella es va dedicar a Sant Joan. No sabem on, aleshores, es va situar l'altar de Santa Anna, que l'any 1605 tenia retaule i llànties de devoció[4]. Segons consta en l'esmentat «Llibre d'Actes», l'any 1646, l'altar era propi de la confraria, tot i que, com hem dit, no coneixem la seva situació dintre de l'església.

Tot això ens fa pensar que la Confraria de Santa Anna es devia fundar a inicis del segle XVII, encara que no sabem si es va instituir a l'altar de Santa Anna, ja existent, o si fou la confraria qui va introduir de nou la devoció, l'altar i el retaule.

El «Llibre d'Actes» esmentat s'inicia el 24 d'agost de 1646. Dóna notícia de l'elecció per insaculació anual dels quatre administradors, dels vuit membres del consell de la Confraria, del clavari, de l'oïdor de comptes, i del banderer, o banderado, com diuen els textos, i també de les gestions, dels ingressos i de les despeses, fins al 1694, quan començava un «Llibre de les entrades i eixides», que no s'ha conservat[5].

Diu el «Llibre d'Actes» que a la confraria, l'any 1649, «cent confrares se trobaren».

Els ingressos de la confraria provenien de les quotes que pagaven cada any els confrares i de la venda del vi que s'havia acaptat en favor de la confraria en l'època de la verema, que l'any 1673 va ésser de deu càrregues[6].

Per les despeses coneixem les activitats de la confraria, bàsicament relacionades amb la festa de Santa Anna i el manteniment de l'altar, del retaule i del misteri de la processó del Dijous Sant, a més de les misses celebrades en sufragi dels confrares difunts.

L'any 1672 les entrades representen 47 lliures i 10 sous, entre elles la venda del vi, i les despeses van importar la mateixa quantitat. L'any 1713 les entrades van ésser de 99 lliures i 19 sous i les despeses de 98 lliures i 7 sous.

El dia de Santa Anna es feia un ofici solemne, amb sermó i cants, acompanyats d'orgue[7]. Es repartien ventalls i es feia vidre volador[8].

L'any 1654 la confraria disposava del misteri de l'Oració a l'Hort per a la processó del Dijous Sant. No coneixem qui fou l'escultor, però sabem que Nicolau Urgellès, daurador, el va daurar i encarnar. Segons el «Llibre d'Actes», el 12 de juliol de 1654, la confraria va acordar «fer un tall per pagar lo que deu dita Confraria del fer lo misteri, a Mossèn Nicolau Urgellès, així que ha determinat y resolt que tots los confrares estigan obligats en pagar tres reals quiscun de ells». El llibre esmenta, a més, la compra de vestes per als portadors del misteri i de vellut per a les faldilles, i alguna reparació[9].

La bandera devia estar feta l'any 1646, ja que una anotació d'aquest any parla de pagar la resta de la bandera i els cordons. Però fins al 1679 no es dóna compte del tall que s'havia fet per a confeccionar-la. Abans, el 1673 s'havia encarregat a Antoni Riera, fuster, «per a obrar la figura de l'asta de la bandera»[10].

Des del 1675 l'església de Santa Maria era en obres. Al «Llibre d'Actes», no hi hem trobat cap referència, possiblement perquè l'altar de Santa Anna devia haver quedat en la part que, de moment, no era enderrocada.

Però el 1r. de gener de 1695 els administradors i el consell de la Confraria prenen l'acord de fer un nou retaule. És molt probable que aleshores s'hagués assignat per a l'altar de Santa Anna el lloc que ocupà fins al 1936, la pilastra que separa el creuer gran de la nau de l'església, entre la capella del Roser i l'Altar major, i per això calia obrar un retaule, adaptat a la nova situació i que, per raons de simetria, havia de fer parella amb el retaule a construir, o construït, a l'altra banda, que seria el de les Ànimes. L'acord no esmenta el nom de l'escultor, però sí el preu, trescentes onze lliures[11]. Per unes dades aportades per l'historiador Dr. Bada, sabem que l'escultor del retaule va ésser el mataroní Joan Vila, que l'any 1697 reclamava el pagament dels treballs, que ja havien finalitzat[12].

L'escultor Joan Vila és autor d'altres obres a Santa Maria de Mataró, com el grup escultòric de la Mare de Déu dels Dolors (1709), que presideix el retaule de la capella, tot i que la imatge de la Mare de Déu fou transformada a mitjan segle XIX, i el tabernacle de les processons del Roser (1729). A Mataró havia fet també el retaule de l'ermita de Sant Simó (1701), destruït el 1936. Es conserva obra de Joan Vila a Santa Agnès de Malanyanes i a Valldoreix. L'any 1936 es destruïren els retaules de Blanes, de Llerona i de Sant Quirze del Vallès i el de Sant Antoni de Vilassar de Dalt[13].

Les notícies que tenim de la Confraria de Santa Anna, durant el segle XVIII són escasses. L'any 1726 s'acorda fer una nova bandera[14]. Coneixem dues dades més, totes dues del 1760. La primera indica que van haver-hi problemes en la processó de Sant Roc, el 16 d'agost d'aquell any, quan, possiblement per qüestions d'odre de preeminència, els Administradors de la Confraria de Santa Anna van paralitzar la processó[15]. I la segona també fa referència a una qüestió de cerimonial, ja que el Diumenge de Rams, d'aquell any 1760, els membres de la Junta d'Obra de Santa Maria es negaren a pujar al presbiteri a recollir les palmes i rams beneïts perquè sempre se'ls havia donat «en las gradas, más abajo», i al presbiteri només es lliuraven a l'Ajuntament i regidors, i tampoc no varen anar a la processó. Ho sabem per una certificació del Dr. Bonaventura Català, vicari de Santa Maria i notari, feta a petició de Joan Baptista Anglada, síndic de la Confraria de Santa Anna, «de jornaleros, de esta ciudad»[16]. Això a part, pels llibres índex de la confraria conservats sabem els noms dels confrares entre el 1740 i el 1771[17].

Tenim més informació de la Confraria del segle XIX. Un «Llibre de comptes», fragmentari, documenta els actes que anualment organitzava, o en els quals participava la confraria, entre els anys 1842 i 1848, molt semblants als que ja es feien al segle XVII[18].

Es celebrava la festa de Santa Anna el 26 de juliol amb repicada de campanes, ofici solemne, amb música d'orgue i cants, i l'altar amb encesa de molts ciris, i col.locació de bancs per als confrares, cal suposar davant de l'altar, ja que aleshores l'església de Santa Maria no disposava de bancs, ni cadires fixes. I es repartien estampes de Santa Anna.

Els confrares de Santa Anna «tenien hora» el Diumenge de Passió, durant la tradicional exposició de l'Eucaristia, de la setmana de Passió, a l'altar major. I durant l'acte de «tenir l'hora» hi havia sermó, que pagava la confraria; els anys 1844 i 1845 predicà Mn. Anton Claret, Sant Antoni Maria Claret, que tots dos anys «condonà» o va cedir l'import que la confraria pagava a qui el feia. Abans del sermó es tocava amb les campanes toc de sermó i repicó.

Per Setmana Santa la confraria feia sortir el misteri, el ja esmentat misteri de l'Oració a l'Hort, en la processó del vespre del Dijous Sant. L'any 1843 hi ha anotades diverses despeses referides al misteri, com fer els fanals nous, comprar quatre canes de vellut negre, substituir sis poms, amb treballs de fuster i daurat, recompondre vestes existents i llogar-ne quatre, fer noves corretges per als portants, renovar el drap de la trompeta i pintar-lo, refer la vesta del trompeter, planxar les glasses i els punys, i pagar una palma[19].

La Confraria anava corporativament, i amb la bandera, a les processons de la Mare de Déu d'Agost, aleshores dia de la festa major de Mataró, i a la de Sant Roc, el 16 d'agost, l'endemà mateix. Els administradors i els confrares portaven atxes[20].

L'any 1844 la Confraria tenia noranta confrares i el 1845, vuitanta-cinc. Es mantenia per les anyades, o quotes anuals, que pagaven tots els confrares, les captes que es feien el dia de Santa Anna o quan sortia el misteri, i per la «capta de blat», que entenem que es recollia en època de collita i que després es venia. Recordem que al segle XVII es feia capta de vi.

A més del «Llibre de comptes» esmentat, el Museu Arxiu de Santa Maria conserva un plec amb el títol «Capítols de la Confraria de Santa Anna», un altre plec, més un full, amb el títol «Ordinacions de la Pia Unió o Societat establerta en aquesta ciutat entre los treballadors de la terra...», amb moltes esmenes, i un tercer plec amb el títol de «Capítols de la Germandad de Santa Anna»[21]. Només hi ha data, agost 1849, en les «Ordinacions», tot i que per la lletra, els primers «Capítols» poden ser anteriors, i els segons posteriors. És possible que dels dos primers sorgís el plec tercer, que es pot considerar com a text definitiu. Tracten d'una germandat d'ajuts mutus que no sabem si era complementària, o transformava i substituïa l'estructura de l'antiga confraria. Tampoc no sabem si en l'antiga confraria dels segles XVII i XVIII s'ajudava els confrares malalts; tot i que pensem que es devia fer, no en tenim constància.

Els esmentats «Capítols de la Germandad de Santa Anna» tenen vint-i-dos apartats i són reproduïts al final d'aquest article en forma d'annex.

Els quatre primers apartats, o capítols com diu el text, fan referència a les obligacions dels agermanats, en resum, «pagar tots els anys mitja pesseta en lo dia de Santa Anna» i participar en «arreplegar las añadas y limosnas y de ellas fer las funcions que deu la Germandad y Administració de Santa Anna», que són «fer l'hora» el Diumenge de Passió, «convidant los germans al efecte», «acompañar al Señor cuan se posa y treu del Monument» el Dijous i el Divendres Sant, «treure y portar lo Misteri en la Profesó del Dijous Sant, a no ser que surti algun devot», fer la festa de Santa Anna, i assistir a les processons.

Tots els altres apartats o capítols fixen les condicions dels ajuts entre els agremiats en cas de malaltia o vellesa, concretats bàsicament en jornals a fer pels altres agremiats o compensacions econòmiques. Els ajuts comencen al cap de vuit

Encapçalament del «LLibre d'Actes», (1646-1713).
MASMM. Confraria de Santa Anna.

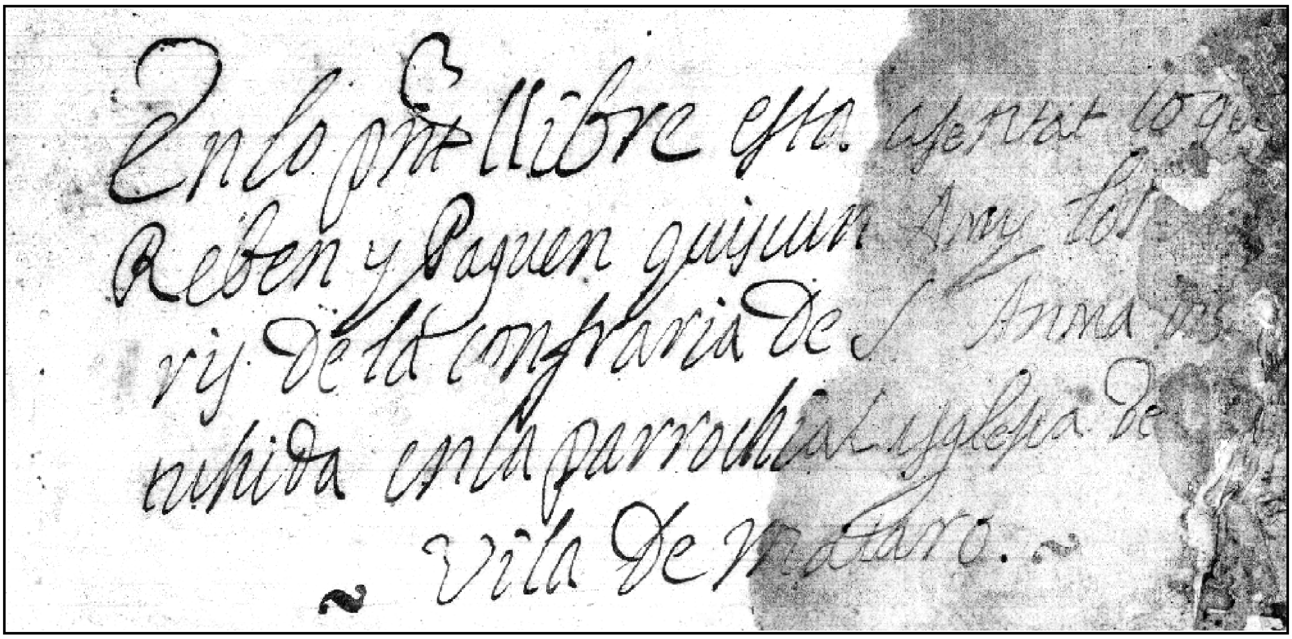

En lo pnt llibre esta assentat lo q
Reben y Paguen quiscun Any tots
vij de la confraria de S. Anna
unida en la parrochial yglesia de
Vila de Mataro.

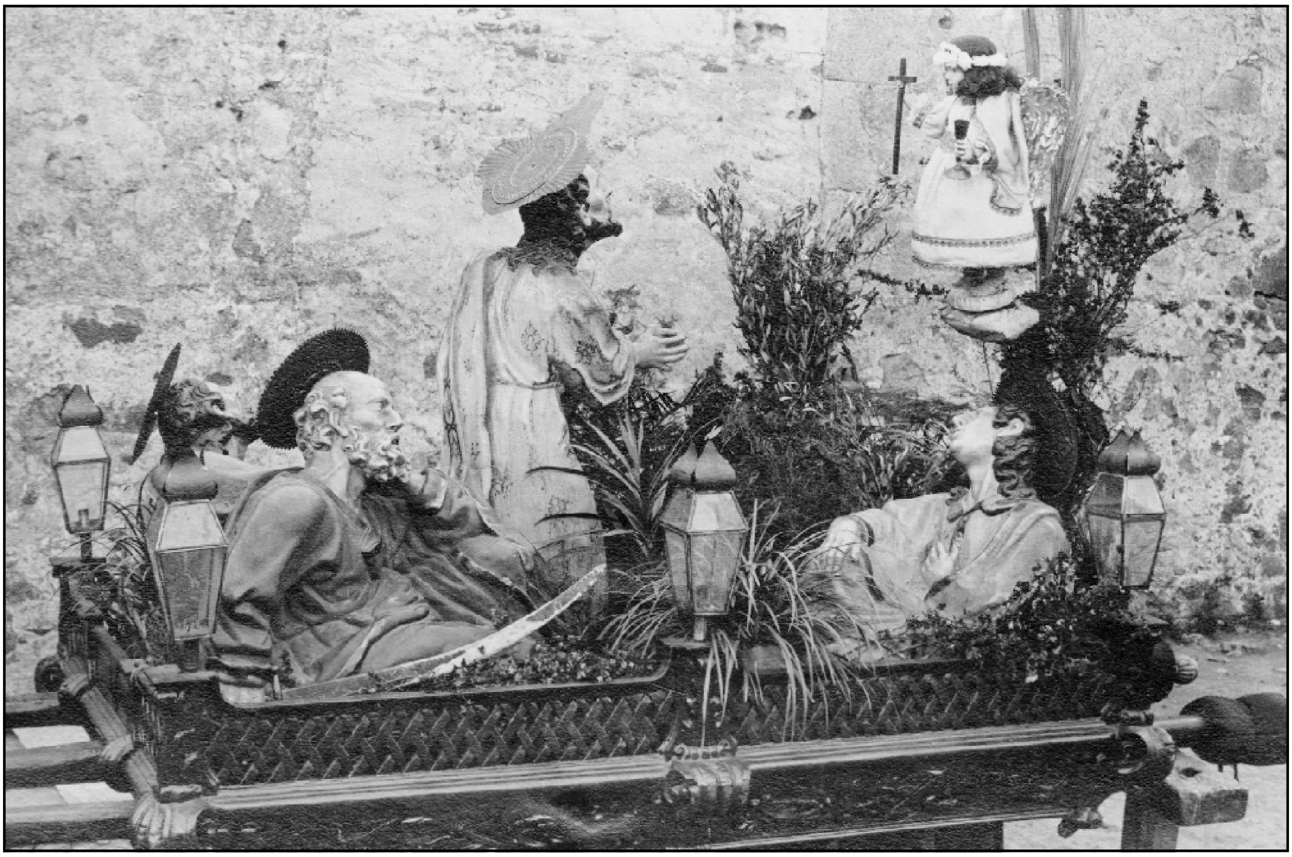

Misteri de l'Oració a l'Hort, de la processó del Dijous Sant.
Fotografia J. Rosset (c. 1930). MASMM. Arxiu d'Imatges.

dies de l'avís de malaltia. «Si la malaltia pasa de vuit dies se li farà un jornal cada dia fins al dia setse, això és, vuit jornals seguits, si pasa dels vuit y no arriba a setse se li abonaran tans jornals cuans dias pàsia dels vuit» (Capítol 7). «Passats los setse dias se abonaran y faran al germà malalt la mitad dels jornals que pèrdia, això és, la mitat dels dias de feyna fins arribar al mitg any de estar malalt: pasant del mitg any fins arribar al cap del any se faran al germà la quinta part dels jornals que pèrdia, això és sinch dias de feyna se li farà un jornal. Cuan la malaltia pàsia del any se ajudarà al germà a rahó de trenta jornals lo any a pro rata» (Capítol 8). «Cuant mort un germà si la malatia ha durat més de un any en que se li hagut de asistir, no se asistirà a la viuda en cosa alguna, però sino se ha asistit al germà més de un any, a la viuda se la asistirà per espay de un any, a rahó de trenta jornals».

El Museu Arxiu de Santa Maria no conserva documentació del segle XX referida a la Confraria de Santa Anna.

Però, per informació familiar, puc aportar algunes dades. El meu avi Manel Puig i Graupera (Mataró, 1882-1966) fou administrador de la Confraria de Santa Anna, tot i que no puc precisar la data. També ho havia estat el meu besavi Ramon Puig i Comas (Mataró 1835-1917)[22], però tampoc no puc concretar la data. Els meus Puig s'instal.laren a Mataró durant la primera meitat del segle XVIII, i són descendents, com ja he manifestat, de Diego Puig, provinent de la parròquia de Sant Andreu de Samalús, terme de Cànoves, al Vallès Oriental[23]. Eren bracers o comparets i, sobretot, conreaven vinyes a rabassa morta, i com a tals eren vinculats a la Confraria de Santa Anna.

La confraria durant el segle XX va seguir els mateixos costums i les celebracions tradicionals fins a l'arribada del Dr. Josep Samsó a Santa Maria. L'avi m'havia explicat que la Confraria de Santa Anna tenia l'hora davant del Santíssim, exposat a l'altar major el Diumenge de Passió, de 4 a 5 de la tarda, i que es van trobar que, sense que ningú no els hagués avisat, a aquella hora l'església era plena dels infants del Catecisme; em va dir que van marxar i que no hi havien tornat més. Penso que en aquell moment l'activitat de la confraria es devia reduir a celebrar la festa de Santa Anna, treure el misteri de l'Oració a l'Hort el Dijous Sant, i a mantenir la Germandat.

La revolució de 1936 va representar la fi de la confraria. L'altar va ser desmuntat i destruït, tot i que es va conservar el baix relleu central, que ara, des del 1939, és situat a la tercera capella de la dreta de la basílica, l'antiga capella de Sant Pere dels pescadors. El misteri, que es guardava a l'entrada d'una casa de l'Esplanada, va ésser cremat al mig del carrer. I la Germandat va desaparèixer. La Confraria no es va reconstituir l'any 1939.

Quant a la Germandat, penso que els seus fons devien estar ingressats a la Caixa d'Estalvis mataronina i que van quedar bloquejats, com tots els altres dipòsits, l'any 1936. Després de la Guerra Civil, en desaparèixer la Germandat, no sé per quins camins, els fons anaren a parar a la Federación de Mutualidades de Cataluña, on jo, els darrers anys cinquanta del segle passat, quan estudiava a Barcelona, alguna vegada havia anat a cobrar o tramitar la mínima pensió que corresponia al meu avi, a l'oficina de la Federació, al carrer de Llúria.

Manel Salicrú i Puig

ANNEX

CAPÍTOLS DE LA GERMANDAD DE SANTA ANNA

Capítol 1r.- Tots los Germans han de escriurer lo seu nom y firmarse en un llibre destinat al efecte, ab cual firma se obligaran a guardar totas las Lleys y obligacions de la germandat, poden obligarlos a cumplí los càrrechs quels toquíen si és necessari, valerse los Administradors de la Justícia.

Capítol 2.- Tot Germà ha de pagar tots anys mitja peseta en lo dia de Santa Anna, obligant-se a portarla en mans dels Administradors en son propi Altar.

Capítol 3.- Els Administradors deuen arreplegar las añadas y limosnas, y de ellas deuen fer las funcions que deu la Germandad y Administració de Santa Anna com són: Fer la hora, convidant los germans al efecte: acompañar al Señor cuan se posa y treu del Monument: Treure y portar lo Misteri en la Profesó del Dijous Sant, a no ser que surti algun Devot: Fer la Festa de Santa Anna: Com també asistir a las Profesons.

Capítol 4.- Tot germà deu cumplí lo que dispòsian los Administradors relatiu al servey de la Confraria o germandad.

Capítol 5.- Tot germà que cayga malalt ha de fer avisar al Administrador més cercà per asistirlo als sis dias de estar malalt.

Capítol 6.- Los Administradors han de anar a visitar lo malalt als dos dias de haberlos avisats y si arriba o cumpleix los vuit dias, a las horas sel asistirà del modo que se expresa en los capítols seguens.

Capítol 7.- Si la malaltia pasa de vuit dias, se li farà un jornal cada dia fins al dia setse, això és, vuit jornals seguits, si pasa dels vuit y no arriba a setse, se li abonaran tans jornals cuans dias pàsia dels vuit.

Capítol 8.- Pasats los setse dias se abonaran y faran al germà malalt la mitad dels jornals que pèrdia, això és, la mitat dels dias de feyna fins arribar al mitg any de estar malalt: pasant del mitg any fins arribar al cap del any, se faran al germà la quinta part dels jornals que pèrdia, això és de sinch dias de feyna, se li farà un jornal. Cuan la malaltia pàsia del any, se ajudarà al germà a rahó de trenta jornals lo any a pro rata.

Capítol 9.- Cuant mort un germà, si la malaltia ha durat més de un any en que se li hagut de asistir, no se asistirà a la viuda en cosa alguna, però sino se ha asistit al germà més de un any, a la viuda se la asistirà per espay de un any, a rahó de trenta jornals.

Capítol 10.- En la Vellesa o imposibilitat o malatia habitual, a judici dels Administradors, y en cas de queixa del Cura Pàrroco també, se asistirà ab trenta jornals lo any.

Capítol 11.- Tot germà pot pendre dos accions y més, y a las horas sel asistirà segons les accions que pendrà.

Capítol 12.- Aquell que té un fill que té lo art de la terra, per tenir vellesa deu fer ser germà a son fill, o sinó pendre una acció que suplèsquia la del fill. Si la prent antes de 35 anys, aquella acció tindrà vellesa, i si la prent després de 35 anys, aquella acció presa per

Retaule de Sant Joaquim i Santa Anna, quan es començava a destruïr (juliol o agost de 1936).

Fotografia Marià Ribas i Bertran.
MASMM. Arxiu d'Imatges.

causa del fill no té vellesa, y per això paga als vells perquè, si pres la acció en la edad en que regularment té més atxaques, los que supleixen la negació de vellesa.

Capítol 13.- Los germans que estaran bons han de asistir als malalts en lo dia señalat per los Administradors, y los dependens del malalt no podran manar als que treballan. Si algun germà no volgués fer la feina del germà malalt, cuan és avisat per lo andador[24], se li farà pagar a la forsa los jornals que no hagia volgut fer per sí mateix, o per medi de un altre germà, a no ser que se convingués ab lo germà malalt.

Capítol 14.- Tots los germans que búsquian lo mal no seran asistits.

Capítol 15.- Los Administradors no poden pendrer a ningú per germà que no tínguia 16 anys, fins a 35.

Capítol 16.- Los Administradors no podran pendrer a ningú per germà que no tínguia una salud perfecta.

Capítol 17.- Lo germà malalt deu pendrer lo treball que fan los germans tínguian la edad que tínguian, mentre fàsia a lo germà que asisteix al altre lo jornal que púguia, lo que va a la conciència dels Administradors.

Capítol 18.-Tot germà que lloga per fer lo seu torn, deu llogar a un que fàsia lo jornal.

Capítol 19.- Tot germà que fàsia una contradicció contra la germandat, los Administradors podran treurelo de dita germandad, reunint antes lo consell y demanan lo parer al Senyor Rector.

Capítol 20.- Tot germà ques surti de la germandad deu pagar tots los jornals que té de més desde que està en la germandat.

Capítol 21.- Los Administradors y Andador són franchs de feyna per sas fatigas.

Capítol 22.- Los Administradors seran cuatre y cuatre los del consell, los cuals se renovaran per mitat tots los anys, ab la condició que los Administradors que surtiran entren en lo consell. Cuan al cap del any se mudan los Administradors y los del consell, al modo dalt dit, y se dónian comptes. Deu presidir lo acte lo Señor Rector[25].

NOTES

1.- La confraria era de bracers i comparets, però ocasionalment en podien formar part persones d'altres oficis, com un daguer incorporat l'any 1682, amb llicència del batlle. En els índexs del segle XVIII devien continuar les excepcions. Hi hem trobat un mitger, un daguer menor, etc...

2.- La documentació de la Confraria de Santa Anna donada pel Sr. Ramon Puig i Vinardell al Museu Arxiu, que era guardada a la seva casa familiar del Camí Fondo, núm.27, és la següent:

«Llibre d'Actes de l'Administració» (1646-1713).

«Llibre de la Confraria de Santa Anna. Per cobrar las anyadas... En lo any del Senyor 1740». Índex incomplet de confrares, (1740-1771.

«Llibre de devoció dels homes. Altra part de las donas». Dos Índexs, homes i dones (1745-1761).

«Llibre de la Administració de Santa Anna de la Ciutat de Mataró Añy 1771». Índex de confrares.

Índex incomplet (1842-1856).

Comptes (1842-1849).

La donació comprèn també el «Llibre de la Sanch de Jesuchrist». Índex (1702-1754).

3.- Museu Arxiu de Santa Maria (=MASMM). Confraria de Santa Anna. «Llibre d'Actes» (1646-1713).

4.- LLUÍS FERRER I CLARIANA, *Santa Maria de Mataró. La parròquia. El Temple*, (Mataró, 1968).

5.- En els primers anys relacionats en el «Llibre d'Actes» si la persona insaculada renunciava al càrrec, es feia una nova insaculació. Però l'any 1682 es va establir una sanció per als que no acceptaven el càrrec. «Ab llicència del Magnífic Batlle de Mataró, pena una lliura moneda barcelonesa, per als Administradors extrets que no acceptessin el càrrec», però «Ab consentiment dels Magnífics Senyors Jurats de la vila de Mataró se ha determinat de pagar deu sous».

6.- Una càrrega de vi equivalia a 121'60 litres. *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Tom II, (Palma de Mallorca, 1964).

Per a «acaptar lo vi» la confraria disposava d'una bóta i una portadora.

7.- La primera notícia que coneixem de la celebració de la festa de Santa Anna és del 1648. Ho documenta una anotació del «Llibre de Funerària» corresponent a aquell any. Tot i amb això, cal dir que el 1618 no es celebrava i que el Museu Arxiu no conserva els «Llibres de Funerària» entre el 1618 i 1648.

8.- El vidre volador consistia a fer explotar una bola de vidre bufat, de parets molt fines, que en rebentar produïa una vistosa i agradable pluja d'espurnes de vidre.

Jo havia vist fer vidre volador a l'artesà Sr. Ramon Juncosa que havia treballat al Forn del Vidre de Mataró, i que a més era un gran expert del vidre de llum, vidre treballat amb l'ajut d'una flama.

En un treball fet als nostres *FULLS*, conjuntament amb Joan Francesc Clariana, explicav"a que els vidriers mataronins «en les manifestacions festives feien vidre volador. La seva explosió era símbol de festa i alegria. El vidre volador servia també per a ornamentar cabells i vestits en balls o festes populars». RAMON JUNCOSA I CASTELLÓ, JOAN FRANCESC CLARIANA I ROIG, «El vidre a Mataró II, de l'alta edat mitjana fins al segle XVIII» *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 28, (Mataró, abril de 1987).

9.- El misteri de l'Hort de la confraria de Santa Anna va perdurar fins al 1936.

Sabem com era per una fotografia de J.Rosset, feta als primers anys trenta del segle passat, i conservada al Museu Arxiu de Santa Maria.

10.- Com a cosa curiosa, transcrivim el text literal de l'acord, perquè hi consta que un dels administradors és al servei de Sa Magestat.

«Item alio instrumento dicta die 22 Septembris 1675. Quals los Administradors del any pròxim passat, qui eran Bernat Pujol, Joan Bover y Magí Xanteu, qui són tres sols per ésser lo altre qui és Joseph Puig al servei de Sa Magestat (que Déu guarde) fan diffinició de comptes a Francesch Ribes i Michael Rodon del tall que se havia fet per a la fàbrica de una bandera per a dita Confraria».

Josep Puig havia estat insaculat el 29 de juliol de 1674. No sabem per quin motiu havia entrat a l'exèrcit del rei. No tenim més dades de la bandera fins al 1726, quan s'acorda fer-ne una de nova.

11.- «Convocats y congregats los Administradors del Consell de la Confraria de Santa Anna fundada en la Iglésia Parroquial de Santa Maria de la vila de Mataró, Bisbat de Barcelona, qui són Joseph Rovira, Joan Gordó, Pere Tàpias, Juan Prados, Pere Dalmau, Pau Catharineu, Miquel Torras, Francesch Marxuach, Josep Ribalta, Joseph Roca, Barthomeu Ciuret y Joseph Puig, y considerant que, devant lo molt Ilustre Reverent Doctor Esteve Escariu, Degà del Vallès y Visitador Parroquial del present Bisbat, se prengué Resolució de fer Retaulo al altar de dita Confraria, y de altra part havent comís lo conservar dit Retaulo al molt Ilustre y Reverendíssim Senyor Abat de Mergal, Doctor Miguel de Corin, prevere i Beneficiat de la present Iglesia, concertaren dits Senyors lo dit Retaulo a la quantitat de trescentes y onze lliures, dich 311 lliures, reservantse que ho volian reportar al dit Consell, y haventse proposat si los estava bé dit concert, constant lo dit Consell de les dotze sobreditas personas, resolgué la major part quels estava bé lo que havien concertat los sobredits Senyors, Senyor Abat y Doctor Llorens, las quals coses tenen per fermes y agradables, y aquelles lo tindran ab jurament. Testimonis lo Reverent Doctor Joan Baptista Basols y lo Reverent Jaume Climent».

MASMM. Confraria de Santa Anna. «Llibre d'Actes (1646-1713)», Acord, 1 gener de 1695.

Del text es desprèn que potser s'intentà de conservar el retaule existent, però que tot estava programat per fer un nou retaule.

No sabem qui era l'abat de Mergal, ni per què era beneficiat de Santa Maria. Pel títol d'abat i el cognom es pot pensar que era francès.

El Dr. Pau Llorens, també esmentat en el text, era el rector de Santa Maria.

12.- RAFAEL SOLER I FONRODONA, «Joan Vila, escultor de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm.104, (Mataró, octubre de 2012).

13.- SOLER, «Joan Vila». El retaule de Santa Anna va restar en la seva posició inicial fins a l'any 1936, quan es va desmuntar. Es va conservar el baix relleu de Sant Joaquim i Santa Anna, que aleshores es creia que havia esculpit Antoni Riera, l'escultor del retaule del Roser, per tal de poder-lo col.locar en el futur Museu de Mataró, i es van destruir l'altar, les columnes salomòniques i el ramat.

L'any 1939 el baix relleu es va situar en l'antiga capella de Sant Pere, on és actualment.

És possible que el retaule hagués estat restaurat, i potser encarnat de nou, durant les obres de rehabilitació de Santa

Maria, entre els anys 1926 i 1929, per la casa Buchaca, empresa d'imatgeria religiosa barcelonina.

14.- «Se ha tractat que per fer una bandera per dita confraria pague quiscun dels confrares deu sous, çò és un real, cada mes».

MASMM. Confraria de Santa Anna. Acta 13 de gener de 1726.

15.- Una certificació del vicari Francesc Prat indica que la processó no anava endavant i que la causa la provocaven «quatre individuos que volian anar en dita Professó, sens competirlos... que eran Diego Puig, brasser, àlias Bech de Gallina, Anton Mix, brasser, àlias Mix, corredor de trompeta, Joan Baptista Alsina, brasser, àlias Ximali Xamali, y Joseph Anglada, brasser, àlias Banyeta» i segueix dient, evidentment per a descreditar-los, «personas tan ordinàrias y bastant mal vistas pel Poble». Entre ratlles es pot pressuposar que eren els quatre Administradors de la Confraria de Santa Anna que no estaven d'acord amb el lloc que els ssignaven en l'ordre de la processó.

MASMM. Manuals dels Vicaris. Certificat data 16 d'agost de 1760.

Diego Puig era un dels meus avantpassats. I el motiu «del bec», assignat a Diego Puig, va perdurar fins a l'època del meu avi, la meva mare i el meu oncle, ben entrat el segle XX.

Un corredor de trompeta era el que convocava les subhastes a toc de trompeta.

Diccionari Català-Valencià-Balear, Tom III, (Barcelona, 1968).

16.- MASMM. Confraria de Santa Anna. Certificat 20 d'agost de 1760.

17.- MASMM. Confraria de Santa Anna. «Llibre de la Confraria de Santa Anna», (1740-1771). «Llista de la devoció dels homes. Altra part de les dones», (1745-1761). «Llibre de l'Administració de Santa Anna» (1772).

18.- MASMM. Confraria de Santa Anna. «Llibre de comptes» (1842-1848).

19.- La fotografia del misteri feta pel fotògraf mataroní J. Rosset, documenta com era. S'hi veuen els fanals, els poms i la palma o palmó. El trompeter, a més de tocar la trompeta, devia recitar el clàssic «tingueu record i memòria de la Passió de Nostre Senyor Jesucrist», i devia portar un coll de glasses, que cal entendre de gases, o potser puntes.

20.- L'atxa era un ciri gran format per tres ciris prims soldats, que tenia per tant tres blens junts.

21.- MASMM. Confraria de Santa Anna.

22.- El meu besavi Ramon Puig i Comas pertanyia al Círcol Catòlic i formava part del grup liderat per l'arquitecte Emili Cabañes i Rabassa. Fou membre de la Junta de la Caixa d'Estalvis de Mataró (1895-1897) i regidor de l'Ajuntament mataroní (1897-1898) amb Emili Cabañes com a alcalde.

Era comparet i conreava les vinyes que els Palau de la Riera tenien a Cerdanyola, al paratge dit El cau de la guineu o La Carnatxa, on avui hi ha la ronda de Cerdanya i els carrers adjacents.

El meu avi Manel Puig i Graupera continuà el conreu de les vinyes de Cerdanyola i va ésser cellerer del celler can Palau, a la Riera. A l'entorn dels anys vint del segle passat va començar a fer de pagès hortolà i, a més, es va dedicar a l'exportació.

23.- El dia 22 de maig de 1731, Diego Puig i Joquesa bracer, de vint-i-nou anys, natural de la parròquia de Sant Andreu de Samalús, es va casar a Santa Maria amb Maria Roca i Filbà de divuit anys, natural de Mataró, filla de Pere Roca, bracer, i de Marta Filbà.

MASMM. Registres Sagramentals. Llibre de Matrimonis núm.5, (1719-1740), foli 155.

24.- L'andador era com l'ordenança de la confraria. Feia gestions i encàrrecs en nom dels administradors. Als actes religiosos i a les processons, vestit amb una cota, o túnica, llarga fins als peus, del color que corresponia a la confraria, i amb un bastó precedia, ordenava i guiava administradors i confrares.

Totes les confraries tenien andador.

A vegades, a més de la cota, portava una banda amb l'emblema o escut de la Confraria.

25.- En la transcripció s'ha seguit l'ortografia original, només amb alguna correcció per facilitar la comprensió, i s'ha incorporat l'accentuació.

El mateix criteri s'ha seguit en totes les altres transcripcions de l'article.

Silví Thós i Codina, nascut a Mataró, des de molt jove, anà a viure a Barcelona, on desenvolupà la seva carrera d'enginyer de mines i també les seves activitats acadèmiques i associatives, per als mataronins ha restat a l'ombra del seu germà Terenci. Passats ja els cent anys de la seva mort, oferim una aproximació a la seva figura i a la seva obra, gràcies a la col·laboració del periodista i historiador Manuel Cusachs i Corredor.

SILVÍ THÓS I CODINA

(MATARÓ, 16 DE MAIG DE 1843 - BARCELONA, 15 DE JULIOL DE 1911)

Silví Thós i Codina va néixer a Mataró el dia 16 de maig de 1843, fill de Ramon Thós, advocat, natural de Malgrat i de Francesca Codina, de Mataró. Els seus avis paterns eren Francesc Thós, notari, natural d'Hostalric i Vicenta Bonshoms, de Mataró, i els materns Joan Baptista Codina, botiguer, natural de Mataró i Josepa Colell, de Barcelona.[1]

Com el seu germà Terenci, va cursar els estudis primaris a l'Escola Pia de Santa Anna de Mataró, que acabà durant el curs 1856-57.[2] Després de l'Escola Pia de Mataró estudià a l'institut a Barcelona.

Es casà a Mataró, a la parròquia de Santa Maria, el 3 d'agost de 1869 amb Manuela de Palau i de Castellar, soltera, natural de Barcelona i veïna de Mataró, filla de Joan i Amàlia, difunts.[3]

El matrimoni va tenir dos fills nats a Mataró, Alfons (1871) i Amàlia (1872); posteriorment, en va tenir tres més que, suposem, van néixer a Barcelona i que es deien Manuel, Maria de Montserrat i Maria del Pilar.

ACTIVITAT PROFESSIONAL

El 1860 es presentà als exàmens d'ingrés a l'Escola d'Enginyers de Mines, i va assolir el nomenament d'alumne pensionat pel novembre de 1863. Va concloure la carrera a Madrid dos anys després. I entrà al Cos de Mines com a enginyer segon. Va fer les seves pràctiques a les mines d'Almadén (Ciudad Real) i després entrà a Riotinto com a enginyer de plantilla, fins que passà al districte miner de Catalunya. El 1890 fou nomenat enginyer en cap de primera classe. Al marge del servei oficial, va dirigir nombrosos treballs miners i actuà de conseller per a moltes entitats privades.

Silví Thós i Codina, en qualitat de president de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona.

Signatura de Silví Thós i Codina

El 1883 va formar part de la Comissió provincial per a l'Exposició Nacional de Mineria i, el 1888, en l'Exposició Universal de Barcelona, fou delegat del govern en l'apartat de mines. Aquell mateix any presidí el Congrés Internacional d'enginyeria que se celebrà a Barcelona.

La seva tasca en el camp de la geologia i la mineria va donar nombrosos estudis i dictàmens. Un dels més rellevants és el que porta per títol *El agua en la tierra, estudios sobre el origen, régimen y acción de las aguas en la corteza terrestre*, memòria que va presentar a la Real Academia de Ciencias Naturales y Artes de Barcelona en l'acte de la seva recepció com acadèmic numerari, que ell mateix va editar a Barcelona l'any 1878. El llibre, de 304 pàgines, conté al final un índex general de subscriptors on figuren vint-i-quatre entitats, acadèmies, diputacions, escoles, instituts, seminaris, etc., i un total de 532 particulars, entre els quals hem pogut identificar vint-i-quatre mataronins.

Molts dels estudis i dictàmens van ser impresos i per això es poden consultar en arxius i hemeroteques. Nosaltres ho hem fet a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

DE COMILLAS A PARÍS

Per l'estiu de l'any 1889 Silví Thós va ésser convidat pels enginyers francesos i pels seus col·legues catalans per a assistir a l'Exposició Universal de París de l'any 1889. El *Diario de Barcelona*, alhora, li encarrega que expliqui les seves impressions a les seves pàgines. I accepta el repte, tot dedicant la seva crònica al seu amic, el marquès de Comillas.

Ell mateix, en la introducció, explica tot el que acabem de dir i que transcrivim a continuació:

«Al Excmo. Sr. D. Claudio López Brú, marqués de Comillas en testimonio de afecto y respeto. Silvino Thós y Codina.

Introducción

Iba yo el verano pasado camino de Comillas, deferente al ruego de mi respetable y cariñoso amigo el marqués de este título, al tiempo que mis compañeros de profesión residentes en Cataluña solicitaban mi concurso, ofreciéndome su presidencia, para acudir a la reunión de ingenieros que iba a tener lugar en París, con motivo de su exposición, y a la cual por nuestros colegas franceses éramos con fraternal insistencia llamados. De aquí se originó mi itinerario de Comillas a París.

No bien aceptada esta, para mi, tan lisonjera invitación, otra no menos atenta de mis buenos del Diario de Barcelona me ponía en el compromiso de transmitir a los lectores de este antiguo y reputado periódico, honor de la prensa catalana y espejo de la de toda España, algunas de mis impresiones referentes a los actos en que iba a tomar parte y que, por su carácter internacional, por la ocasión en que se realizan y por la calidad de las personas que los provaian [sic] no podrían menos de tener cierta resonancia, siquiera , contentos nosotros con explayar el ánimo por la esfera de acción de nuestros habituales trabajos, no fuéramos a derrocar ningún imperio, ni a conmover los cimientos del orden social o poner en equilibrio inestable los poderes constituidos.

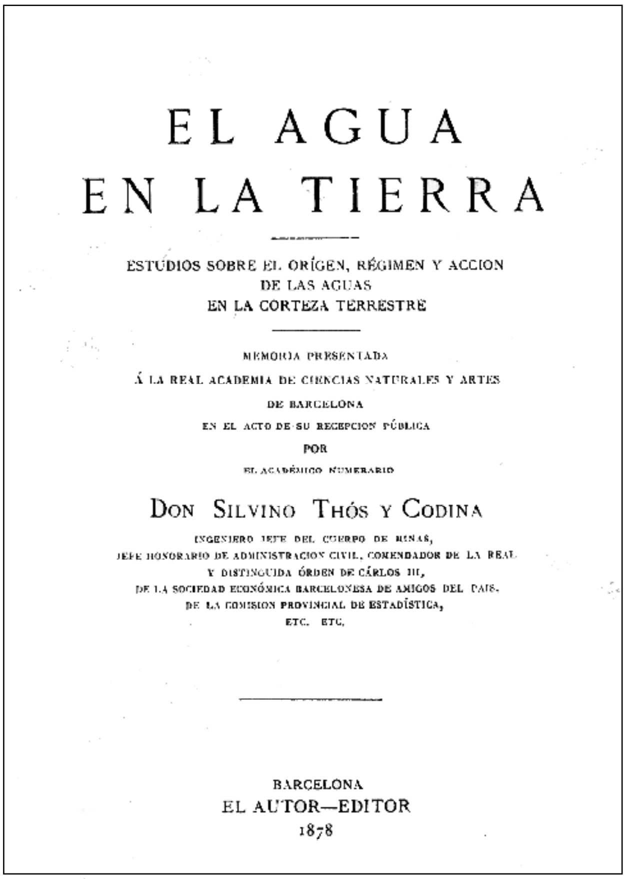

EL AGUA
EN LA TIERRA

ESTUDIOS SOBRE EL ORÍGEN, RÉGIMEN Y ACCION
DE LAS AGUAS
EN LA CORTEZA TERRESTRE

MEMORIA PRESENTADA
Á LA REAL ACADEMIA DE CIENCIAS NATURALES Y ARTES
DE BARCELONA
EN EL ACTO DE SU RECEPCION PÚBLICA
POR
EL ACADÉMICO NUMERARIO

DON SILVINO THÓS Y CODINA

INGENIERO JEFE DEL CUERPO DE MINAS,
JEFE HONORARIO DE ADMINISTRACION CIVIL, COMENDADOR DE LA REAL
Y DISTINGUIDA ÓRDEN DE CÁRLOS III,
DE LA SOCIEDAD ECONÓMICA BARCELONESA DE AMIGOS DEL PAIS,
DE LA COMISION PROVINCIAL DE ESTADÍSTICA,
ETC. ETC.

BARCELONA
EL AUTOR—EDITOR
1878

Portada de l'estudi *El agua en la tierra* (Barcelona, 1878), que presentà per a l'ingrés a la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona.

Desde este momento, pues, contraía yo con el público una deuda que de un modo ú otro debía saldar...».[4]

Aquest viatge, com hem dit, donaria peu a una col·laboració especial al *Diario de Barcelona* amb una sèrie d'escrits titulats «De Comillas a París» i publicats entre els mesos d'octubre de 1889 i febrer de 1890, en què explica, en un total de catorze cròniques, el viatge des de Comillas fins a la capital francesa per assistir a l'Exposició Universal que s'hi va celebrar pels mesos de juliol i agost de 1889, en la qual participà activament com a enginyer de mines.

ACTIVITAT ACADÈMICA

Silví Thós i Codina va presidir la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona des del 1895 fins al 1904. Pel mes d'octubre de 1895 signa una carta dirigida al vicepresident on comunica la seva acceptació de presidir la Reial Acadèmia «con la mayor satisfacción tan honroso nombramiento» i que tot seguit transcrivim:

«Barcelona, 24 de Octubre de 1895. Al Sr. Vice-presidente de la Rl. Academia de Ciencias y Artes.

Tengo el gusto de acusar recibo a V.S. de su atenta comunicación de ha [ ] del actual por la que se sirve comunicarme mi elección de Presidente de la R. Academia, acordada en sesión celebrada el día [en blanc] de este mismo mes; y al aceptar con la mayor satis-facción tan honroso nombramiento, cumplo el mas grato de los deberes significando a todos los Sres. académicos el testimonio de mi más profunda gratitud».[5]

Accedí al càrrec de president el 12 d'octubre de 1895 i ho va ésser fins a l'octubre de 1904.

NOTA DE PREMSA SENSE DATA

Quan era president de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts va fer donació a la institució d'unes cendres volcàniques. L'entitat, agraïda, ho va fer saber a l'opinió pública en la nota següent: «La Real Academia de Ciencias y Artes ha recibido de su presidente, el Exmo. Sr. D. Silvino Thós y Codina, con destino a su museo, un curiosísimo donativo consistente en una porción de cenizas volcánicas procedentes de la reciente y extraordinaria erupción del Monte Pelado en la Martinica».

Els possibles destinataris de la nota eren els periòdics *Diario de Barcelona, La Vanguardia, La Veu de Catalunya, El Noticiero, El Liberal*.[6]

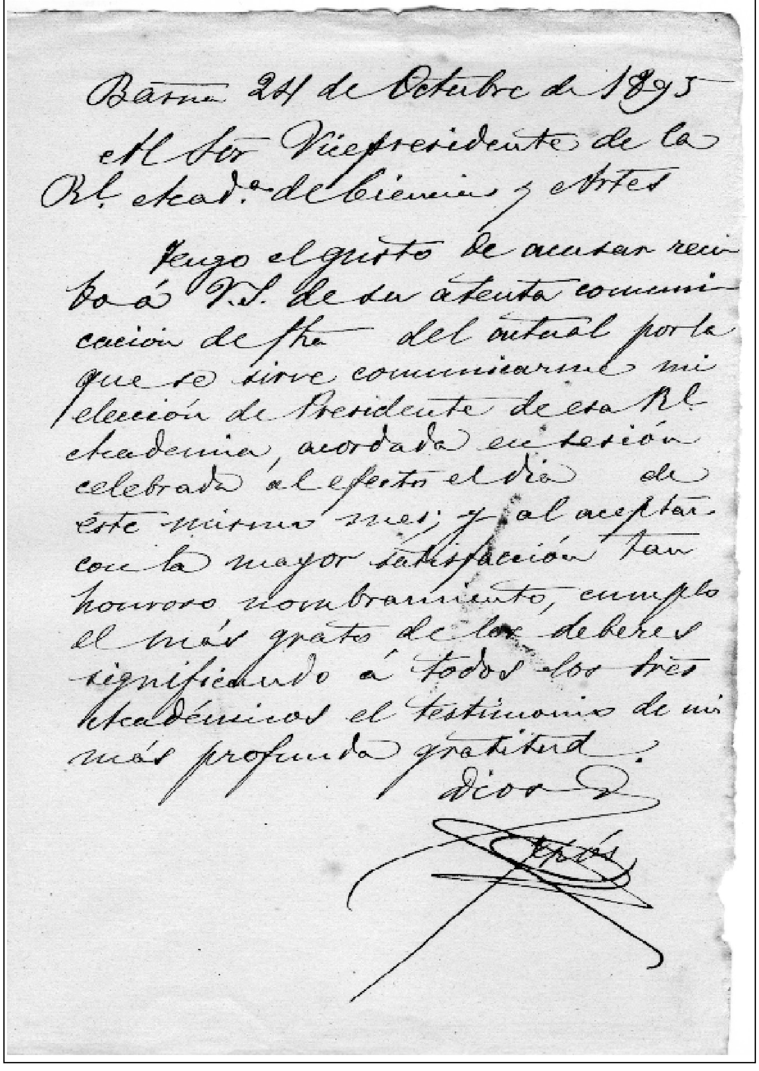

Barna 24 de Octubre de 1895
Al Sor Vicepresidente de la
Rl. Acadª de Ciencias y Artes

Tengo el gusto de acusar reci-
bo á V.S. de su atenta comuni-
cacion de fha del actual por la
que se sirve comunicarme mi
eleccion de Presidente de esa Rl.
Academia, acordada en sesion
celebrada al efecto el dia de
este mismo mes; y al aceptar
con la mayor satisfaccion tan
honroso nombramiento, cumplo
el más grato de los deberes
significando á todos los Sres.
Académicos el testimonio de mi
más profunda gratitud.
Dios gde.
Thós

Carta d'acceptació del càrrec de president de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona.
Biblioteca de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona.

PROBLEMES DURANT LA SEVA PRESIDÈNCIA

Després d'haver acceptat la presidència de l'Acadèmia va haver de fer front a serioses dificultats econòmiques a conseqüència de les reformes que es van haver de fer a l'edifici de l'entitat. Superades aquestes, va haver d'encarar una altra problemàtica també d'ordre econòmic «en el que el celo mal aconsejado de algunos funcionarios del ramo de Hacienda hubo de envolver a nuestra Academia» però que es van superar gràcies al suport «que esta presidencia felizmente logró de cuantas personas dentro y fuera de la corporación creyó deber poner en juego, a estas horas la Academia se encontraría con un problema económico gravísimo y casi insoluble, que pudiera haber puesto en peligro su misma existencia».[7]

INAUGURACIÓ OBSERVATORI FABRA

En el temps de la seva presidència de l'Acadèmia s'inaugurà l'Observatori Fabra, al Tibidabo, el dia 7 d'abril de 1904, amb l'assistència del Rei Alfons XIII. El *Diario de Barcelona* va fer un seguiment exhaustiu de la visita del rei Alfons XIII, del qual reproduïm un breu fragment: «En la inauguración del Observatorio leyó un discurso el presidente de la Academia señor Thós y Codina, contestándole en nombre del Rey el presidente del Consejo de ministros, señor Maura, declarando en nombre de S.M. inaugurado el establecimiento».[8]

El *Diario de Mataró y su Comarca* també en va parlar. «Después de la visita al Ayuntamiento, dirigirse el Rey con sus acompañantes al Tibidabo, siendo en todo el tránsito contínuamente ovacionado en el sitio denominado Frare Blanch celebróse la fiesta del Arbre, en cual acto presidido por S.M. asistió extraordinario concurso de niños alumnos de las escuelas municipales con sus respectivos estandartes, e inmediatamente pasando a la estación del Funicular subió en convoy expreso a la cumbre del Tibidabo y después de permanecer largo rato en aquel sitio y recorridas las dependencias, habiendo visitado la capilla del Sagrado Corazón, emprendió el viaje de regreso hasta el apeadero acompañado de los señores obispos auxiliares de Barcelona y de Solsona, pasando después al observatorio Fabra, erigido en dicha montaña por la Real Academia de Ciencias, para presidir su inauguración en cuyo acto nuestro compatricio ilustre, doctor D. Silvino Thós y Codina, presidente de la Academia, leyó el interesante discurso de apertura, regresando S.M. en seguida a la capital en medio de extraordinarios vítores y entusiastas aclamaciones».[9]

TREBALLS PROFESSIONALS

Al llarg de la seva vida publicà nombrosos treballs professionals, entre els quals cal destacar *El agua en la tierra* (Barcelona, 1878), *Descripción física, geológica y minera de la província de Barcelona* (Madrid, 1881), i estudis de gran significació en un moment en què la recerca de combustibles i de primeres matèries era cabdal per a la industrialització del país, com *La exploración y explotación de los criaderos metalíferos del Valle de Ribas* o *Reconocimiento físico-geológico-minero de los valles de Andorra* (Barcelona, 1885).

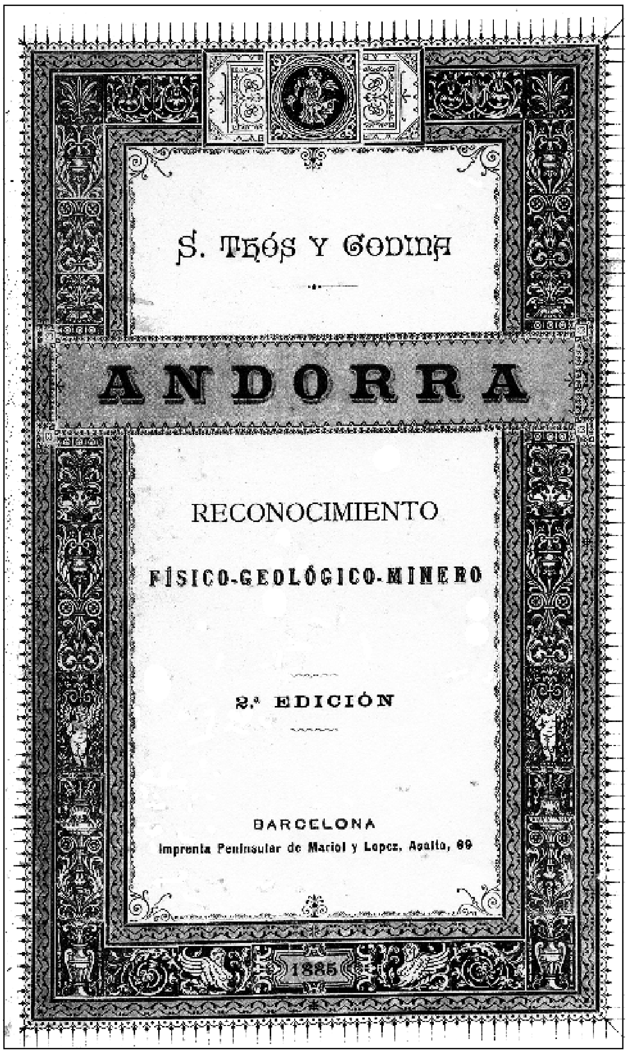

S. THÓS Y CODINA

ANDORRA

RECONOCIMIENTO

FÍSICO-GEOLÓGICO-MINERO

2.ª EDICIÓN

BARCELONA
Imprenta Peninsular de Mariol y Lopez, Asalto, 69

1885

Portada de l'estudi
ANDORRA, Reconocimiento físico-geológico.minero.
(Barcelona, 1885)

JOCS FLORALS

En els anys de jovenesa, com el seu germà Terenci, va participar en els Jocs Florals de Barcelona, i va obtenir la Flor Natural el 1860, amb només disset anys; s'avançà al seu germà, que no obtindria un primer premi fins a l'any següent. El *Diario de Barcelona*, va publicar una breu gasetilla que deia «Según hemos oído asegurar, el señor D. Silvino Thós y Codina, que alcanzó el primer premio de los Juegos Florales, es un joven de 17 años, natural de Mataró, y que actualmente se halla en Madrid cursando la carrera de estado mayor».[10]

Va concórrer en altres ocasions als Jocs, on sovint utilitzà el pseudònim Armengol de Montsech, i aconseguí tres accèssits. En els Jocs Florals de 1866 en fou mantenidor, i hi pronuncià un discurs de gràcies, dins del tòpic sentimental-patriòtic de l'època. Això a part, participà en diversos certàmens i formà part del jurat dels Jocs Catòlics de Barcelona, el 1880.

LA CIÈNCIA AMENA

Col·laborà en el *Diario de Barcelona*, com el seu germà Terenci, i hi publicà articles de divulgació científica de periodicitat setmanal en la secció «La Ciencia Amena», des del gener de 1894 al desembre de 1896, articles que signava amb el pseudònim de Roger de Flor. També va col·laborar en publicacions professionals. Fou membre de l'Acadèmia Filosòfica de Sant Tomàs, corresponsal de l'Acadèmia Reial de Ciències Exactes, Físiques i Naturals de Madrid i vocal del Consell Provincial d'Agricultura, Indústria i Comerç, així com també de la Comissió Provincial d'Estadística. Fou president de l'Institut Nacional de Sant Isidre i soci de número de l'Acadèmia de Ciències Naturals i Arts de Barcelona i de l'Acadèmia Econòmica de Barcelonesa d'Amics del País; i formà part de les juntes de govern d'ambdues. Ja hem dit que l'any 1895 va ésser elegit president de l'Acadèmia de Ciències Naturals i Arts fins al 1904. La seva tasca en l'Acadèmia fou rellevant; va promoure des de la presidència, la construcció de l'observatori astronòmic i meteorològic del Tibidabo. Aconseguí els recursos econòmics necessaris de molt diversos sectors, però molt especialment, i de forma definitiva, del Sr. marquès d'Alella. Amb la realització de l'observatori, aconseguí un gran reconeixement i rebé diverses condecoracions; actualment en l'observatori figura un retrat seu al costat del del marquès d'Alella.

PROBLEMES DE SALUT

Pel mes de febrer de 1894 Silví Thós, en una carta dirigida al senyor Puig, excusa la seva absència en un acte de l'Acadèmia per una causa de força major, que diu textualment:

«Amigo Sr. Puig: No tome V. a desaire mi falta de asistencia a la Academia en la tarde de hoy. Desde el día 2 del corriente me encuentro sufriendo el dengue[11]; no he salido más que algunos momentos en las horas que el sol está más alto, y hoy el médico me ha prohibido la salida, en vista del tiempo.

Siento mucho no poderle prestar esta vez mi insignificante concurso y cuénteme Spre. Su afectísimo amigo. Febrero 13/94».[12]

Uns anys després, escriu una breu nota on torna a parlar dels seus problemes de salut, «Habiendo recibido hoy con el Médico que me asiste empezar el empleo del masaje por ver si acabamos de una vez con el estado de mi pierna, me encuentro privado de salir de mi casa y por esto le mando la adjunta delegación. Octubre 28/99».[13]

RELACIÓ AMB MATARÓ

De la relació amb Mataró, la seva ciutat natal, a partir de la seva anada a Barcelona l'any 1872, no se'n sap gran cosa. Malgrat tot, hem trobat una carta que parla d'un parent seu, i coneixem que l'any 1889 va ser distingit amb el penó principal de la processó de les Santes. Abans de deixar Mataró, dedicaria una poesia a Carles Isern, publicada al *Semanario de Mataró*, que reproduirem tot seguit.

Sílví Thós, pel mes de març del 1893, es va dirigir al secretari de la Real Acadèmia de Ciències i de les Arts de Barcelona demanant un exemplar del butlletí núm. 20, on es publicava un treball seu, per tal de satisfer la petició feta per un seu cosí i critica alhora que, des de fa uns anys, «parece que se vayan perdiendo todas las buenas tradiciones de consideración, de respeto mutuo, de buena correspondencia». Vegem el seu contingut sencer.

«Minas. Ingeniero Jefe. Barcelona. Particular
Amigo Sr. Bofill:

Mi primo Melchor de Palau [i Català], catedrático de Geología de la Escuela Especial de Ingenieros de Caminos, Canales y Puentes, me escribe pidiéndome un ejemplar de mi estudio hidrológico sobre el campo de Tarragona, que se publicó en el núm. 20 del boletín de la Academia; y como no tengo más ejemplar que el Boletín que la Academia me destinó, acudo a usted como Secretario de la misma por si puede proporcionarme algún otro, pues deseo complacer a la vez a mi primo y guardar la debida correspondencia a un lepo [sic] facultativo hermano del de minas.

Esto me recuerda el procedimiento usado en este punto por la Academia, del que no quería acordarme, pues al hacerse la publicación de dicho estudio, se me ofreció que se hacía una tirada aparte del mismo, se me pidió qué número de ejemplares quería, se mandó a mi casa un dependiente de la imprenta para ponerse de acuerdo conmigo y después… efectivamente no se hizo nada, ni nadie me ha remitido los consabidos ejemplares. Pero como de algunos años a esta parte, parece sino de la Academia que se vayan perdiendo todas las buenas tradiciones de consideración, de respeto mutuo, de buena correspondencia Vº Vº convenido como estoy de ello, no hice caso de la falta, como no lo hago de nada de lo que pasa por aquel local.

Pero ahora se trata de un extraño de la casa; y por esto le agradeceré vea si le puedo complacer. Gracia y es suyo afectísimo [signatura de Silví] Marzo 21/93»

Se li remeteren 4 exemplars.[14]

PENDONISTA PRINCIPAL A LA PROCESSÓ DE LES SANTES

Per les festes de les Santes de l'any 1889 va ésser distingit com a portador del penó principal de la solemne processó en honor de les santes patrones Juliana i Semproniana. El *Semanario de Mataró* del dia 20 de juliol de 1889 parla de la solemnitat que aquell any tindrien les festes de les Santes «La procesión promete ser muy lucida, habiendo confiado la junta el pendón principal a nuestro digno compatricio y celebrado publicista Iltre. Sr. D. Silvino Thós y Codina, ingeniero jefe de minas, jefe superior honorario de administración, persona que a su relevante mérito une las vivas y generales simpatías de que goza en esta ciudad. Según noticias, acompañarán al Sr. Thós el Excmo. Sr. Gobernador de la provincia y el Iltre. Sr. D. José Díaz, Director de la Sucursal del Banco de España en Barcelona, enlazado con estrechos vínculos de parentesco con una de las más distinguidas famílias de esta».[15]

Per les Santes de l'any 1889, com hem avançat, va portar el penó principal a la processó del dia 27 a la tarda, «La procesión que se celebró por la tarde estuvo muy lucida: concurrieron a ella cuatro pendones con sus músicas acompañando al principal, que llevaba nuestro paisano don Silvino Thós, ingeniero jefe de minas, y sostenían los cordones el Excmo. Sr. D. Luís Antúnez y el Ilmo. Señor don José Díaz Trigueros».[16]

El Semanario de Mataró en la seva «Reseña de las fiestas» ressalta que: «Llamó la atención por lo distinguido y muy numeroso del concurso del pendón principal que llevaba nuestro insigne compatricio Ilmo. Sr. D. Silvino Thós y Codina».[17]

Francesc Fonrodona i Domènech, enginyer de mines, nat a Matanzas, fill del mataroní Jaume Fonrodona i Vila i de Concepció Domènec i Surís, nada també a Matanzas, d'una família oriünda de Lloret de Mar, que es casà amb la mataronina Concepció Masuet i Fornaguera, va ser ajudant de Silví Thós.

CANT DE MORT

Amb aquest títol, el nostre personatge l'any 1862, quan tenia 19 anys, va fer una poesia dedicada al músic cec, mataroní, en Carles Isern. *El Semanario de Mataró* la va reproduir a les seves pàgines.

«A la memoria del malaguanyat En Carles Ysern y Vinyas de Silvino Thós y Codina. Juliol 1862. Esta poesía que leyó su autor en la velada del lunes fue premiada en los Juegos Florales de Barcelona».

«Conegut es lo nom del artista per a qui esta poesia s'ha escrit. En Carles Isern, cego de naixensa y organista, desde una edat en que encara sos tendres dits tremolaban sobre'l teclat y tantost podian seguir lo vol de sa imaginació, és estat en sa curta vida una de les glòries més brillants de les arts catalanes. Més si en vida admirà tant com per son extraordinari mèrit artístich, per sa incomparable modèstia, en la hora de sa mort, al conseguir son esperit la llibertat, aquell cor privilegiat arrivà al més alt punt de son transport, dexant un gran exemple de resignació cristiana y de entusiasme per la fe catòlica. Per çò al dedicar-li esta poesia, havem volgut celebrar lo acte més gran de la seva vida, posant en sa boca un cant que la grandesa de sa mort ens inspira.

Ombres, ubagues ombres, fugiu esbarriades!
Que de mos ulls catius s'estripa ja lo vel;
Y veig ja com s'acosta, y ab sa mirada'm crida,
Sas alas bategantne, lo Misatger del cel.
Sento sa veu qu'es dolça, com nul·la veu humana.
Tan tendre melodia no som sentida may:
S'inflaman sas paraulas quant surten de sa boca,
Y com un vol d'estrelles relluhen per l'espay.
Allargam ta mà santa, consol de ma agonia,
Y vers la Pàtria Eterna ¡volém, oh, si, volem!
Que'ls àngels ja m'esperan, y del camí en lo terme
Oviro ja tres portes ¡oh gran Jerusalem!
¡Senyor! Ans que ma llengua en pols sia desfeta,
Per la darrera volta inspira lo meu cant;

Que al peu de sas murallas ta glòria vull cantarne,
Ab ell embadallantme sas portas de diamant.
Que quant l'orga sagrada amb mà de nin polsava,
En mitx de sants ministres que t'aclaman Senyor,
L'encens de sas paraulas un vent d'amor se'n duya,
Y ab ell s'hi barreijava la mirra del meu cor!
Y ara ¡Senyor! coneixo quina era la alenada
Que per cantar li dava a lo meu cor dalit;
Y ara conech quina era la angèlica armonia
Que quant jo'l saludava sonava dins mon pit.
Que tu ets ¡Senyor! L'aurora que en lo meu cor lluhia
De núvols de fe santa mon esperit voltant;
Mos ulls, que'l sol no veyan, molt gran t'endevinavan...
Mes ara que t'acostas encara't veig més gran.
Ab ton esguart serena ma vista ennuvolada
¡Oh, tú, la hermosa Reyna, la estela del matí!
¡ton resplendor, Senyora, sia la llum primera
Que al transmontar la vida senyali mon camí!
Ja s'aclareix la boyra y l'aire tot s'omplena
D'una remor blaníssima que'l pit sonmou d'amor:
Adéu siau! Vosaltres, los qui la vida'm dareu,
Encomanada us deixo ma veu en vostre cor!
Si en mitx de la nit fosca les cordes d'una lira
En vostre cor ressonan, qu'és vostre fill, sàpiau!
¡Adéu! ja veus humanes no arrivan a ma orella...
La darrera encaixada donaume! Adéu siau!
Sento qu'l cor s'axampla y exhala en armonies
Allò qu'l cor més ayma y no sap dir la veu;
Qu'és de Déu l'alenada, l'esprit de nostra vida,
Que quant la mort ens gela ens torna cap a Déu!
Fugiu, donchs, negres ombres, fugiu esbariades!
Que de mos ulls catius s'estripa ja lo vel;
Y veig ja com s'acosta y ab sa mirada'm crida,
Ses ales bategantne, lo Missatger del cel.

Silvino Thós y Codina. (Juliol de 1862)»[18]

DEFUNCIÓ

Silví Thós i Codina va morir el 15 de juliol de 1911, als 68 anys d'edat. Era vidu, i vivia al carrer d'Aragó, número 268, de Barcelona.[19]

El *Diario de Mataró y su Comarca* del mateix dia 15 va publicar una nota necrològica. «Ha fallecido esta mañana en la vecina capital, nuestro distinguido compatricio el Excmo. Sr. D. Silvino Thós y Codina, ingeniero jefe de minas. Era el señor Thós y Codina una personalidad de mucho relieve que honraba a Mataró, su patria chica, y a la España toda, por sus grandes conocimientos que poseía, y por los notables libros que publicó sobre minería, siendo sus consejos muy solicitados por los grandes propietarios mineros, conocedores de los estudios que en minería o hidrología había hecho el difunto.

Con ánimo más sereno nos proponemos publicar en el Diario la biografía de nuestro malogrado amigo. Hoy nos concretamos a manifestar que, si bien su muerte no nos ha sorprendido, porque hemos seguido con mucho interés el curso de su enfermedad, temíamos su fin próximo; es mucha la pena que sentimos y solo tenemos aliento para pedir a Dios que acoja en su seno el alma de nuestro ilustre paisano, y enviar a sus hijos el testimonio de nuestro sentido pésame». [20]

Quatre mesos més tard, el dia 16 de novembre, sortia publicat un altre escrit més complet on podem llegir una semblança biogràfica.

«Exmo. Sr. D. Silvino Thós y Codina

A raíz del fallecimiento de este eximio compatricio, ocurrido en Barcelona el día 15 del mes de Julio último, prometimos dedicar a su esclarecida memoria algunas líneas biográficas y notas bibliográficas. Circunstancias especiales nos han impedido hasta hoy cumplir la palabra que teníamos empeñada con nuestros abonados y lectores; hoy la cumplimos esperando que se nos dispensará la tardanza.

Nació don Silvino Thós y Codina en nuestra ciudad el 16 de Mayo de 1843. Cursó la segunda enseñanza en nuestro colegio de PP. Escolapios, y en el Instituto de Barcelona. En 1860 se presentó a los exámenes de ingreso en la Escuela especial de ingenieros de minas y en 4 de Noviembre de 1863 fue nombrado alumno pensionado de dicha Escuela. En 1865 terminó la carrera y entró en el cuerpo de minas con la categoría de ingeniero segundo. Hizo la práctica reglamentaria en las minas de Almadén y sirvió después en calidad de ingeniero de plantilla en Riotinto. Fué trasladado al distrito minero de Cataluña, del que fué jefe desde el año 1880 [sic], ascendió a ingeniero primero en 4 de junio de 1868, a ingeniero jefe de segunda clase en 1877 y a ingeniero jefe de primera en 1890.

Como trabajos particulares, independientes del servicio oficial a que estaba dedicado, dirigió varias labores mineras así en Cataluña como en las Baleares, siendo frecuentemente consultado por varias sociedades de esta clase establecidas en Barcelona.

En los Juegos Florales de Barcelona de 1860, cuando contaba la edad de diez y seis años, ganó la flor natural. Posteriormente había obtenido otros premios.

Publicó varios artículos en periódicos profesionales, y fue redactor del *Diario de Barcelona*, en

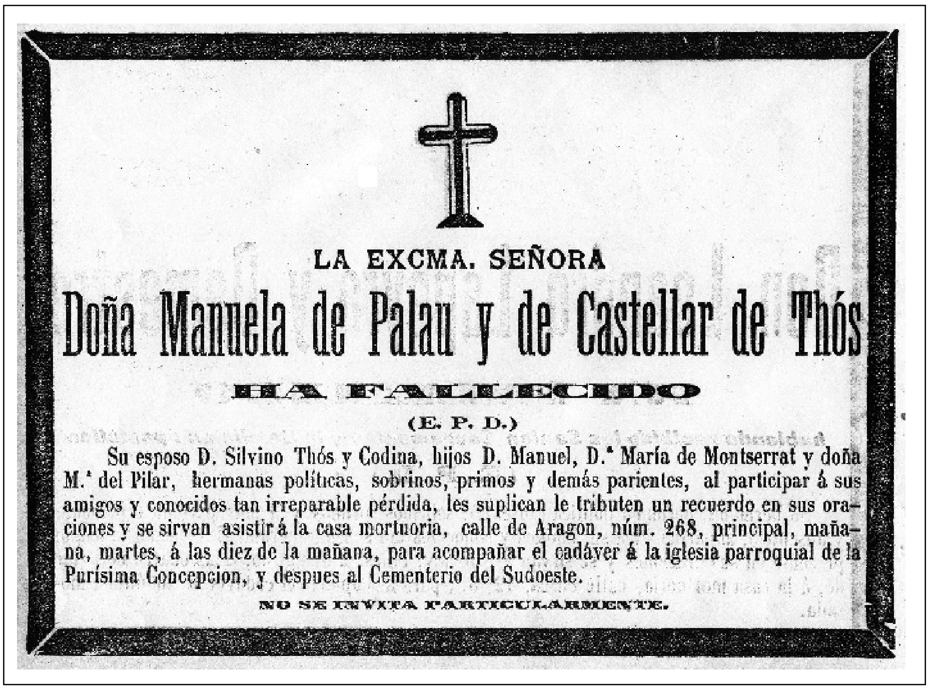

LA EXCMA. SEÑORA

Doña Manuela de Palau y de Castellar de Thós

HA FALLECIDO

(E. P. D.)

Su esposo D. Silvino Thós y Codina, hijos D. Manuel, D.ª María de Montserrat y doña M.ª del Pilar, hermanas políticas, sobrinos, primos y demás parientes, al participar á sus amigos y conocidos tan irreparable pérdida, les suplican le tributen un recuerdo en sus oraciones y se sirvan asistir á la casa mortuoria, calle de Aragon, núm. 268, principal, mañana, martes, á las diez de la mañana, para acompañar el cadáver á la iglesia parroquial de la Purísima Concepcion, y despues al Cementerio del Sudoeste.

NO SE INVITA PARTICULARMENTE.

Esquela de la seva esposa Donya Manuela de Palau y de Castellar de Thós, *Diario de Barcelona*, 2 d'agost de 1909, p. 10446.

el que dio a luz semanalmente unos artículos titulados «Ciencia amena», firmando con el pseudónimo de *Roger de Flor*.

D. Silvino Thós era socio de número de la Real Academia de ciencias naturales y artes de Barcelona, residente de la Económica Barcelonesa de Amigos del País, de la Academia filosófica de Santo Tomás de Aquino y académico correspondiente de la Real de ciencias, exactas, física y naturales de Madrid.

Fue vocal del Consejo provincial de Agricultura, Industria y Comercio y de la Comisión provincial de Estadística.

Formó parte de las Juntas de gobierno de la Real Academia de Ciencias naturales y Artes, de la sociedad económica de Amigos del País y del Instituto Agrícola de San Isidro; mantenedor de los Juegos florales en 1886, y Jurado de varios certámenes científicos y literarios.

Fue nombrado presidente de sección, de la Comisión provincial para la Exposición nacional de Minería celebrada en Madrid en 1883. En la Exposición nacional de Barcelona de 1888 desempeñó los cargos siguientes: presidente de la sección especial de minería, vocal de la comisión técnica, delegado del Gobierno en el ramo de Minas, Jurado del Gobierno y presidente del grupo 4º del jurado (Selvicultura-Minería-Metalúrgia).

En el Congreso internacional de ingeniería celebrado en Barcelona, en 1888, fue elegido presidente.

Bibliografía

El Matrimonio cristiano, por monseñor Dupaulop, versión española, [Traducció de Thós].

El Agua en la tierra. Estudios sobre el origen, régimen y acción de las aguas en corteza terrestre, [Barcelona, 1878]. Por real orden de 14 de enero de 1879 se le concedió la placa blanca de segunda clase, del Mérito militar, por la publicación de esta obra.

Descripción física, geológica y minera de la provincia de Barcelona, [Madrid, 1881].- *Andorra. Reconocimiento físico-geológico-minero*, [Barcelona, 1885].- *Aguas minerales de Tona. Necesidad de introducir la servidumbre de protección en la legislación balnearia.- Proyecto de iluminación de aguas en el cauce del río Francolí para abastecimiento de la ciudad de Tarragona. Dictamen privado.- Aguas subterráneas del campo de Tarragona. Investigaciones hechas entre Alio y Rugpelat.*

De Comillas a París, (*Agosto á Octubre de 1889*), [Barcelona, 1890].- *Estudio técnico industrial del coto minero que la Sociedad "Aurora del Pirineo" posee en la cuenca carbonífera de San Juan de las Abadesas.- Dictamen sobre un proyecto para dotar a Barcelona y su llano de un caudal de 20.000 plumas de agua potable procedente de la corriente del Llobregat.- Informe sobre la mina de plomo "Dulce nombre de María" del término de Espluga de Francolí.- Discurso pronunciado en la sesión pública celebrada por el Instituto Agrícola Catalán de San Isidro para la distribución de premios ganados por los agricultores españoles en la Exposición Universal de Barcelona.*

Las primeras edades del metal en el Sudeste de España, por Enrique y Luís Siret. Resultados obtenidos en las excavaciones hechas por las autoridades desde 1881 a 1887, [Barcelona, 1890, Traducció de Thós, Publicació en butlletins].- *Nota acerca de la constitución geológica de las islas de Ibiza y Formentera.- Nota aclaratoria sobre el croquis geológico de los valles de Andorra.- Breves indicaciones sobre hidrología del campo de Tarragona.*

Falleció D. Silvino confortado con los Santos Sacramentos, como hemos dicho, el día 15 de Julio de este año. D.E.P.

Tal es la meritísima labor intelectual que ha dejado de su paso sobre la tierra nuestro ilustre compatricio, hermano de nuestro también malogrado paisano D. Terencio Thós y Codina».[21]

El *Diario de Barcelona* del dia 15 de juliol de 1911 va publicar la seva esquela.

I la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona li dedicà una sessió pública extraordinària el 16 de desembre de 1916, en què l'acadèmic D. Eugenio Mascareñas y Hernández va llegir una *Memoria necrológica* glossant la seva figura i sobretot la seva obra.[22]

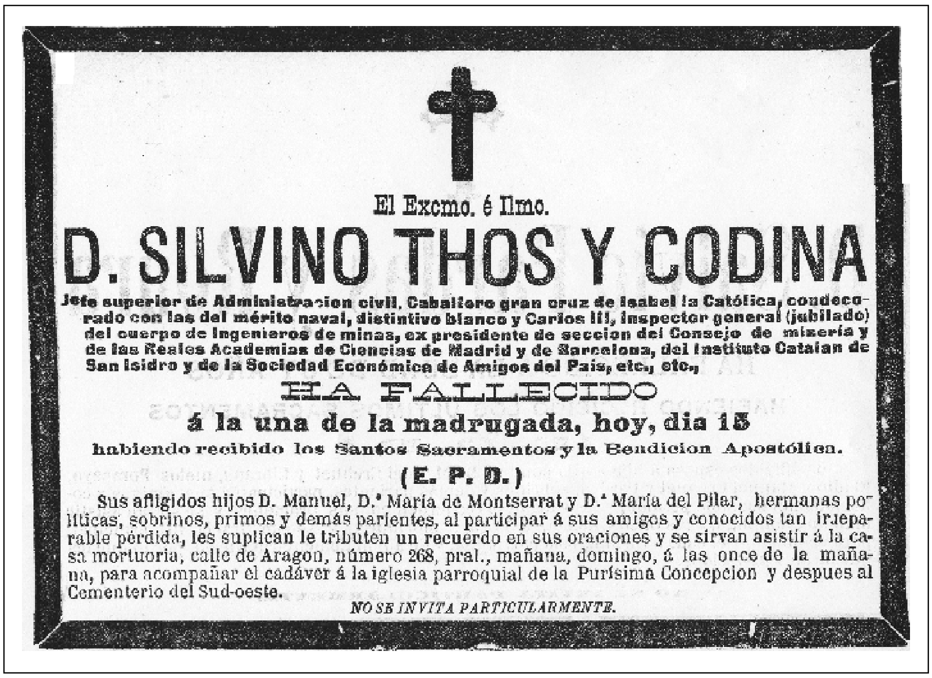

El Excmo. é Ilmo.

D. SILVINO THOS Y CODINA

Jefe superior de Administracion civil, Caballero gran cruz de Isabel la Católica, condecorado con las del mérito naval, distintivo blanco y Carlos III, inspector general (jubilado) del cuerpo de Ingenieros de minas, ex presidente de seccion del Consejo de minería y de las Reales Academias de Ciencias de Madrid y de Barcelona, del Instituto Catalan de San Isidro y de la Sociedad Económica de Amigos del País, etc., etc.,

HA FALLECIDO

á la una de la madrugada, hoy, dia 15

habiendo recibido los Santos Sacramentos y la Bendicion Apostólica.

(E. P. D.)

Sus afligidos hijos D. Manuel, D.ª María de Montserrat y D.ª María del Pilar, hermanas políticas, sobrinos, primos y demás parientes, al participar á sus amigos y conocidos tan irreparable pérdida, les suplican le tributen un recuerdo en sus oraciones y se sirvan asistir á la casa mortuoria, calle de Aragon, número 268, pral., mañana, domingo, á las once de la mañana, para acompañar el cadáver á la iglesia parroquial de la Purísima Concepcion y despues al Cementerio del Sud-oeste.

NO SE INVITA PARTICULARMENTE.

Esquela de la defunció de Silví Thós y Codina.
Diario de Barcelona, (15 de juliol de 1911), p. 9663.

CONCLUSIÓ

Amb aquest escrit biogràfic, volem contribuir a la recuperació i difusió de la personalitat de D. Silví Thós i Codina i de la seva extensa obra professional, acadèmica i literària que –com ha passat amb Miquel Albà i Andreu[23]– malgrat la seva rellevant tasca ben reconeguda, que desenvolupà principalment a Barcelona al llarg de tota la seva vida, no ha tingut fins avui el reconeixement que es mereix a la seva pròpia ciutat natal.

Manuel Cusachs i Corredor

NOTES

1.- Museu Arxiu de Santa Maria =MASMM. Llibres Sagramentals, Llibre de Baptismes, núm. 32 (1840-1845), foli 142.

2.- C. VILÀ PALÀ, Sch. *Escuelas Pías de Mataró*, (Salamanca, 1972), p. 762.

3.- MASMM, Llibres Sagramentals, Llibre de Matrimonis, núm. 15 (1866-1877) foli 69.

4.- Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, B.1890-12º (15).

5.- Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona (=RACAB), Carpeta Thós y Codina.

6.- RACAB, Carpeta Thós y Codina.

7.- *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona. Sesión pública extraordinaria del día 15 de diciembre de 1916 en Honor del Académico Difunto Excmo. Sr. D. Silvino Thos y Codina*, (Barcelona,1917), p. 8.

8.- *Diario de Barcelona*, (8 d'abril de 1904), p. 4367.

9.- *Diario de Mataró y su Comarca*, (8 d'abril de 1904).

10.- *Diario de Barcelona*, (14 de maig de 1860), p. 4486.

11.- Infecció vírica lleu.

12.- RACAB, Carpeta Thós i Codina.

13.- RACAB, Carpeta Thós i Codina.

14.- RACAB, Carpeta Thós i Codina.

15.- *El Semanario de Mataró* (20 de juliol de 1889), p, 7.

16.- *Diario de Barcelona*, (1 d'agost de 1889), p. 9514.

17.- *El Semanario de Mataró*, (3 d'agost de 1889), p. 4.

18.- *El Semanario de Mataró*, (juliol de 1862).

19.- Arxiu Administratiu Ajuntament de Barcelona. Llibre de Defunciones. Volum 699/2, (1911).

20.- *Diario de Mataró y su Comarca*, (15 de juliol de 1911).

21.- *Diario de Mataró y su Comarca*, (16 de novembre de 1911), p. 2.

22.- *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*. Veure nota 7.

23.- MANUEL CUSACHS I CORREDOR, «Miquel Albà i Andreu. Mataró, 31 de maig de 1833-Barcelona, 6 de març de 1911. Un hisendat mataroní que destinà bona part de la seva fortuna a causes benèfiques», *FULLS de Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 101, (Mataró, octubre de 2011).

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

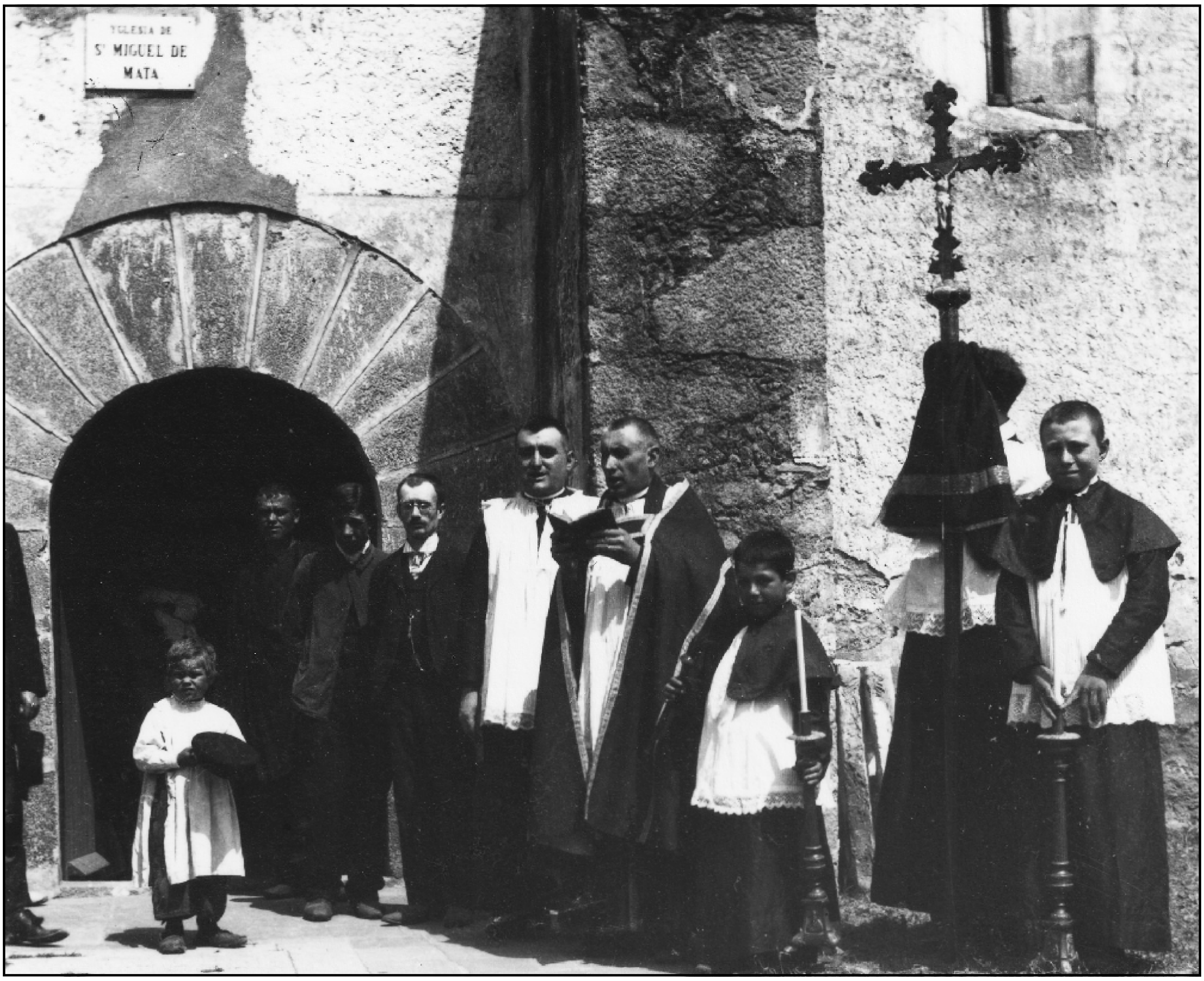

Acte de culte a l'entrada de l'església de Sant Miquel de Mata. (c.1900). Fotografia Ramon Ribas i Vicenç. MASMM. Arxiu d'imatges.

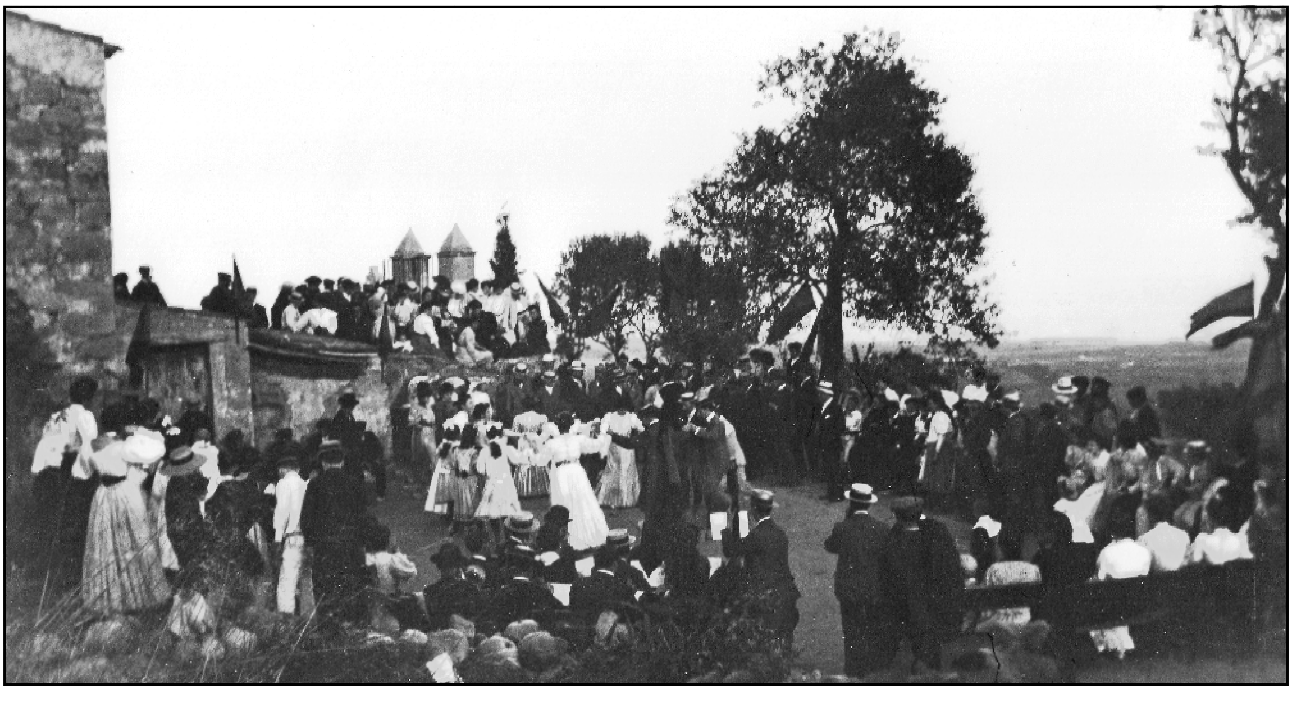

Aplec de Sant Miquel de Mata. (c.1900). Fotografia Ramon Ribas i Vicenç. MASMM. Arxiu d'imatges.

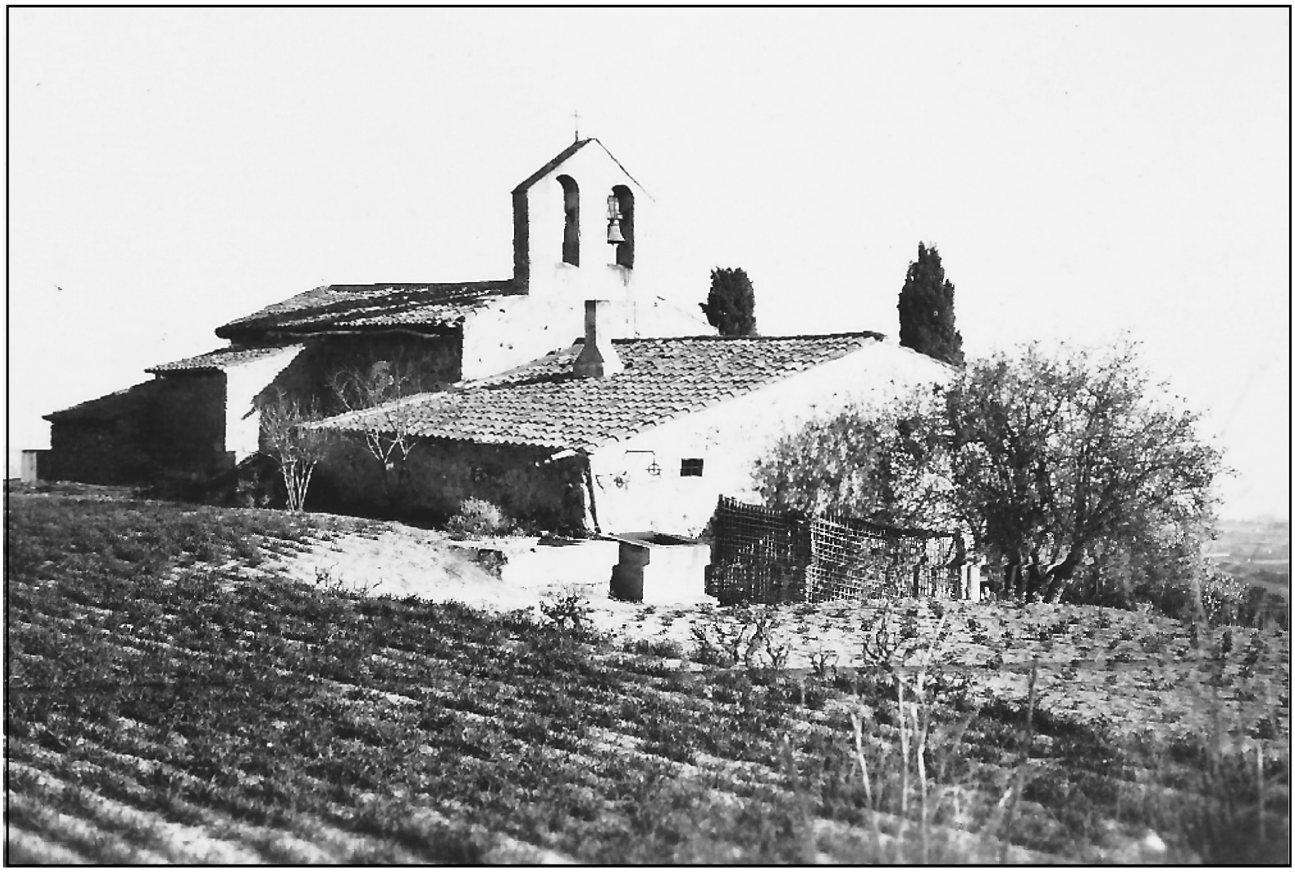

Església de Sant Miquel de Mata. (c. 1940). Fotografia Nicolau Guanyabens i Bonamusa

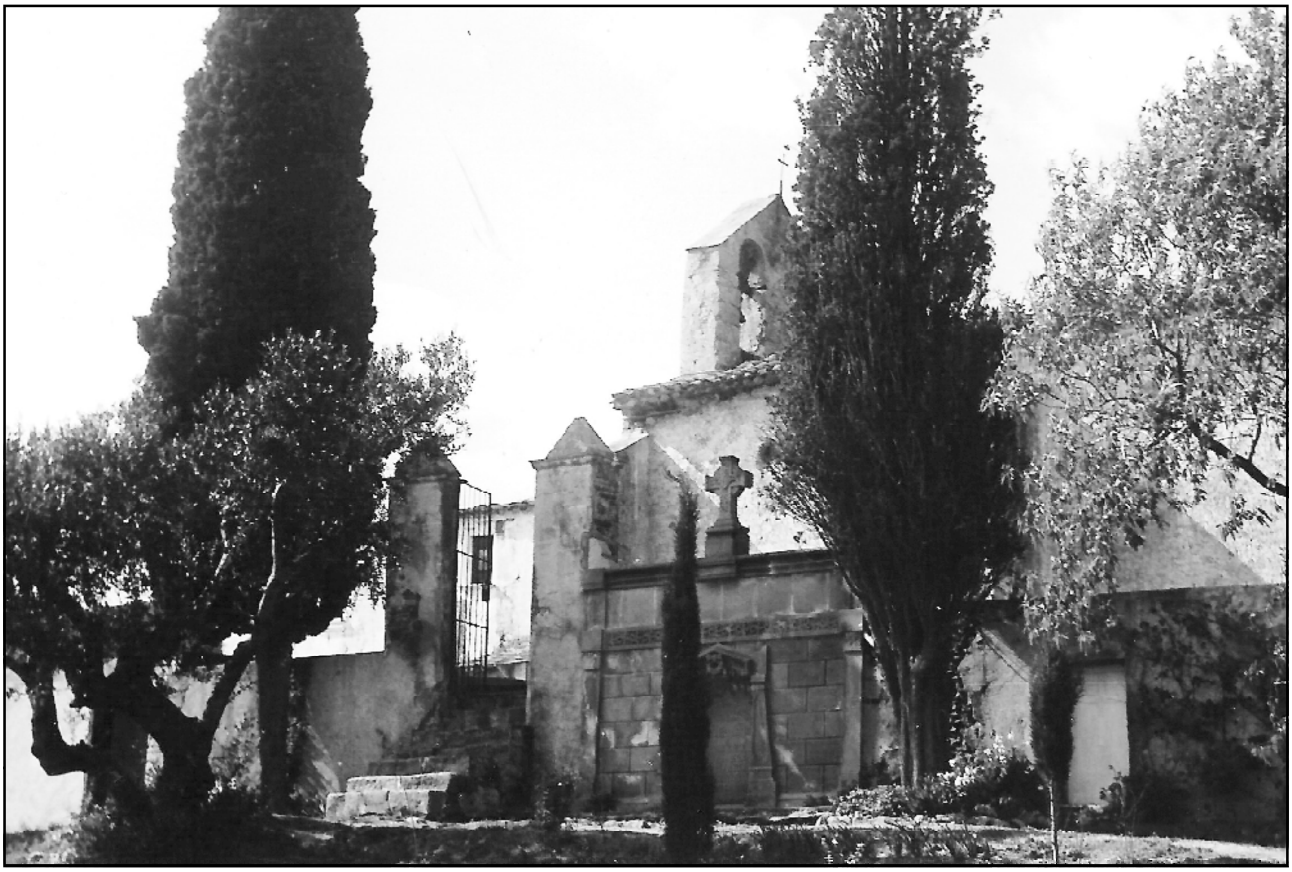

Església de Sant Miquel de Mata. (c. 1940). Fotografia Nicolau Guanyabens i Bonamusa

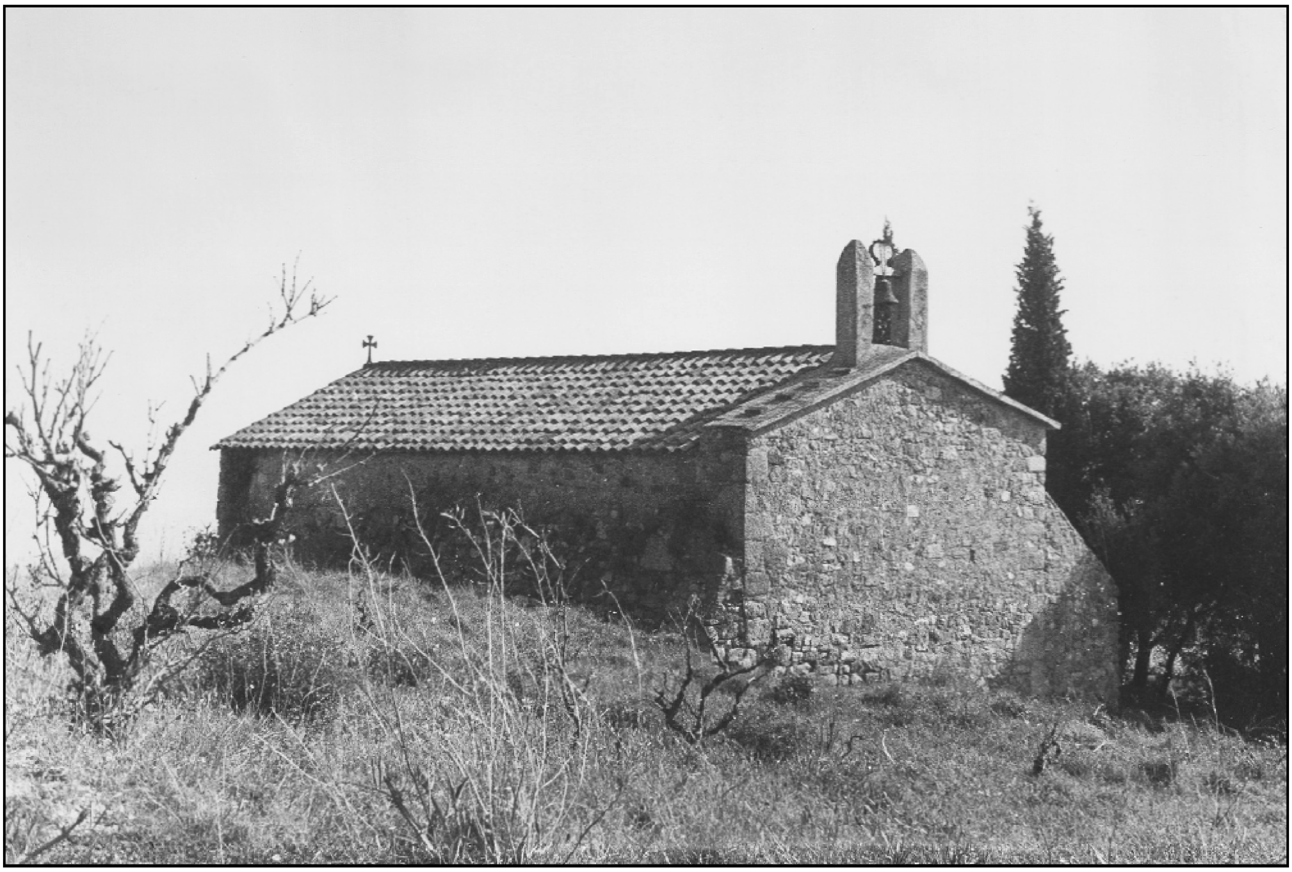

Ermita de Sant Martí de Mata. (c. 1980) Fotografia Miquel Sala i Girbal. MASMM. Arxiu d'imatges.

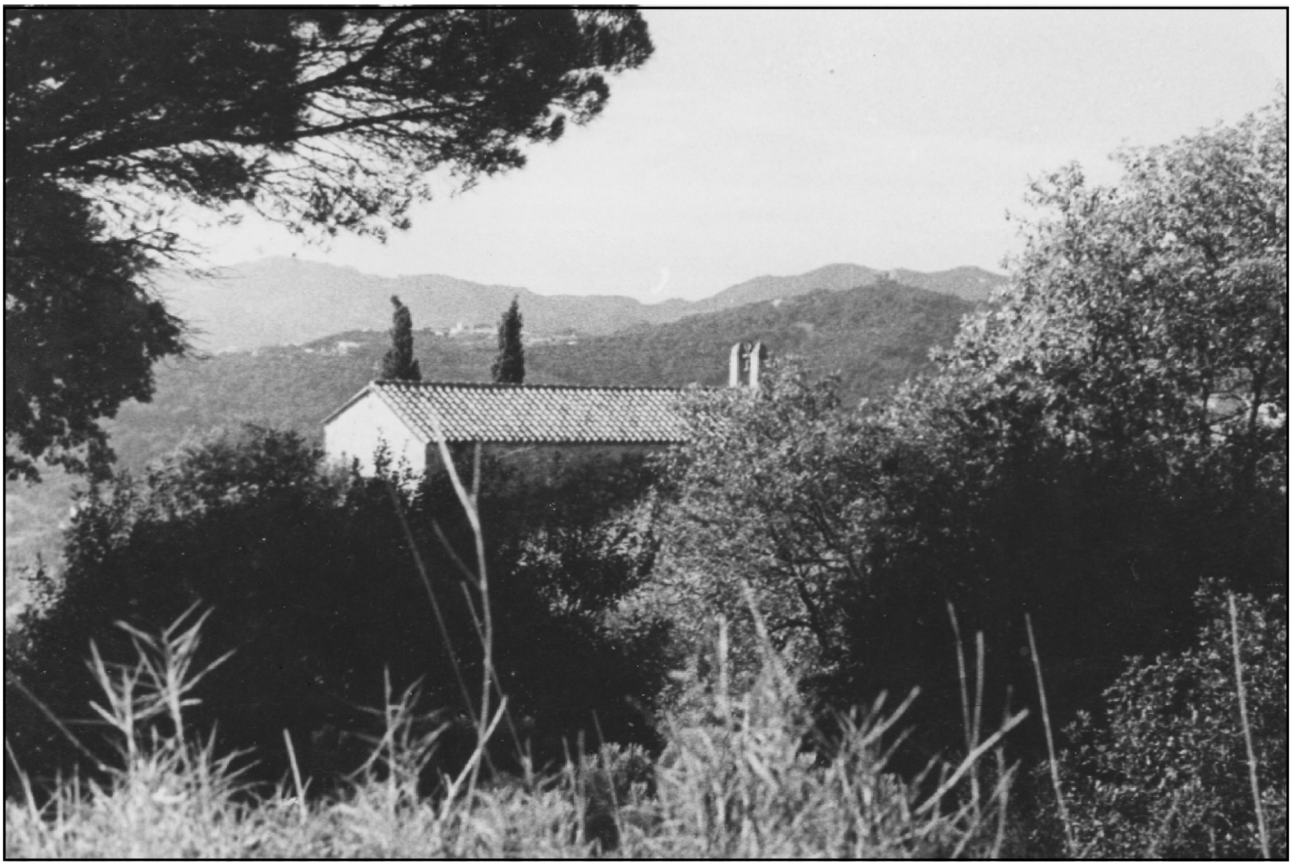

Ermita de Sant Martí de Mata. (c. 1980) Fotografia Miquel Sala i Girbal. MASMM. Arxiu d'imatges.

MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró

Col·labora:

Ajuntament de Mataró
Institut Municipal
d'Acció Cultural

Amb el suport de:

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana